

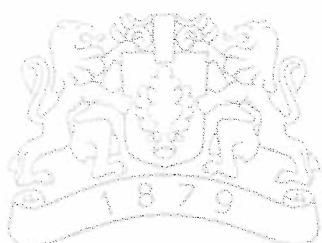
БЪЛГАРСКА НАРОДНА БАНКА

ГОДИШЕН ОТЧЕТ • 1991

БЪЛГАРСКА НАРОДНА БАНКА

ГОДИШЕН ОТЧЕТ • 1991

Издание на Българската народна банка
1000 София, пл. "Княз Александър Батенберг" № 1
Пресслужба, телефони: 886-351, 813-171
Телекс: 24090, 24091
Факс: 880558, 884401
Печат "Българска филателия и нумизматика"

**Уважаеми господин Председател
на Народното събрание!
Уважаеми госпожи и господа
народни представители!**

В съответствие с чл.1, ал.2 от Закона за Българската народна банка, според който БНБ се отчита за своята дейност пред Народното събрание, и на основание чл.54 от същия закон представям на вашето внимание годишния отчет на БНБ за 1991 г.

През 1991 г. бе поставено началото на преустройството на централната банка и на иялата банкова система като важна предпоставка за успеха на икономическата реформа и на прехода към пазарна икономика. С влизане в сила на Закона за БНБ (юни 1991 г.) банката получи статут на независима от правителството държавна институция. Вторият важен банков закон - за банките и кредитното дело - бе по много причини гласуван със значително закъснение и е в сила едва от март 1992 г. С това правноправните основи на парично-кредитната система са положени, но все още ни липсват редица закони (валутен, за борсите, за ценните книжа и др.), както и банкови стандарти и множество наредби, върху които вече се работи.

През иялата година БНБ работеще в сътрудничество и нямащие особени разногласия с правителствата, първоначално с това на г-н Димитър Попов, а след това и с правителството на СДС с премиер г-н Филип Димитров.

Двете най-характерни черти в политиката на БНБ през 1991 г. бяха либерализацията и рестрикцията.

Паричната политика на БНБ имаше подчертана антиинфлационна насоченост. Тя бе, общо взето, успешна, тъй като бе предотвратена реалната опасност страната да налезе в стръмна инфлационна спирала. Успехът обаче е само частичен, тъй като (дори ако се абстрагираме от скока на цените през февруари-март 1991 г.) равнището на инфляцията остана доста високо - 73% за периода от март 1991 г. до март 1992 г. При такъв темп на инфляция лихвените проценти, които мнозина считат за прекалено високи, се оказаха фактически отрицателни. Именно лихвените проценти заедно с кредитните тавани бяха през по-голямата част от годината почти единствените инструменти, с които БНБ удържаше инфляцията и не ѝ позволи да се изпълзне от контрол. Постепенно обогатихме инструментариума, въвеждайки търгове за краткосрочни депозити, ломбардни кредити, дисконтови операции.

Българската народна банка продължава да се придържа към избрания антиинфлационен курс, но следва да се отбележи, че тя сама не е в състояние да удържи инфляцията и да понижи лихвените проценти, ако не бъде енергично подкрепена от държавния бюджет, политиката на доходите, сътрудничеството на синдикатите, съживяването на производството и приватизацията.

*Значими резултати бяха постигнати във **валутната област**. Валутният режим бе либерализиран. Въведен бе единен (плаващ) пазарен валутен курс и бе създаден междубанков валутен пазар, чийто дневен оборот постепенно нарасна до около 15 млн.ч.г. Валутният курс на лева спрямо долара сравнително бързо се стабилизира, първоначално около 18 лв., а през първото тримесечие на 1992 г. на 23 лв. за доллар.*

В процеса на либерализация бяха давани разрешения за дейност на повече от 800 валутнообменни бюра, повишен бе лимитът за продажба на валута на граждани до 10 хил. лв. и др. Фактически е постигната т.нр. вътрешна конвертируемост на лева, без всъщност тя официално да се оповестява.

Не бе установен обаче достатъчен контрол върху валутните операции с чужбина, поради което има случаи на прикрит износ на капитал от страната. Множество държавни и частни фирми поддържат валутни депозити в чужбина в нарушение на режима. На пазара на валута все още съществуват олигополистични моменти, които ще бъдат преодолени чрез засилване на конкуренцията.

Валутните резерви на страната, които в края на 1990 г. бяха изчерпани фактически докрай, постепенно се увеличиха и през декември 1991 г. възлязоха на 330 млн.ч.г., а в края на април 1992 г. - на 645 млн.ч.г. Главен източник за тяхното попълване са заемите от международни организации, но затова допринесе и уравновесяването на търговския баланс в конвертируема валута. Златните резерви на БНБ към 31 декември 1991 г. възлязоха на 1 017 041 трой унции.

Емисионната политика на БНБ бе насочена към укрепване на доверието в българския лев, към преодоляване на страхът от парична обмяна и към постепенна подмяна на банкнотите от социалистическия период с нова серия банкноти с по-висок номинал. Наличните пари в обращение извън касите на банките нараснаха с 4 млрд. лв. и достигнаха към края на 1991 г. 11.8 млрд. лв., което при повишението на цените може да се приеме за нормално. Банката съвместно с Министерството на финансите се опита да ограничи плащанията в брой, които дават възможност да се укриват доходи и да не се плащат данъци, но не постига особен успех. През лятото на 1991 г. изпитахме останър недостиг на банкноти, но чрез мобилизиране на резервите на системата осигурихме редовното изплащане на заплатите и пенсииите. Трудности от този род вече не съществуват.

Подготвката на новата серия банкноти с подобрена защита, коренно променено оформление и символи се осъществява ритмично, но отсичането на нова емисия монети се забавя поради това, че все още не е изработен и приет графичен и пластичен модел на новия държавен герб.

В областта на банковия надзор трудностите са повече от успехите. През цялата година липсващите необходимата нова законова основа

ва. Кадрите не бяха и все още не са подгответи за новите си функции, а освен това мнозина преминаха в частния сектор и търговските банки. Съществува съпротива при упражняване на надзора и при събиране на необходимата на БНБ банкова информация.

Въпреки трудностите банковият надзор започна да функционира. След малко прибързаното предоставяне през първото полугодие на няколко лицензии за създаване на нови банки сега контролът е по-строг и възискателен. Доста либерален остава подходът при даване на разрешения за откриване на валутнообменни бюра, които допринесоха за намаляване ролята на черния пазар при покупко-продажбата на валута в брой.

Независимо от недостатъците при надзора своевременно бе устаничено грубото наруширане на банковите принципи и нормативи от две търговски банки (Ямболската и Бобовдолската), което позволи да се неутрализира опасността от Верижни фалити или пък вложителите да загубят депозитите си. Освен това още през февруари 1991 г. отменихме даденото в миналото разрешение да се продават държавни банкови акции по номинал. При подновени опити за подобни операции БНБ зас твърда позиция и своевременно спря скритата приватизация в банковия сектор.

Българската народна банка изпълни и своя дял от задачата по подготовката за консолидиране и оздравяване на банковата система. Заедно с Българската външнотърговска банка бе учредена Банкова консолидационна компания - АД.

На международното поле БНБ бе един от най-активните участници при подготовката на свете писма за намеренията на правителството до Международния валутен фонд, при преговорите със Световната банка, Европейската общност и други международни организации.

Българската народна банка е изпълнявала през годината и други, често твърде важни задачи, незабележими за страничния наблюдател, които обаче скоро ще внесат качествени подобрения в парично-кредитната система. Напреднала е работата по създаване на съвременен, надежден и бърз разплащателен механизъм, по въвеждането на нов сметкоплан, по компютризацията на банките и др.

Предстои ни усилена работа по преструктуриране и модернизиране на финансовия сектор, усвояване на съвременни банкови технологии и квалификация на кадрите, за да отговарят те на световните стандарти и изисквания.

John B. Bowles

**Проф. д-р Тодор Вълчев
Управлятел на Българската
народна банка**

РЪКОВОДСТВО НА БЪЛГАРСКАТА НАРОДНА БАНКА

ЧЛЕНОВЕ НА ПЛЕНАРНИЯ СЪВЕТ

Венцеслав Димитров, к. ик. н.
Ганчо Колев
проф. Георги Петров, г. ик. н.
Деян Попов
Димитър Костов
Емил Хърсев, к. ик. н.
Камен Тошков
Стоян Шукеров

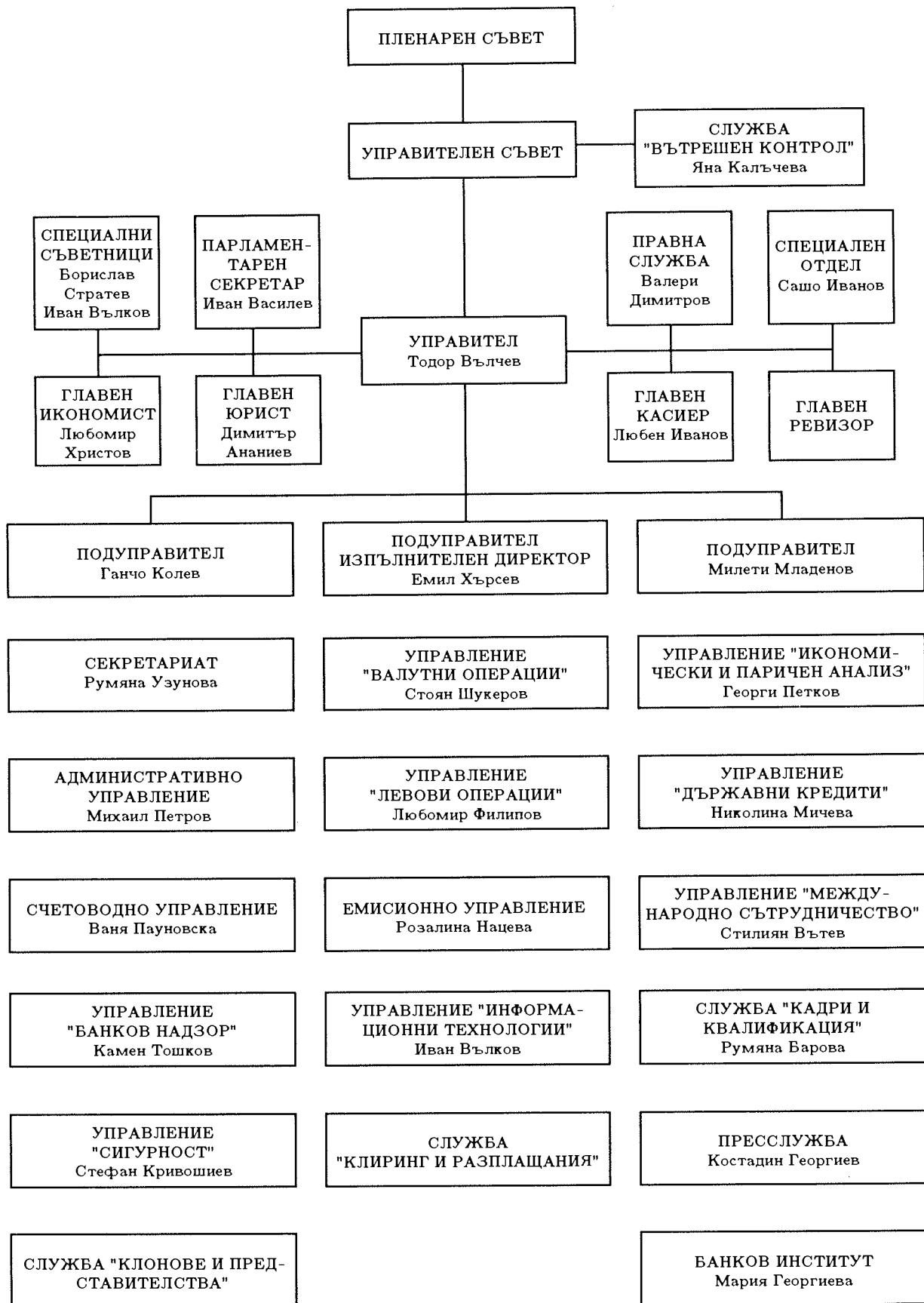
Константин Димитров
Албомир Филипов
Албомир Христов, к. ик. н.
докт. Милети Младенов, к. ик. н.
Олег Недялков
Розалина Нацева, к. ик. н.
проф. Тодор Вълчев, г. ик. н.

ЧЛЕНОВЕ НА УПРАВИТЕЛНИЯ СЪВЕТ

проф. Тодор Вълчев, г. ик. н.
Емил Хърсев, к. ик. н.
докт. Милети Младенов, к. ик. н.
Ганчо Колев

Розалина Нацева, к. ик. н.
Албомир Филипов
Стоян Шукеров
Камен Тошков
Албомир Христов, к. ик. н.

Организационна структура на БНБ

Съдържание

I. Икономическо развитие

1. Основни политически и икономически събития през 1991 г.	13
2. Брутен вътрешен продукт	15
3. Заетост	17
4. Цени, заплати, пенсии	20
5. Външна търговия	24
6. Платежен баланс и външен дълг	28

II. Фискална политика и сържавен бюджет

1. Цели на фискалната политика	33
2. Бюджетният дефицит и неговото финансиране	33
3. Приходи в сържавния бюджет	35
4. Разходи на сържавния бюджет	36

III. Парична политика на Българската народна банка

1. Цели и задачи на паричната политика	41
2. Инструменти на паричната политика	41
Кредитни тавани	41
Лихвени проценти	42
Рефинансиране	44
Задължителни минимални резерви	46
3. Парично предлагане	46
4. Динамика на кредитите	49
5. Взаимоотношения на сържавния бюджет с БНБ и търговските банки	50
Вътрешен дълг	50
Касово изпълнение на сържавния бюджет	50
6. Валутни операции	53
Валутен пазар	53
Валутен режим	57
Валутни резерви	58

IV. Деятност на Българската народна банка

1. Годишен баланс на Българската народна банка	61
2. Банков надзор	63
3. Емисия на банкноти и монети	65
4. Вътрешен контрол	67
5. Връзки със световните финансово институции	68

6.	Правно регулиране на икономиката	70
7.	Подготвка и квалификация на банковите служители	73
8.	Информационни издания	74
 V. Развитие на банковата система		
1.	Организационни промени в банковата система	79
2.	Балансови резултати от дейността на търговските банки	80
 VI. Основни насоки на паричната политика и развитието на банковото дело през 1992 г. 85		
 Приложения		91
 Българската народна банка, 1878 - 1990 г.		117

I. Икономическо развитие

1. Основни политически и икономически събития през 1991 г.

- 3 януари** Великото народно събрание (ВНС) приема Закон за счетоводството, с който се поставят основите за преминаване към съвременна счетоводна система, адекватна на прехода от централно планирана към пазарна икономика.
- 9 януари** Великото народно събрание приема решение за избиране на председател и заместник-председатели на Българската народна банка.
- 18 януари** Министерският съвет (МС) приема Постановление № 5 за лихвите по депозитите, влоговете и кредитите на населението и фирмите. Основният лихвен процент се определя в размер на 15 на сто годишно. Дейността и функциите по разработването и утвърждаването на лихвената политика преминават от Министерския съвет изцяло в компетенциите на БНБ.
- 29 януари** МС приема Постановление № 8 за либерализиране на цените и социална защита на населението. От 1 февруари започва радикална икономическа реформа, която е призвана да осъществи преход към пазарно стопанство.
- 8 февруари** ВНС приема Закон за държавния бюджет за 1991 г., в който се задават финансовите параметри на започнатата реформа. Предвижда се бюджетният дефицит да се финансира чрез кредити от БНБ и емисия на ценни книжа. Покъсно (през юли) ВНС приема Закон за актуализиране на бюджета в съответствие с настъпилите икономически промени.
- 8 февруари** МС приема Постановление № 15 за изменение на валутния режим. В него се либерализират условията за покупка и продажба на чуждестранна валута. БНБ контролира валутния пазар, като всекидневно котира централен курс на лева към основните чуждестранни валути на базата на пазарните курсове по сделките на търговските банки.
- 22 февруари** ВНС приема Закон за собствеността и ползването на земеделските земи. Създават се предпоставки за реформа в селското стопанство на основата на връщане на земята на бившите собственици. (Някои неуточнени и спорни въпроси обаче пречат за практическото прилагане на закона и стават предмет на обсъждане от следващото Народно събрание през 1992 г.)
- 15 март** Република България сключва първото Стенд-бай споразумение с МВФ. За първи път след обявения мораториум върху изплащането на външния дълг през март 1990 г. страната получава официален кредит и започва да ползва ресурси на МВФ за формиране на валутни резерви и компенсиране поскъпването на петрола в резултат от кризата в Персийския залив.
- 18 март** ВНС приема Закон за статистиката, с който се поставят основите за изграждане на съвременна система за събиране, обработване, анализ, съхраняване и разпространяване на статистическа информация, която адек-

- 2 май** ВНС приема Закон за защита на конкуренцията. Осигурява се защита на интересите на потребителите от злоупотреби с монополно положение на пазара и други форми на нелоялна конкуренция.
- 16 май** ВНС приема Търговски закон, който влиза в сила от 1 юни и урежда формите, функциите, правата и задълженията на стопанските единици и задава основните юридически рамки за упражняване на търговска дейност в условията на пазарна икономика.
- 17 май** ВНС приема Закон за чуждестранните инвестиции. Въпреки своя либерален характер този закон не успява да привлече значими чуждестранни вложения в страната, поради което следващото Народно събрание през 1992 г. приема нов Закон за стопанската дейност на чуждестранните лица и за закрила на чуждестранните инвестиции.
- 4 юни** МС приема Постановление № 106 за промяна на фиксираните цени. Извършва се втори етап от либерализацията на цените; остават фиксираните цените само на електро- и топлоенергията и въглищата; определят се текущи пределни цени за течните горива и прогнозни цени за 14 стоки и услуги, наблюдавани и контролирани от правителството.
- 6 юни** ВНС приема Закон за БНБ, с който се очертават основите за изграждане на съвременна двузвенна банкова система и се определят ролята, функциите, правата и задълженията на централната банка.
- 5 юли** МС приема Постановление № 129 за преминаване към договаряне на работната заплата. Правят се първите крачки към формиране на пазар на труда в частта му за свободно договаряне на работната заплата в зависимост от текущите конюнктурни условия: търсене и предлагане на работна сила, инфлация, обща икономическа активност и др.
- 12 юли** ВНС приема Конституция на Република България. В основния закон на страната намират отражение извършените след 10 ноември 1989 г. демократични промени.
- 25 юли** МС приема Постановление № 147 за създаване на Държавен фонд за реконструкция и развитие. В него се събират средствата от кредити, субсидии, парични помощи и други източници, предоставени на страната от международни финансови организации и предназначени за структурно преустройство на националното стопанство.
- 27 юли** Република България сключва договор за заем с Международната банка за възстановяване и развитие. Доверието на световните финансови кръгове нараства - открива се втора кредитна линия за валутно финансиране на структурното преустройство на националното стопанство.
- 13 октомври** Избори за Народно събрание (НС) и за местни органи на самоуправление. По демократичен начин се избира 36-ото Народно събрание, чийто състав отразява новото съотношение между политическите сили в страната. В него най-голяма по численост е парламентарната група на Съюза на демократичните сили.
- 5 ноември** НС взема решение за приемане оставката на Министерския съвет. Завършва управлението на едно коалиционно правителство, което след като получи доверието на политическите сили, започна икономическата реформа и направи първите стъпки по пътя на прехода от централно планирана към

8 ноември НС приема решения за избиране на министър-председател и членове на Министерския съвет. Новото правителство е съставено от Съюза на демократичните сили и поема отговорността на изпълнителната власт за продължаване на започнатата икономическа реформа.

13 ноември НС приема решение за насрочване на избори за президент и вицепрезидент на страната. Българските гласоподаватели получават възможност на 12 януари 1992 г. да упражнят правото си на пряк избор на президент и вицепрезидент на страната (спечелват ги кандидатите на Съюза на демократичните сили).

2. Брутен вътрешен продукт

През 1991 г. номиналният брутен вътрешен продукт (БВП) възлиза на 138.4 млрд. лв.¹ По съпоставими цени през 1991 г. БВП е с 16.7% по-малък, отколкото през 1990 г. и с 24.3% през 1989 г. Статистически данни за реалния БВП сочат, че все още продължава започналата от 1989 г. тенденция на свиване на производството. През 1991 г. се наблюдава известно ускоряване на спада, което отразява дълбоката икономическа депресия, съпътстваща прехода от централно планирано към пазарно стопанство.

Икономическа реформа

Започнатата в началото на февруари 1991 г. радикална икономическа реформа рязко измени динамиката и структурата на съвкупното вътрешно търсене. Значителното съкращаване на реалните доходи на населението и рестриктивната фискална политика на правителството доведоха до силно ограничаване на потреблението. Докато през 1990 г. в реално изражение то се запази почти на равнището на 1989 г., през 1991 г. намаляването му е с около 20%.

Още по-голямо е свиването в областта на натрупването. Несигурната стопанска конюнктура, както и повишеният лихвен процент засегнаха тежко инвестиционното търсене. През 1991 г. натрупването в основен капитал възлиза на 13 870 млн. лв. по текущи цени, но в реално изражение се намали почти наполовина в сравнение с предишната година. Като се има предвид, че то спада и през 1990 г. с 19%, съкрашаването му за последните две години е общо с около 60%.

Главна причина за наблюдаваното явление бе ограничаването на бюджетните разходи за инвестиции. През 1991 г. се задълбочи установилата се от миналите години неблагоприятна тенденция за разпределение на инвестициите в полза на пасивните елементи на капитала. Делът на разходите за машини и съоръжения през годината е около 32% от общия обем инвестиции.

Поведението на запасите бе типично за икономическа стагнация. Запасите от суровини и материали се задържаха на ниско равнище, а тези от готова продукция – на устойчиво високо равнище. През 1991 г. общият прираст на запасите се съкрати с над 55% в сравнение с 1990 г. и с около 75% в сравнение с 1989 г.

На фона на депресираното вътрешно търсене положителна роля за възпиране на още по-рязкото спадане на БВП имаше външната търговия. Извършената в рамките на икономическата реформа чувствителна девалвация на лева към основните чуждестранни валути създаде, от една страна, предпоставки за повишаване на конкурентоспособността на българските стоки на международния пазар. От друга страна обаче, разпадането на

¹ По предварителни данни на Националния статистически институт.

търговските връзки със страните - бивши членки на СИВ, и преди всичко с бившия СССР, както и традиционната насоченост на националното производство ограничиха възможностите за ефективен търговски обмен. В условията на общо влошена външноикономическа конюнктура вносът се съкрати с изпреварващи темпове по отношение на намаляването на износа и през 1991 г. бе реализирано положително външнотърговско салдо в размер на над 5 млрд. лв. по текущи цени. На фона на 1990 г., когато бе само 244 млн. лв., достигнатото равнище на нетния износ през 1991 г. изглежда окуражително, докато обемите на износа и вноса са твърде ниски.

Различните темпове в изменението на компонентите на съвкупното търсене доведоха до съществени изменения в неговата структура. Относителният дял на потреблението в използванятия в страната БВП се увеличи от 70.9% през 1990 г. на 85.5% през 1991 г., а делът на инвестициите спадна съответно от 29.1% на 14.5%. Значителни структурни промени настъпиха и в общото използване на произведения БВП. Почти 5% от него напуснаха страната чрез нетния износ при едва 0.5% през 1990 г. Това явление е опит за адаптиране на националната икономика към условията на силна външна задължнялост. В същото време съкрашаването на натрупането силно изпреварва намаляването на потреблението, в резултат на което делът на вътрешното потребление се повишава от 74% на 75.7%, а на натрупането спада от 30.4% на 12.8%.

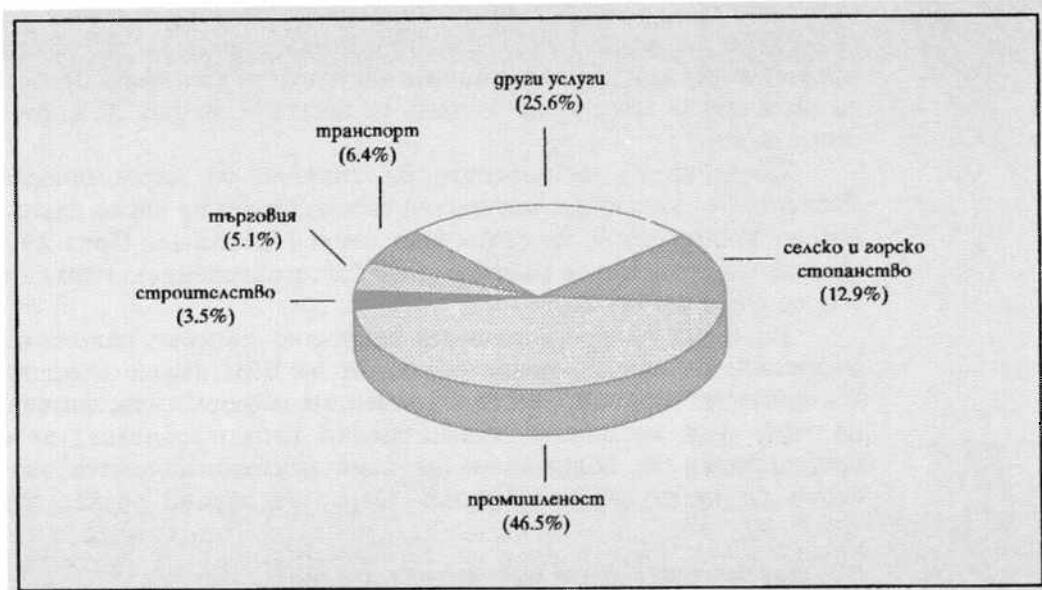
Производствени фактори

Дълбоките икономически промени намериха проявление и в приноса на производствените фактори в създаването на БВП. Докато през 1990 г. относителният дял на заплатите и ДОО се увеличи от 51.3% през 1989 г. на 53.7% изцяло за сметка на намаляването на печалбата и косвените данъци, а потреблението на основен капитал се задържа в рамките на 14%, то през 1991 г. делът на заплатите и ДОО силно се съкрати и достигна 43.4%, печалбата и косвените данъци надхвърлиха 50%, а потреблението на основен капитал спадна под 5%. Регистрираната структура ясно отразява рязко свиване на първичните трудови доходи, както и ограничаване на възможностите за бъдещ икономически растеж в резултат на голямото намаляване на средствата за поддържане и възпроизвъдство на основния капитал.

Отраслова структура на БВП

Големите промени в съвкупното търсене естествено доведоха до крупни промени в отрасловата структура на произведения БВП. Най-съществен принос за намаляването на БВП имат промишлеността и строителството, които и през 1991 г. продължиха да се съкрашават с изпреварващи темпове.

СТРУКТУРА НА ПРОИЗВЕДЕНИЯ БВП ПРЕЗ 1991 Г.

Докато през 1990 г. спадът им спрямо 1989 г. бе с 12.5%, през 1991 г. той се увеличи на 21.4% и възлезе на над 31% за последните две години. В резултат на това техният относителен дял в БВП се намали от 59.4% през 1989 г. на 50% през 1991 г. Само за промишлеността спадането за същия период е от 51.7% на 46.5%, а за строителството – от 7.7% на 3.5%.

Около 85% от съкращаването на производството в промишлеността се дължи на няколко основни подотрасъла. Рязкото спадане на вътрешното търсене в резултат от почти затихналата инвестиционна дейност, както и на външното търсене поради разпадането на традиционните търговски връзки предимно с бившия Съветски съюз предизвика силно свиване на определяните доскоро за приоритетни подотрасли – електротехническа и електронна промишленост, машиностроение и металообработка и химическа и нефтопреработваща промишленост. Премахването на дотациите доведе до силен спад в губещите подотрасли: черна металургия и промишленост за строителни материали. Главно поради недостиг на сировини и материали чувствително намаля производството в текстилната, трикотажната и хранително-вкусовата промишленост.

В отрасловата структура на промишлеността настъпиха известни промени: относителният дял на машиностроенето и електрониката се съкратиха, а нарасна дялът на подотраслите на леката промишленост (стъкларска, порцеланово-фаянсова, текстилна, трикотажна, шивашка, кожаро-кожухарска, обувна, полиграфическа и хранително-вкусова).

Очерталата се от 1988 г. тенденция за намаляване на селскостопанската продукция продължи и през 1991 г. За разлика от 1990 г., когато намалението на БВП, произведен в селското и горското стопанство, бе само с 3.7% спрямо предходната година, през 1991 г. то значително се увеличи и достигна 12.5%. Спадът се отнася както за растениевъдството, така и за животновъдството, където през последните години се наблюдава трайно намаляване броя на селскостопанските животни и птици в кооперативния сектор. Въпреки съкращаването на производството в реално изражение относителният дял на селското и горското стопанство нараства от 10.9% през 1989 г. на 12.9% през 1991 г.

През 1991 г. се наблюдава чувствително ускоряване в тенденцията на нарастване приноса на услугите в създаването на БВП: техният дял се увеличава от 29.7% през 1989 г. на 31% през 1990 г. и 37.1% през 1991 г. В този отрасъл също настъпват промени. Докато в резултат на голямото съкращаване на промишленото и селскостопанското производство обемът на транспортните услуги намалява, а търговската дейност страда от депресираното платежоспособно търсене, обемът на другите услуги² устойчиво нараства както номинално, така и реално. През 1991 г. техният относителен дял достига 25.6% в БВП, след като включената в тях оценка на условната рента на жилищата, обитавани от собствениците им, бе определена по пазарни цени.

3. Заетост

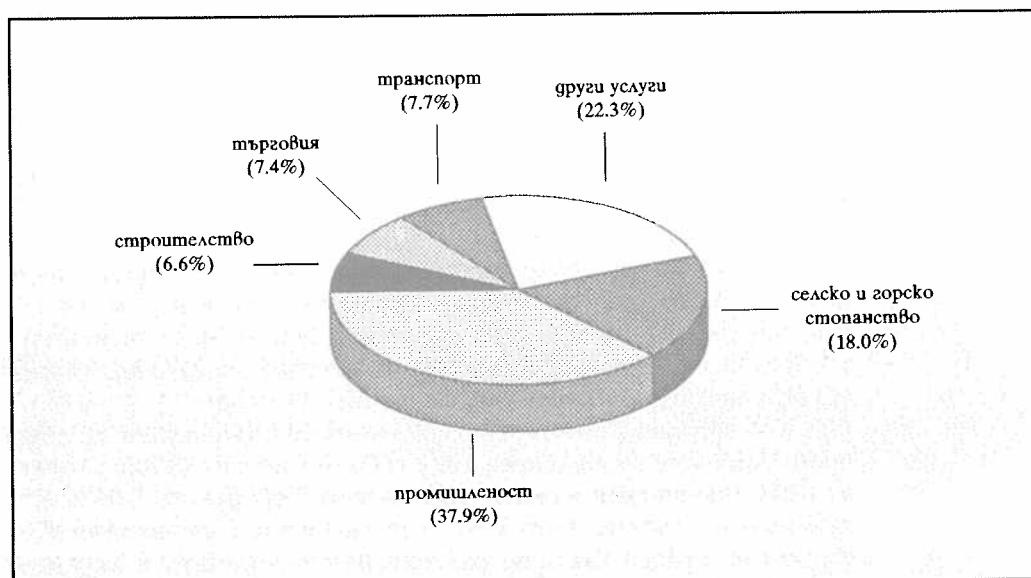
Намаляването на икономическата активност през 1991 г. се отрази неблагоприятно върху заетостта в страната. Статистическите данни за последните месеци на 1990 г. и началото на 1991 г. показват, че кризата в заетостта е започнала още преди реформата, а въведените през февруари рестриктивни мерки за ограничаване на търсенето, а оттам и на производството, само съдействат на нейното ускоряване и задълбочаване.

През 1991 г. продължава започналият през периода 1987-1988 г. спад в

² В сектора "Други услуги" се включват отраслите жилищно-кумунално стопанство и битово обслужване, наука и научно обслужване, образование, култура и изкуство, здравеопазване, социално осигуряване, физкултура, отдих и туризъм, финанси, кредит и застраховка, управление.

заетостта. През последните две години средносписъчният брой на персонала в обществения сектор се съкращава от 4082 хил. на 3189 хил., или почти с 22%. Само за 1991 г. намаляването е най-голямо и възлиза на 17.1%. При отчитане броя на заетите в частния сектор, който през изтеклата година значително нарасна, средносписъчният брой на заетия персонал за 1991 г. възлизе на около 3466 хил. души.

ОТРАСЛОВА СТРУКТУРА НА ЗАЕТОСТТА ПРЕЗ 1991 Г.

Промишленост

За последните две години средносписъчният брой на персонала в промишлеността се съкрати с около 460 хил. души, от тях само за 1991 г. с 270 хил., което е почти 43% от намаляването на персонала в националното стопанство за същата година. Значителното увеличение на освобождаваните от работа в отрасъла не съответства на силния спад в производството. Докато през 1990 г. темповете им бяха близки, през 1991 г. намаляването на заетите бе с 18.6% и изостана с 5.6 пункта от спада на производството. Подобно изоставане се наблюдава и при повечето от останалите отрасли, така че отношението на заетите в промишлеността към заетите в цялата икономика през последните две години се измени незначително - от 38.3% през 1989 г. на 37.9% през 1991 г.

Почти 70% от общото съкращаване на работните места в отрасъла е в четири подотрасъла: машиностроење и металообработване - 30.4%, електротехническа и електронна промишленост - 18.4%, хранително-вкусова промишленост - 10.6%, текстилна и трикотажна промишленост - 10.1%. Най-слабо засегнати от безработицата са подотраслите: производство на електро- и топлоенергия и каменовъглена промишленост, където е регистриран и най-нисък спад на производството, както и в химическата и нефтопреработващата промишленост, където поради спецификата на технологията разликата между намаляването на производството и на персонала е най-голямо.

Строителство

През последните две години средносписъчният брой на персонала в строителството се съкращава със 150 хил. души, което е над 40% спрямо 1989 година. Намаляването на работните места е особено голямо през 1991 г., когато са освободени над 100 хил. души. Това води до намаляване съотношението на заетите в отрасъла към заетите в националното стопанство от 8.3% през 1989 г. на 6.6% през 1991 г.

Селско и горско стопанство

През последните две години средносписъчният персонал в селското и горското стопанство е намалял с около 240 хил. души, от които само за 1991 г. с 98 хил. През същата година темпът на освобождаването на заети е по-нисък от средния за страната, в резултат на което делът на работещите в селското стопанство нараства от 17.6% през 1990 г. на 18%.

Транспорт

Средносписъчният персонал в транспорта се е намалил с около 45 хил. души за последните две години, като съкрашаването само за 1991 г. е с 30 хил., или почти с 13%. Въпреки това относителният дял на заетите в транспорта спрямо заетите в цялото стопанство трайно нараства от 6.6% през 1989 г. на 7.2% през 1990 г. и 7.7% през 1991 г.

Търговия

В търговията се наблюдава рязко съкрашаване на средносписъчния персонал в държавния сектор: за периода 1990-1991 г. той се съкрашава сравнително равномерно със 158 хил., което е 40% от работещите през 1989 г. Вследствие на това съотношението на заетите в отрасъла към тези в цялата икономика се намалява от 9% през 1989 г. на 8.1% през 1990 и 7.4% през 1991 г.

Други услуги

През последните две години средносписъчният брой на персонала в отрасъл "Други услуги" се съкрати с над 120 хил. души. Темпът на освобождаване на заетите в него е 7-8% годишно и е по-нисък в сравнение с останалите отрасли на националната икономика. Поради това относителният дял на работещите в отрасъла устойчиво нараства: от 19.1% през 1989 г. на 20.1% през 1990 г. и 22.3% през 1991 г. След като през 1990 г. най-рязко, почти с 40%, се намали персоналът в жилищно-кумуналното стопанство, през 1991 г. най-силното свиване на броя на работните места бе в науката и научното обслужване - с над 22 хил., или 25%, и в културата и изкуството - с над 8 хил., или почти 19%. Продължи съкрашаването на управленски кадри, макар и с по-забавени темпове: през 1990 г. бяха освободени над 10 хил., или 17%, а през 1991 г. - още 5.5 хил., или 11%. Сравнително по-слабо (в рамките на 2-5% само за 1991 г.) бе намаляването на персонала в здравеопазването и образованието, като за последните две години в двата отрасъла бяха освободени общо около 15 хил. души. Под влияние на ускореното развитие на банковото дело почти без изменение се запази средносписъчният брой на работещите във финансата, кредитната и застрахователната сфера. В резултат от различната интензивност на съкрашаването на персонала в отделните дейности устойчиво се увеличава относителният дял на заетите в образованието, здравеопазването и финансовото дело, а се намалява в науката, управлението и културата.

Безработица

Намаленото търсене на работна сила, изразяващо се в спада на броя на заетите и предлаганите свободни работни места, естествено доведе до увеличаване на свръхпредлагането на формиращия се у нас трудов пазар. Основен измерител на това явление засега е числеността на безработните, регистрирани в бюрата по труда в страната. В края на 1991 г. броят на безработните достига 419 123 души, като нарастването му в сравнение с миналата година е почти 6.5 пъти. За същия период нормата на безработните³ се повиши от 1.7 на 12%.

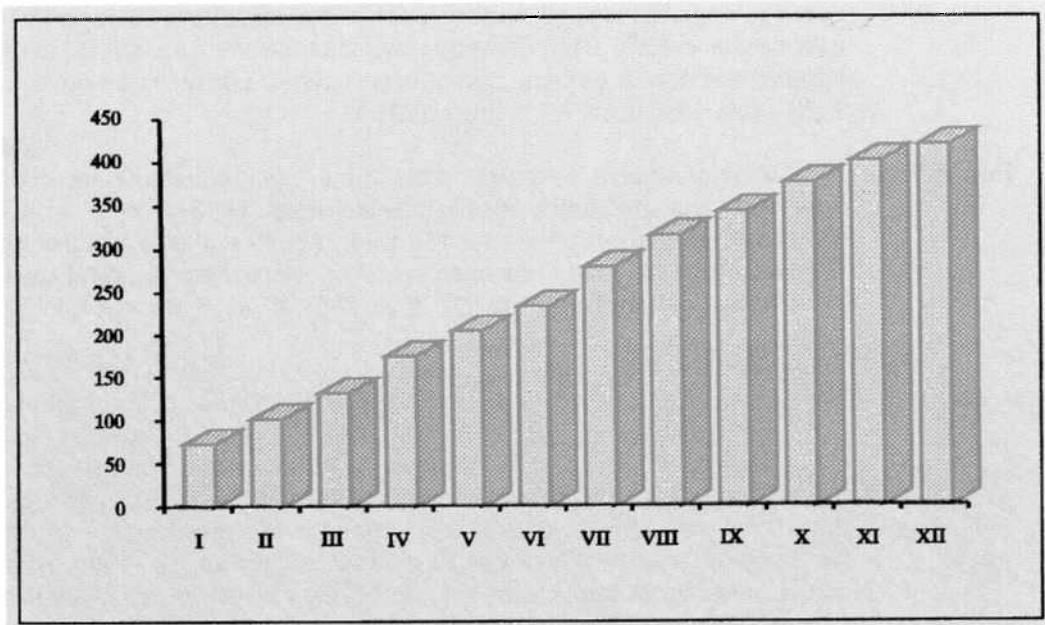
Най-значително е увеличението на регистрираните безработни през второто и третото тримесечие, когато броят им нараства съответно със 100 и 110 хил. души. Най-малко персонал е освободен през първото тримесечие поради бавната и нежелана адаптация на повечето държавни предприятия към изменящите се пазарни условия. Чувствителното намаляване на прираста на регистрираните безработни през последното тримесечие разкрива постепенно

³ Нормата на безработните се определя като съотношение на безработните към работната сила (заети плюс безработни).

изчерпване на възможностите за редуциране на заетостта в рамките на съществуващите структури на работната сила, започнало със старта на икономическата реформа през 1991 г. С началото на по-значими структурни промени в икономиката динамиката на безработицата вероятно ще се ускори.

ЧИСЛЕНОСТ НА БЕЗРАБОТНИТЕ ПРЕЗ 1991 Г.

(хил. души)

Структурата на регистрираните безработни към края на 1991 г. е следната: 44% от тях са работници, 28% - специалисти, а 28% - без професия. В течение на годината делът на безработните специалисти непрекъснато намалява - от 41% през януари той достига 28% през декември. В същото време значително нараства делът на безработните без професия - от 11% на 28%. Посочените данни показват, че при формирането на трудовия пазар през 1991 г. се очертава определено преимущество на лицата с по-високо образование и квалификация. Това се потвърждава и от факта, че през 1991 г. относителният дял на обявените свободни длъжности за висшисти в общия брой обявени места нараства от 2.4% на 19.4%.

Сред регистрираните безработни преобладават младите хора - относителният дял на тези до 30-годишна възраст се доближава до 50%. По-висок е делът на безработните жени, който се движи в интервала 55-64%.

4. Цени, заплати, пенсии

Изтеклата 1991 г. ще се запомни с изключителната динамика на цените, заплатите и пенсийте. Важен елемент в стартираната през фуруари радикална икономическа реформа е либерализацията на цените. Нейната цел бе възвръщане на информативната им функция и превръщането им в главен фактор за ефективно разпределение и използване на ресурсите. В същото време това бе единственият възможен път за възстановяване на макроикономическото равновесие между съвкупното търсене и предлагане. В условията на натрупан огромен инфлационен потенциал и намираща се в дълбока депресия икономика освобождаването на цените естествено доведе до ценови скок, едва след който започнаха да се проявяват истински инфлационни процеси. Динамиката на заплатите и пенсийте бе по-плавна и с известно закъснение по отношение увеличението на цените. В резултат на това ръстът

на заплатите и пенсийте чувствително изостана от ръста на цените и рязко ограничи платежоспособното потребителско търсене.

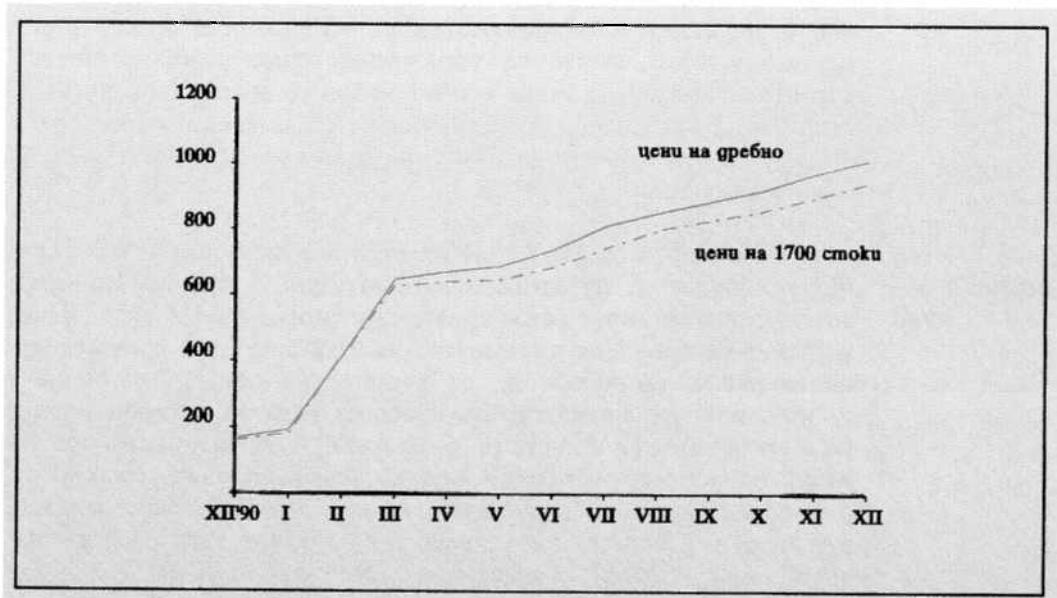
Потребителски цени

Основен измерител на инфлацията през 1991 г. е изменението на цените на 1700 потребителски стоки и услуги, включени в кошницата на НСИ. През декември 1991 г. тази кошница е с 473.7% по-скъпа в сравнение със същия месец на предходната година. Най-голям годишен инфлационен принос имат три групи стоки и услуги: "Жилище, отопление и осветление", "Пощенски и транспортни услуги" и "Хранителни стоки". Отчитайки и увеличението през 1990 г., което е с 65%, общото нарастване на потребителските цени за последните две години е почти 9.5 пъти.

ДИНАМИКА НА ПОТРЕБИТЕЛСКИТЕ ЦЕНИ ПРЕЗ 1991 г.

(цени декември 1990 г. = 100%)

(%)

В общата динамика на потребителските цени на стоките и услугите през 1991 г. се открояват 3 вълни. Първата - през февруари-март, когато индексът нарасна скокообразно (съответно със 122.9% и 50.5% поради спецификата на избрани периоди за отчитане на измененията в цените). Основните движещи сили на рязкото повишаване на средното равнище на цените бяха хранителните стоки (поскъпнали съответно със 191.5% и с 39%) и стоките от групата "Жилище, отопление, осветление" (със 113% и 152%). Втората вълна настъпи през юли и август с освобождаването на изкупните цени на някои селскостопански продукти и с отражението на либерализацията на цените на енергоносителите. През тези месеци цените се повишиха съответно с 8.4% и 7.5%.

Третото повишение на инфлацията бе през последните два месеца на 1991 г. В основата му в известна степен стоят и традиционните за края на годината сезонни фактори. В по-голямата си част обаче това повишение е резултат от инфлационния натиск, породен от нарастването на доходите на населението, вследствие на договарянето на нови заплати в държавния сектор, започнало от месец август. Неблагоприятно бе въздействието и на повишивания се от септември до края на годината обменен курс на долара спрямо лева. Натискът на търговските посредници и финансирането на бюджетния дефицит също бяха съществени инфлационни фактори, действащи през годината.

Цени на дребно

Както в предходната, така и през 1991 г. индексът на цените на дребно не се отличава значително от индекса на потребителската кошница на НСИ. Все пак неговото нарастване е по-голямо: за 1990 г. с почти 490%, а за последните две години - с 916%. През 1991 г. най-силно е поскъпването на услугите - с 565%, следвани от хранителните (с 480%) и нехранителните стоки (с 438%). След първите две инфлационни вълни съотношението между цените е относително стабилно и отразява новите предпочтания на потребителското търсене.

Цени на наблюдавани- те стоки

Интересна допълнителна информация дава индексът на цените на дребно на 14-те стоки и услуги, които са обект на наблюдение и контрол от страна на правителството. Премахването на държавните субсидии за тези стоки от първа необходимост доведе до изпреварващи темпове на поскъпването им по време на февруарския ценови скок. В края на първото полугодие то е 480% спрямо края на 1990 г., а за цялата 1991 г. - 656%. Това явление добре разкрива необходимостта от наблюдение и контрол от страна на правителството, които се упражняват само с икономически средства. В същото време обаче става все по-ясно, че въздействието на наблюдаваните стоки и услуги върху общия индекс на потребителските цени все повече спада, тъй като производителите постоянно повишават цените чрез изменения в асортиментната структура.

Цени на производи- тел

В началото на 1992 г. НСИ предостави за пръв път индекси на цените на производител на стоковата продукция в промишлеността. Формата на тяхното представяне (към съответния месец на 1990 г.) обаче не позволява точно да се проследи динамиката на инфлацията в рамките на годината. Все пак може с увереност да се твърди, че общото равнище на цените на производител е нараснало по-слабо от това на потребителските цени. Най-голямо покачване на цените (6-10 пъти) е регистрирано при "първоeshелонните" отрасли като: каменовъглена, нефтодобивна, химическа и нефтопреработваща промишленост, чиято продукция беше систематично подценявана в миналото. Обратно, изкуствено завишавани досега, цените на машиностроенето и електрониката са се повишили сравнително по-малко.

Либерализирането на цените оказва съществено влияние върху динамиката на заплатите и пенсийте. Макар че средната работна заплата у нас все още трудно може да се интерпретира като цена на трудовите ресурси, връзката ѝ с общото равнище на цените в рамките на формиращото се в страната пазарно стопанство явно се засилва.

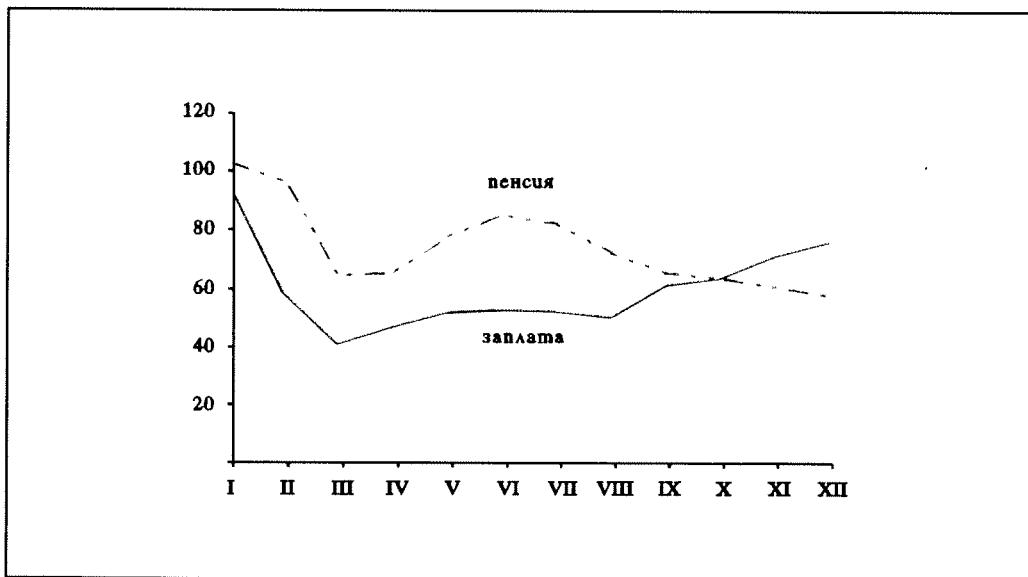
Заплати и пенсии

През 1991 г. заплатите и пенсийте значително нараснаха номинално, но в реално изражение рязко се съкратиха. В края на годината реалният спад на средната работна заплата е около 20%, а на средната пенсия - 38%.

През първите три тримесечия на 1991 г. реалната средна работна заплата и пенсия имат сходна динамика. Защитата на доходите от инфлацията чрез компенсиране както на заплатите, така и на пенсийите обуславя успоредното им движение. Дори реалната пенсия намалява в по-малка степен от средната реална заплата поради бюджетното финансиране на компенсациите за пенсионерите.

Съществена промяна в динамиката на средната реална заплата и пенсия се наблюдава след септември 1991 г. Тя е свързана с преминаването към договаряне на работните заплати и преустановяването практиката на компенсациите през 4-ото тримесечие. Това доведе до стабилизиране на средната номинална пенсия през последните 4 месеца на годината в интервал 500-512 лв. при увеличение за същия период на средната номинална заплата с почти 80%.

Отрасловата динамика на работната заплата в държавния сектор е твърде разнообразна. Средномесечната работна заплата в промишлеността се увеличава със 167% спрямо предходната година, което е със 7 пункта над

средното нарастване за националното стопанство. Сред промишлените подотрасли най-голям ръст, почти 215%, се наблюдава в химическата и нефтопреработващата промишленост въпреки значителното свиване на производството и по-слабото съкрашаване на персонала. Високи темпове на растеж, около 200%, са характерни за енергетичните подотрасли, където спадът в производството е под 10%, полиграфическата промишленост – единственият промишлен подотрасъл, който, въпреки че силно зависи от вносни суровини и материали, реализира ръст на продукцията с повече от 20%, както и за хранително-вкусовата промишленост, чийто относителен дял в промишленото производство през последните две години устойчиво се повишава. По-ниски от средните темпове са регистрирани в подотраслите, които са тежко засегнати от промените в пазарните условия: в текстилната, трикотажната и шивашката промишленост, въпреки силното съкрашаване на персонала, и в машиностроенето и електрониката, където намаляването на продукцията и заетите е най-голямо.

Последните две години са недостатъчен период, за да се натрупа необходимата информационна база за поддържане или отхвърляне на определени хипотези относно статистическите връзки между изменението в производството, заетостта и заплащането в промишлените подотрасли. Все пак може да се твърди, че темпът на съкрашаване на работните места изостава от този на намаляване на производството, като разликата между тях зависи от спецификата на подотраслите и подлежи на допълнително уточнение и измерване. Наред с това по-слабо засегнатите от кризата дейности са в състояние да осигурят по-висока средна работна заплата, особено ако успешно се освобождават от излишния персонал.

Има основание да се предполага, че ускореното освобождаване на излишния персонал е позволило темпът на нарастване на средната работна заплата в **строителството** да изпревари с 12.8 пункта средния темп за страната. Тук положително влияе и повишеното търсене на строителни услуги от населението въпреки широкото навлизане на частния сектор в строителния отрасъл.

За разлика от предходната година през 1991 г. ръстът на заплащането в **селското и горското стопанство** изостава в сравнение със средния ръст за националното стопанство, като средната работна заплата е с около 100 лв. (11%) по-ниска от средната за страната. Изложените оценки за производството, заетите и заплащането в селското и горското стопанство подлежат на

прецизиране при отчитане на частния сектор, чиято роля след връщането на земята значително ще се увеличи.

Темпът на увеличение на заплащането на труда в **транспорта** изпреварва средния темп за страната с 8 пункта. Тази разлика обаче би била по-голяма при отчитане доходите на частния сектор, оказващ транспортни услуги, за който все още липсва надеждна статистическа информация.

Заплащането на труда в **търговията** изпреварва с 6 пункта средното за страната, но остава едно от най-ниските в сравнение с другите отрасли. Това изоставане обаче би се преодоляло при отчитане доходите и на частния сектор в тази дейност, който през изтеклата година по темпове на развитие значително надвишава държавния.

В сравнение с предходната година ръстът на средната работна заплата през 1991 г. в **отрасъл “Други услуги”** по-слабо изпреварва средния ръст за страната. Най-голямо увеличение на заплащането получиха работещите във финансовата, кредитната и застрахователната област, където то нарасна 3.4 пъти спрямо 1990 г. и 4.7 пъти спрямо 1989 г. Това изведе подотрасъла на целно място в националното стопанство по средна брутна работна заплата, което отговаря на състоянието в страните с развита пазарна икономика. За периода 1990-1991 г. с изпреварващи темпове (3.7-3.9 пъти) се увеличи заплащането в образованието и здравеопазването. Под средното за страната, около 3-3.3 пъти, бе нарастването на заплатите в науката, научното обслужване, културата и изкуството, което отразява възможностите на държавния бюджет за финансиране на тези дейности.

5. Външна търговия

През 1991 г. валутните приходи от износа спаднаха с почти 50%, а разходите за внос са над 60% в сравнение с 1990 г. Това драстично съкрашаване на външната търговия на България отразява външното приспособяване на икономиката в условията на провежданата стабилизационна програма.

Либерализацията на външнотърговската политика започна през февруари с премахването на почти всички количествени ограничения на вноса. Поради ниското равнище на митническата тарифа, която се прилага за страните извън региона на бившия СИВ, се въведе временна импортна такса от 15%, главно за потребителските стоки, с цел да се защити българската индустрия в периода на нейното преструктуриране и приспособяване към новата ценова структура. Експортните квоти бяха намалени от 57 на 33 стоки, а по отношение на 16 стокови позиции квотите се замениха с временни експортни такси, които през юли бяха отменени. Поради остьр недостиг на вътрешния пазар количествените експортни ограничения включват главно хранителни продукти и суровини. В съответствие със споразуменията вносят в преводни рубли от страните - бивши членки на СИВ, не е обект на митническата тарифа, докато необлагането с мита е реципрочно. В противен случай се прилага ставката за най-облагодетелствана нация. От 1 януари 1991 г. търговията със страните от бившия СИВ се подчинява на международните цени в конвертируема валута, а със СССР тя се осъществява в долари в рамките на клирингово споразумение и на базата на съгласувани индикативни списъци на стоки.

Структура на пазара

При тези условия пазарната структура на външната търговия радикално се промени. Преминаването към разплащания в конвертируема валута със страните - бивши членки на СИВ, създаде принудителни условия за преориентация на износа и значителното му нарастване към западните пазари. Относителният дял на износа към бившия СССР спада от 56 на 52%, а към Източна Европа - от 14 на 11%. При вноса делът на бившия СССР спада от 54 на 49%, а на Източна Европа - от 19 на 9%.

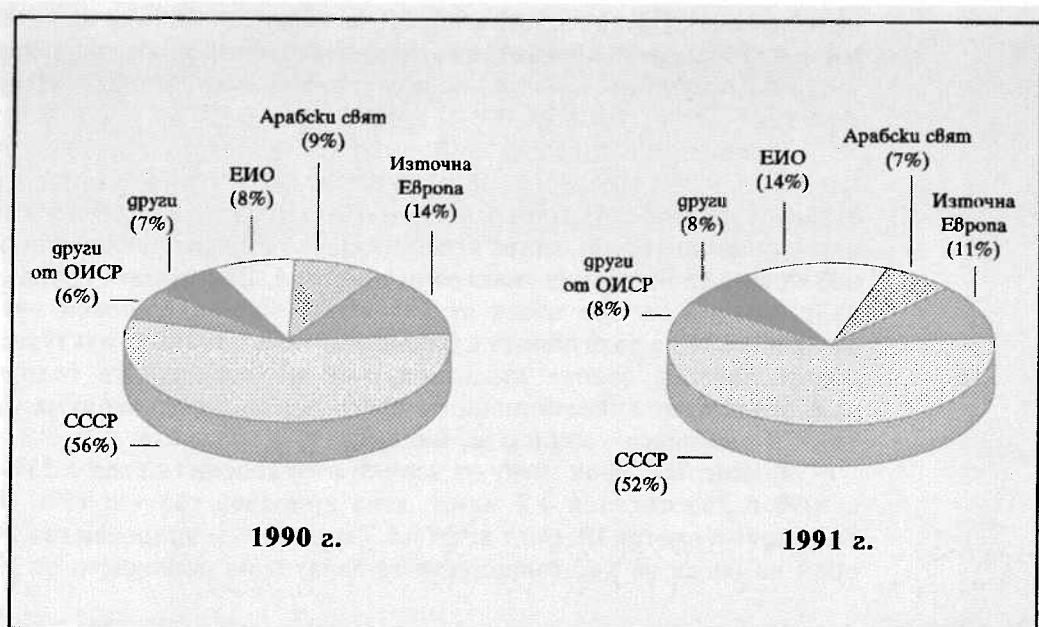
Показатели	1989	1990	1991
Обща сума на износа	11 091	8 458	4 366
СИВ	7 953	5 843	1 981
в конвертируема валута			1 352
в преводни рубли ²	7 953	5 843	629
други страни	3 138	2 615	2 385
Обща сума на вноса	13 441	10 798	4 114
СИВ	9 104	7 426	1 634
в конвертируема валута			1 302
в преводни рубли ²	9 104	7 426	333
други страни	4 337	3 372	2 479

¹ Включва износа и вноса в преводни рубли.

² До 1990 г. преводните рубли са превърнати в долари при ценови коефициент за износа от 1.11 преводни рубли за щатски доллар, а за вноса - 0.82 преводни рубли за доллар. През 1991 г. коефициентът е 2 преводни рубли за щатски доллар за вноса и износа поради по-големия дял на машините и съоръженията в структурата на търговията.

Общият обем на износа в конвертируема валута и преводни рубли спада с 34.6% вместо с 25.6%, както предвиждаше програмата на правителството. Това се дължи на повече от 2 пъти от предвижданото съкращаване на износа към страните - бивши членки на СИВ, от една страна, а от друга - на по-малкото свиване обема на износа към всички други страни - с 8.5% вместо с 15%. Тези данни са не само доказателство за преориентация на стоковите потоци, но косвено са свързани и със стоковата структура на износа. Ако през тази година износят на фармацевтична, козметична и парфюмерийна продукция за СССР възлиза на 400 млн.щ.д., то износят на текстил, изделия на леката и хранително-вкусовата промишленост, както и машиностроителна продукция намериха пазари в западните страни.

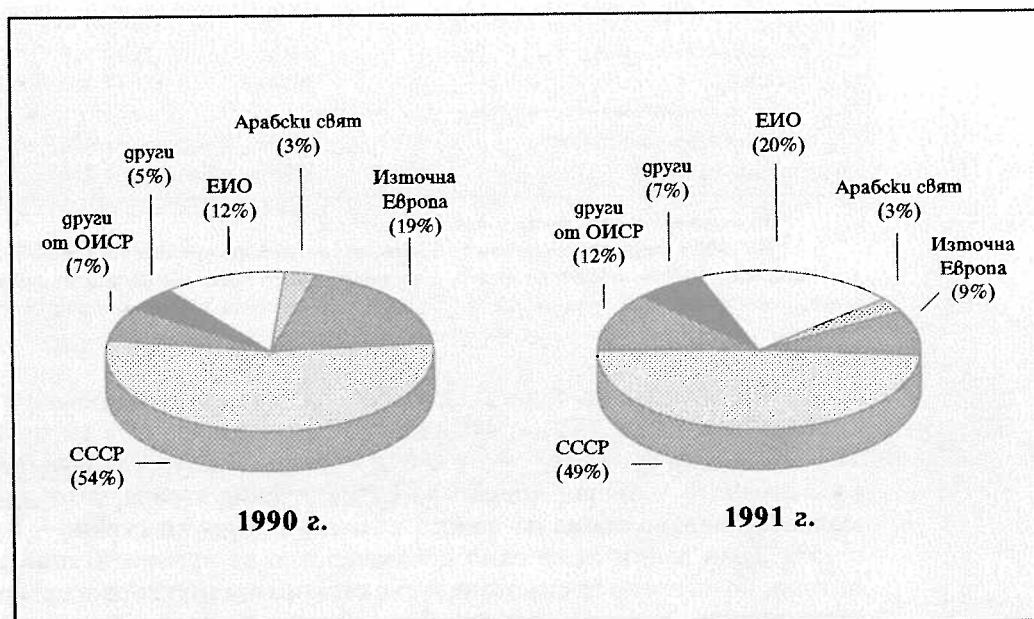
НАПРАВЛЕНИЯ НА ИЗНОСА

При вноса съкращението на обема е още по-драстично, особено от бившия СИВ. Вместо спадане на общия внос според предварителните очаквания с около 33% на практика то възлиза на 62.2%. Свиването се оказа

по-малко за вноса от страните извън региона на бившия СИВ - 27%, докато съкращаването на доставките от източноевропейските страни представлява 78% в сравнение с 1990 г. Намаляването обема на вноса е свързано както със съкращаването на вътрешното търсене, така и с разпадането на пазара на СИВ.

НАПРАВЛЕНИЯ НА ВНОСА

Валутните приходи от износа в конвертируема валута са по-високи с 43% в сравнение с 1990 г., а разходите за внос са увеличени само с 12%. Нарастването на износа в конвертируема валута е най-положителният резултат в процеса на външното приспособяване. Той увеличава своя дял в БВП от 34% през 1988 г. на 49% през 1991 г. Като се има предвид, че износят към бившия СИВ представляваше до неотдавна източник на повече от 80% от общите експортни постъпления, наблюдаваните промени свидетелстват за частична адаптация към външните условия и преструктуриране на икономиката.

Данните за стоковата структура на външната търговия на България показват, че през 1991 г. се запазва тенденцията към нарастване абсолютната стойност на износа на промишлени стоки за потребление към развитите индустриални страни, както и значителното спадане (абсолютно и относително) на износа на горива, минерали и метали. Последната група стоки излиза на първо място във вноса от развитите страни. Въпреки чувствителното съкращаване на търговията с развиващите се страни структурата на вноса и износа запазва своите характеристики от предишните години. В износа приоритет имат инвестиционните стоки (като абсолютна сума и относителен дял), а във вноса - горивата, минералите и металите.

Вносьт на сыров нефт от всички направления спада с 25% в сравнение с 1990 г., достигайки 4.7 млн.т, а на природен газ - с 15%. (През 1989 г. България е внесла 10 млн.т нефт и 6.7 млрд.куб.м природен газ.) Физическият обем на вноса на нефтопродукти се запазва на равнището от 1990 г.

Търговия с Източна Европа

Клиринговото споразумение за търговия през 1991 г. със Съветския съюз предвиждаше общият обем на доставките да възлезе на 5.5 - 6 млрд.щ.д., вкл.внос на 5 млн.т сыров нефт. Но в края на годината стокообменът се оказа значително по-малък от очакванията. Най-важният фактор за това е бързото разпадане на СССР след неуспешния опит за преврат през август. Така

наприимер вследствие на вътрешните му проблеми доставките на нефт останаха значително под договорените равнища - 3.2 млн.т. Разпадането на централния контрол оказа неблагоприятно отражение върху изпълнението на клиринговото споразумение, вкл. върху издаването на лицензии и последващото разпределение на българския износ за съветския пазар.

Силно надцененият валутен курс при съветския износ за България (1.8 рубли за долар при курс на свободния пазар над 100 рубли за долар) още повече намали възможностите за внос. Появата на активно салдо по клиринга наложи в края на август да се въведе дизажио на валутния курс за цялата търговия освен нефта, което направи още по-неизгоден българския износ за СССР. При тези условия активът по непетролната сметка не можа да спадне в значителен размер.

Българският внос от СССР възлиза на около 1 млрд.ш.д., разпределени, както следва: нефт - 450 млн.ш.д.; въглища - 108 млн.ш.д.; природен газ - 243 млн.ш.д.; електричество - 160 млн.ш.д. Износът на България срещу нефт включва стоки за около 500 млн.ш.д., от които 325 млн.ш.д. - лекарства, 50 млн.ш.д. - месо и друга преработена храна, 46 млн.ш.д. - машини и съоръжения и т.н. Балансът в края на 1991 г. е активен за България - 102 млн.ш.д., който е резултат от 206 млн.ш.д. актив по непетролната сметка и 103 млн.ш.д. пасив по нефтената сметка.

Необходимостта да бъдат регулирани остатъчните отрицателни салда от търговията в преводни рубли наложи удължаване на сроковете на действие на съответните споразумения не само за периода на първото тримесечие, но и до края на 1991 г.

Търговията в преводни рубли с Полша, Унгария и Чехо-Словакия продължи с цел изчистване на дефицитите, останали след разпадането на СИВ. Намаляването на пасивите чрез по-нататъшен износ на стоки е незначително и в края на годината те възлизат на 536 млн.пр.рубли с Полша, 140 млн.пр.рубли с Чехо-Словакия и 75 млн.пр.рубли с Унгария. Дефицитът с Полша представлява около 70% от общия дефицит на България в преводни рубли, затова е важно да се отбележи постигнатото междуправителствено споразумение за продължаване срока на доставките на стоки от България срещу преводни рубли до края на първото тримесечие на 1992 г. и неговото евентуално продължение за всяко следващо тримесечие, ако в предходното е постигнат износ поне за 100 млн.пр.рубли. Въпреки достигнатия през 1991 г. нето-износ за Чехо-Словакия на стойност 250 млн.пр.рубли проблемът за регулиране на салдата остава много оствър.

Търговия с други страни

Търговията със страните извън бившия СИВ се възстанови от депресираните равнища, регистрирани през първата половина на 1991 г. Започването на стабилизационната програма с нейното силно влияние върху цените, заплатите, валутния курс и структурните промени в институционалната база на търговията доведе до значително съкрашаване на международните търговски потоци. Износът към тези страни в края на годината се увеличи почти 4 пъти в сравнение с второто тримесечие. Съответно вносът отбелязва същото увеличение, но от по-висока изходна база.

Като резултат от намаляването на търговията с Близкия изток Европейската общност се превърна в основния външнотърговски партньор на България по отношение на конвертируемите валути. От 1 януари 1991 г. Генералната система от преференции на ЕО обхвана и България, чийто ефект може да се очаква през 1992 г. Спрямо българския селскостопански износ се прилагат обичайните тарифни и нетарифни ограничения, произтичащи от общата селскостопанска политика на ЕО. България е нетен износител на такива продукти и отварянето на пазарите на общността може да стане важен стимул за възстановяване на производството. Количество ограничения в областта на текстила и черните метали се очаква да бъдат премахнати през 1995 г.

През октомври 1991 г. Конгресът на САЩ ратифицира търговска

спогодба с България, предоставяйки й статут на най-благодетелствана нация. В резултат на това се очаква значително намаление на митата (в интервал от 2 до 9 пъти от сегашните равнища).

Въпреки значителното съкращаване на общите обеми на търговията от средата на годината се наблюдава реална преориентация на стоковите потоци с нарастване относителния дял на развитите страни от ОИСР от 14% през 1990 г. на 22% през 1991 г. Данните за износа по основни стокови позиции показват, че най-голямо е увеличението на обемите към тези страни на тютюна - 51%, уреята - 32% и електротокарите - 56%.

В износа на България основен партньор от ОИСР както за 1990 г., така и за 1991 г. остава Германия, чийто относителен дял е съответно 4.2% и 4.8%. Делът ѝ обаче сред държавите от ЕИО намалява от 53 на 30% за сметка на нарасналия износ за Италия, Гърция и Великобритания. През 1990 г. Германия е третият по важност партньор в българския експорт след СССР и Чехо-Словакия, докато през 1991 г. тя заема второ място след бившия СССР. Сравнително голямо увеличение спрямо 1990 г. бележат относителните дялове на САЩ и Турция - съответно около 2 и 8.5 пъти.

И при вноса през 1991 г. относителният дял на страните от ОИСР се увеличава спрямо 1990 г. от 21.6 на 32.8%. Намаление се забелязва единствено на дела на вноса от Германия и Япония. Причина за това, както и при износа, е увеличаването на вноса от други страни - членки на ЕИО, като Италия, Великобритания и Франция. Но въпреки това Германия остава най-големият износител за България с относителен дял от 7%, следвана от Австрия, Италия и Великобритания. Съществено е увеличението на дела на САЩ - около 5.3 пъти.

6. Платежен баланс и външен дълг

Платежен баланс в конвертируема валута

Баланс на текущите плащания

Дефицитът на текущия баланс за 1991 г. се оценява на 886 млн.ш.д. при първоначални предвиждания, надвишаващи 2 млрд.ш.д. Относителният дял на пасивното сaldo в износа в конвертируема валута спада от 44% през 1990 г. на 24% през 1991 г. Особен принос за това "свиване" има развитието, особено през втората половина на годината, на износа към страните извън бившия СИВ. Около 60% от него е съсредоточен в страните от ОИСР, докато техният дял през 1990 г. е възлизал на 45%.

Подобрението на текущия баланс се дължи, от една страна, на по-малкия от очакванията дефицит на търговския баланс в размер на 44 млн.ш.д., т.e. налице е съкращаване на дефицита с над 700 млн.ш.д. спрямо 1990 г., и от друга - на натрупването на непогасени лихви. При очакван относителен дял на дефицита на текущия баланс в БВП над 20% в края на 1991 г. той възлиза на 11.7%.

Характерно за България до 1988 г. е сметките за услуги и трансфери (т.нар."невидим" баланс) да бъдат активни. От 1989 г. техният дефицит започва ежедневно да се увеличава. За това допринася не само нарастването на дължимите лихви по кредити и заеми, но и появата за първи път през 1991 г. на превишение на разходите за туризъм и транспорт над приходите. От 1989 г. приходите от лихви спадат, което е свързано с неизпълнението на задълженията на редица развиващи се страни по кредити, отпуснати от България не само на междуправителствена, но и на търговска основа.

Платежен баланс и външно финансиране

Икономическата реформа в България започна при почти пълна липса на валутни резерви и на доверие от финансовата общност. Една от приоритетните задачи в програмата на правителството, подкрепена от МВФ, бе възстановяването на валутните резерви и осигуряването на външно финансиране за покриване на недостига в платежния баланс. Подкрепата на финансовата общност

започна бавно да се възвръща към България едва след сключването на 15 март 1991 г. на едногодишно Стенд-бай споразумение с МВФ и постигането на 17 април на Рамково споразумение с официалните кредитори от Парижкия клуб. Като се изключи МВФ, външното финансиране на платежния баланс за 1991 г. се оказа значително под очакванията - общо 261 млн.щ.д. от Световната банка и ЕО. Получените финансови ресурси представляват по-малко от 17% от необходимия външен приток. На практика вторият транш от ЕО е предоставен през февруари 1992 г. независимо от липсата на финансиране от страните, членки на Г-24 извън общността. Макар и под очакванията, притокът на финансови ресурси, както и натрупването на значителни закъснения по обслужването на външния дълг позволиха в течение на годината валутните резерви да бъдат увеличени повече от предвидения по програмата на правителството размер. Така сумата на лихвите за погасяване през 1991 г. превишава общия размер на външното финансиране по линия на МВФ, Световната банка и Г-24.

Дефицитът на **капиталовата сметка** възлиза на 1.1 млрд.щ.д. Това е резултат от липсата на достъп до капиталовите пазари след прекратяване обслужването на външния дълг на страната и изключително ниското равнище на чуждестранните инвестиции - 56 млн.щ.д. През 1991 г. са погасени 202.5 млн.щ.д. Кредит за Ямбургския газопровод от СССР с внос на природен газ. В същото време на базата на предвиденото обслужване на главниците преди мораториума на плащанията по външния дълг непогасените задължения за 1991 г. възлизат на 1.4 млрд.щ.д.

Общият дефицит на платежния баланс през 1991 г. е 2.1 млрд.щ.долара. Неговото финансиране се осъществява чрез отлагане на плащанията по външния дълг към официалните и частните кредитори, ползване на ресурси от МВФ, Световната банка и Г-24.

Платежен баланс в преводни рубли

След преминаването към разплащания в конвертируеми валути от 1 януари 1991 г. страните - членки на бившия СИВ, продължиха разчетите в преводни рубли с оглед в определен период от време да бъдат ликвидирани натрупаните остатъци по сметките. Липсата на многостранност в платежната система на Международната банка за икономическо сътрудничество не позволява взаимното погасяване на салдата и затова през цялата 1991 г. продължиха опитите за тяхното намаляване на двустранна основа чрез износ на стоки. По принцип договореностите предвиждат след изтичането на срока на отделните споразумения остатъците по сметките да бъдат преизчислени в щатски долари на базата на договорени взаимноприемливи коефициенти.

Към 31 декември 1991 г. текущият платежен баланс достигна актив в размер на 596.4 млн.пр. рубли, след като през 1990 г. дефицитът възлиза на 872 млн.пр.рубли. Тази промяна е резултат от положителното салдо на търговския баланс и незначителния дефицит на баланса на услугите, постигнати през 1991 г. Както се вижда от капиталовата сметка, България е кредитор в преводни рубли. Активът възлиза на 408 млн.пр.рубли и отразява положителния баланс с бившия СССР и отрицателните салда с другите страни от Източна Европа, с които не са приключени спогодбите за разплащания в преводни рубли.

Външен дълг

Общата сума на външния дълг на България към 31 декември 1991 г. достига 11.4 млрд.щ.д., вкл. новото външно финансиране. Основната част от външните задължения на страната са съсредоточени в Българска външнотърговска банка. Другите търговски банки продължават да обслужват външните си задължения, които в края на 1991 г. възлизат на 485 млн.щ.д., въпреки че поради мораториума достъпът им до нови кредити е намален и кредитните

условия са по-тежки.

Разпределението на външния дълг по източници показва, че около 78% от него се пада на частните банки, 16% - на официалните кредитори и 7% на бившия СИВ.

ВЪНШЕН ДЪЛГ НА БЪЛГАРИЯ КЪМ 31 ДЕКЕМВРИ 1991 Г.

Показатели	млн. щ.д.
Обща сума на дълга ¹	11 375
в т.ч.	
на Българска външнотърговска банка	10 183
към официални кредитори	1 607
към търговски банки	7 870
към СИВ (в конвертируема валута)	705
на други български търговски банки	485
Съотношение външен дълг/БВП (%)	150
Съотношение външен дълг/износ в конв.валута (%)	272

¹ Не са отчетени натрупаните лихви за забавяне, които подлежат на реконсигнация.

Крайната цел на стратегията на България по отношение на външния дълг е връщането на платежния баланс към жизнеспособна позиция, която може да бъде финансирана самостоятелно без използването изключително на предоставени външни ресурси или облекчения на дълговото бреме, както през 1991 г.

Нормализацията на отношенията с кредиторите има много важно значение. Като първа стъпка в тази посока може да се счита сключеното на 17 април 1991 г. споразумение между България и нейните официални кредитори в рамките на Парижкия клуб. Разсрочени са плащанията на всички задължения, непогасени към 31 март 1991 г., както и тези, чийто падеж настъпва до март 1992 г. Все още обаче не са сключени всички двустранни споразумения, въпреки че крайният срок бе определен за 31 март 1992 г.

От обявяването на мораториума на 29 март 1990 г. България регулира своите отношения с търговските банки кредитори на краткосрочна основа - чрез рол-ouvър на всеки 90 дни. Този подход отлага уреждането на проблема, но същевременно създава възможности за предприемането и осъществяването на радикална икономическа реформа, без която самият въпрос за дълга не може да бъде решен. Съотношението на сумата на дълга към износа в конвертируема валута през 1991 г. възлиза на 271%, а към БВП - на 150%. Докато средното равнище на това съотношение за 15-те най-силно задължнели държави е под 40%. Дългът и обслужването му са още по-големи по отношение на бюджетните ресурси, които са единствено възможният източник за намаляване на задължнялостта на страната.

Като се има предвид, че бремето на външния дълг е огромно, а процесът на приспособяване - труден и рискован, става ясно, че перспективите за българската икономика зависят от разрешаването на проблема за външния дълг. Затова Народното събрание на 23 януари 1992 г. взе решение да възложи на правителството постигането на споразумение с банките кредитори за окончателно уреждане на проблема чрез намаление на дълга и неговото обслужване.

✓ **II. Фискална
политика и държавен бюджет**

Консолидираният държавен бюджет в България обхваща бюджета на правителството, местните органи на властта (областни и общински съвети) и бюджета на Държавното обществено осигуряване.

1. Цели на фискалната политика

На фискалната политика бе отредено централно място при започване на икономическата реформа през февруари 1991 г. Тя трябваше едновременно да се преустрои съгласно изискванията на пазарно ориентираната реформа и да поеме ролята на основен макроикономически лост за управление на стабилизацията. Това постави две основни цели пред фискалната политика:

- намаляване преразпределителните функции на държавния бюджет в производствената сфера;
- преодоляване на наследените фискални неравновесия.

Постигането на тези цели означава намаляване относителния дял на приходите и разходите на държавния бюджет в БВП при едновременно относително намаляване на бюджетния дефицит. Така насочената фискална политика трябва да съдейства за налагане на "твърди" бюджетни ограничения на производителите.

Изпълнението на държавния бюджет през 1991 г. се осъществява при висока степен на неопределеност, породена от неизвестността на протичане на икономическата реформа, нестабилната външноикономическа среда и липсата на надеждна информация за връзките между макроикономическите променливи. Това наложи гъвкаво провеждане на фискалната политика, която реагираше на неочеквани промени през годината. В същото време в течение на годината бюджетът се "хвърляше" да запушва "дупките" на не винаги добре координираната икономическа политика, което доведе в крайна сметка до дефицит, по-голям от възможния при сложната икономическа конюнктура. Пример в това отношение са: разходите по дотиране на цените, останали фиксираны до юни 1991 г., разходите по финансиране на износителите на съветския пазар, когато България постигна положително сaldo в търговията с бившия Съветски съюз, и пр. Прекалено големите разходи за социално осигуряване останаха като тежест на бюджета през цялата година.

2. Бюджетният дефицит и неговото финансиране

Рестриктивният характер на фискалната политика, следвана от правителството, се отразява в положителното първично салдо на държавния бюджет¹. През 1991 г. то възлиза на 3.6 млрд.лв., или 2.7% от БВП, докато през 1990 г. е 0.1 млрд.лв., или 0.2% от БВП.

¹ Първичното салдо по държавния бюджет представлява разликата между приходите и общите разходи на бюджета, намалени с дължимите лихви по вътрешния и външния дълг.

ДЪРЖАВЕН БЮДЖЕТ

Показатели	млн. лв.		% от БВП		Структура	
	1990	1991	1990	1991	1990	1991
Приходи	24678.0	55922.9	54.3	40.4	100.0	100.0
Данъчни приходи	19944.0	51390.2	43.9	37.1	80.8	91.9
Преки данъци	10351.3	27744.9	22.8	20.0	41.9	49.6
Косвени данъци	4523.2	11202.0	10.0	8.1	19.0	20.0
Вноски за ДОО	5069.5	12443.3	11.2	9.0	20.5	22.3
Неданъчни приходи	4734.0	4532.7	10.4	3.3	19.2	8.1
Разходи	26920.0	60946.5	59.3	44.0	100.0	100.0
Текущи разходи	25513.0	58288.4	56.2	42.1	94.8	95.6
Заплати и стипендии	3202.0	8774.6	7.1	6.3	11.9	14.4
За стоки и услуги	7707.0	17528.1	17.0	12.7	28.6	28.8
Трансфери	12218.0	23265.0	26.9	16.8		
Субсидии	6753.8	5470.9	14.9	4.0	25.0	9.0
Социално осигуряване и грижи	5464.2	17794.2	12.0	12.9	20.3	29.2
Лихви – платени	2386.0	8720.6	5.3	6.3		
По външни заеми	2079.4	566.4	4.6	0.4	7.7	0.9
По вътрешни заеми	306.6	8154.2	0.7	5.9	1.1	13.4
Капитални вложения	1407.0	2658.1	3.1	1.9	5.2	4.4
Касов дефицит	-2242.0	-5023.6	-4.9	-3.6		
Финансиране	2242.0	5023.6	4.9	3.6		
Външно	-421.0	-2040.4	-0.9	-1.5		
Вътрешно	2663.0	7064.0	5.9	5.1		
Банково	1991.0	3416.2	4.4	2.5		
Небанково	672.0	3647.8	1.5	2.6		

Източник: Министерство на финансите

Касовият дефицит² през 1991 г. възлиза на 5 млрд.лв., или 3.6% от БВП. Към него следва да се добавят и 2.3 млрд.лв., изплатени за покриване пасивни външнотърговски салда със страни – членки на бившия СИВ, от минали години. Така общите кредитни потребности на бюджета през 1991 г. възлязоха на 7 млрд.лв., или 5.1% от БВП.

Половината от този дефицит (49.8%) е покрит с кредит от БНБ. По този начин е изпълнено изискването по Закона за държавния бюджет. Чрез нетната емисия на съкровищни бонове е финансиран 41.5% от бюджетния дефицит. Отсъствието на вторичен пазар на държавни ценни книжа обаче превръща емисията на съкровищни бонове в скрита форма на кредитиране от БНБ. Съкровищните бонове се купуват от търговските банки, които след това си осигуряват ликвидност от БНБ.

Приетият Закон за бюджета предвижда дефицит от 9.2 млрд.лв., или 4.3% от БВП за 1992 г. Предвижда се 73% от кредитните потребности на правителствения сектор да се финансират пряко от БНБ. Централната банка счита за свое задължение да привлече вниманието върху факта, че покриването на бюджетния дефицит или части от него с кредити от БНБ противоречи на чл.49 от Закона за БНБ. Ако в средносрочна перспектива не се предприемат ефикасни мерки за балансиране на бюджета или за намаляване дела на участието на БНБ в неговото финансиране, вътрешният дълг и неговото обслужване ще продължават да растат по отношение на БВП. Това

² Касовият дифицит на държавния бюджет представлява разликата между приходите и общите разходи, намалени с начислените, но фактически неизплатени лихви по външни заеми.

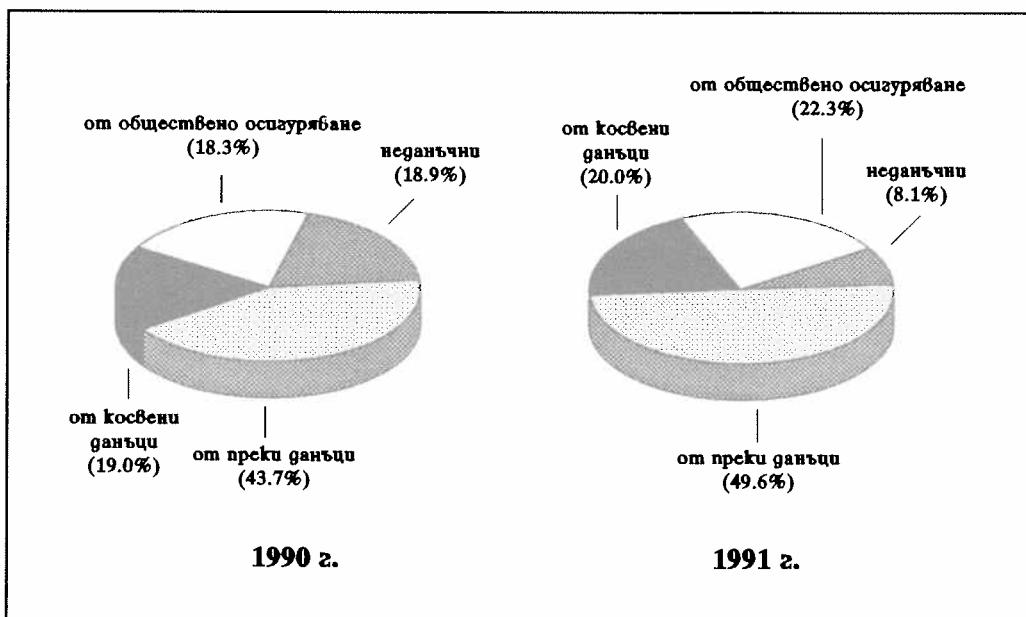
ще упражнява натиск за нарастване на лихвените проценти, ще води до осъществяване кредита за правителството и още по-бързо абсолютно и относително увеличаване дела на разходите за обслужване на вътрешния дълг в бюджета.

Фискалната политика упражнява влияние върху икономическата активност не само с бюджетния дефицит, но и с политиката на приходите и разходите.

3. Приходи в държавния бюджет

В съответствие с целите на икономическата стабилизация приходите на държавния бюджет през 1991 г. намаляват относително с 14 пункта и достигат 40.4% от БВП. През 1990 г. те съставляват 54.3%, а в края на 80-те години - 58% от БВП. Относително са съкратени всички по-важни групи приходи, но най-драстично е съкращението на неданъчните приходи (от 10.4% до 3.3% от БВП). Това, от една страна, отразява отказа на правителството от предишната практика да изземва в края на годината финансовите активи на предприятията. От друга страна обаче, то е резултат от закъсненията в съобразяване на държавните такси с повишаване общото равнище на цените, както и отсъствието на активност в операциите с държавно имущество поради забавяне на законодателното регламентиране на приватизацията. Тук се отразява и закъснението на старта на малката приватизация в сравнение с първоначалните очаквания.

БЮДЖЕТНИ ПРИХОДИ

Що се отнася до данъчните приходи, през 1991 г. са приети няколко изменения в данъчните закони, които представляват междинен етап в цялостната реформа на данъчната система. Премахната е диференциацията в ставките на данъка върху печалбата, които варираха от 15 до 95 на сто. Премина се към единна ставка от 40 на сто данък върху печалбата. Елиминирана е също така множествеността на косвеното данъчно облагане, като се премина към три ставки на данъка върху оборота - 0%, 10% и 22% при ясно определена база.

Основният проблем на данъчното облагане и съответно на приходите от данъци в бюджета е сравнително тясната база за облагане. Все още са налице редица изключения и привилегии при данъчното облагане. Данъчната администрация е нагодена към икономика, функционираща въз основа на държавната собственост. Поради това зараждащият се частен бизнес има редица възможности да избегне данъчното облагане.

Така при практически запазена структура на приходите и механизми на данъчното облагане бюджетът трябва да се справя със задачите по стабилизацията и икономическата реформа. Забавянето на цялостната данъчна реформа доведе до по-бавен растеж на приходите в бюджета в сравнение с възможностите при икономическата конюнктура, формирана през 1991 г. Това забавяне ще продължи да се отразява неблагоприятно върху динамиката на приходите и върху бюджетния дефицит и през 1992 г.

4. Разходи на държавния бюджет

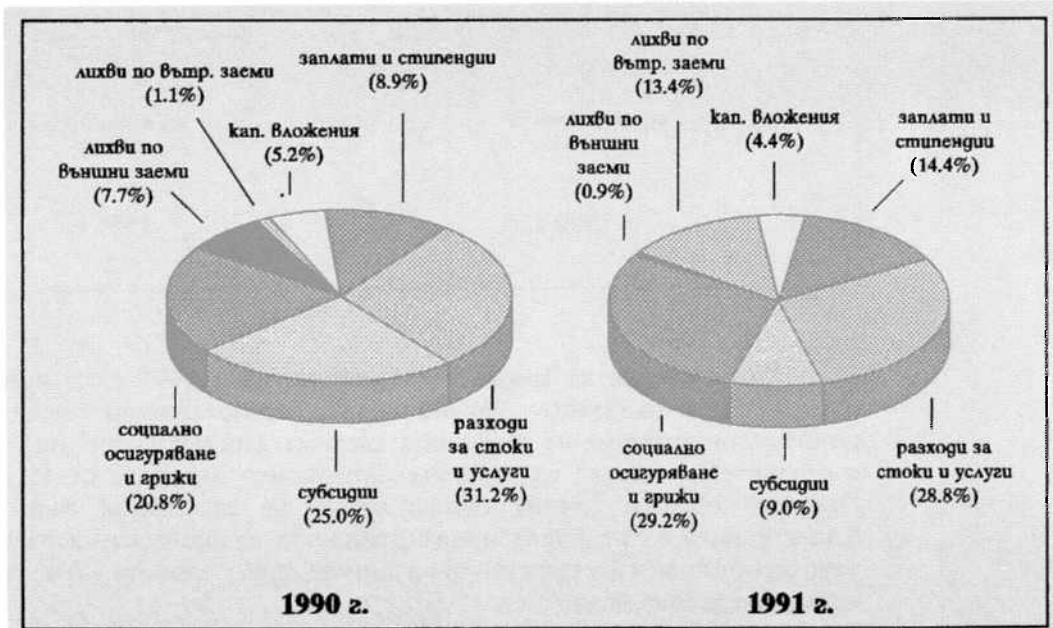
През 1991 г. бюджетните разходи претърпяха по-съществени структурни промени от приходите. Общите разходи по бюджета спадат с 15.4 пункта по отношение на БВП (от 59.3% през 1990 г. на 44% през 1991 г.). Практически няма област, на която бюджетът да не е съкратил финансирането. В същото време бе гарантиран необходимият минимум за функциониране на жизненоважните сектори, финансиирани от бюджета.

Либерализирането на цените през февруари и юни 1991 г. бе съпроводено с драстично намаляване на субсидиите - с близо 11 пункта по отношение на БВП.

Съществено относително намаление бележат текущите разходи за стоки и услуги и инвестиционните разходи на бюджета - съответно с 4.3 и 1.2 пункта по отношение на БВП. По такъв начин бюджетът допринесе за намаляване на съвкупното търсене и за отслабване на инфлационния потенциал.

Същевременно нараснаха разходите на бюджета за пенсии, помощи и стипендии в резултат на предприетите мерки за социална защита на населението. За изграждането на социалната защитна мрежа обаче предстои да се направи още много. Основният недостатък засега е, че не осигурява прецизно идентифициране кръга на социално слабите, които действително се

БЮДЖЕТНИ РАЗХОДИ

нуждаят от социална помощ.

Обслужването на вътрешния дълг също се превърна в значително разходно перо за бюджета. Докато през 80-те години разходите за обслужване на вътрешния дълг бяха пренебрежимо малки, през 1990 г. те възлязоха на 0.7% от БВП, а през 1991 г. равнището им достигна 5.9% от БВП.

III. Парична политика
на Българската народна банка

1. Цели и задачи на паричната политика

През 1991 г. се постави началото на качествено нова парична политика, провеждана от Българската народна банка. През периода на централно планиране на икономиката дейността на банката в тази област беше насочена към автоматично задоволяване на потребностите на бюджета и на стопанските организации от кредити, отпусканни по практически фиксирани ниски (на практика реално отрицателни) лихвени проценти, без да се държи сметка за осигуряване на средносрочна стабилност на макроикономически показатели и за поддържане на равновесието на платежния баланс. По този начин паричната политика се превръщаше в един от факторите, пораждащи свръхликийвидност на икономиката.

Реформата в паричната сфера има следните основни задачи: коренно да се промени подходът при определяне на паричната политика, като я превърне в един от основните инструменти за постигане на макроикономическа стабилизация; да се изгради адекватна инфраструктура на паричната политика – двузвенна банкова система с независима от изпълнителната власт централна банка, от една страна, и създаване на нормални условия за конкуренция сред търговските банки, от друга; да се развият постепенно модерните постове за индиректен паричен контрол, съвместим с пазарната икономика. Постигането на трите основни и взаимосвързани цели на паричната политика на БНБ през 1991 г. наложи да се предприемат решителни мерки за премахване на паричната свръхликийвидност, преодоляване на инфлационния натиск и стабилизиране на валутния пазар. Набелязани бяха редица мерки за ограничаване на свръхликийвидността, между които предлагане на населението на срочни депозити (едномесечни, тримесечни, шестмесечни и едногодишни) с по-висока лихва, относително съкращаване на кредита от банките за правителството, погасяване на жилищни и потребителски заеми при преференциални лихвени проценти. Посочените мерки заедно с либерализацията на цените поеха основната тежест за отстраняването на свръхликийвидността. За намаляване на инфлационните очаквания беше използвана строга рестриктивна кредитна политика, което заедно с рязко увеличените лихвени проценти подобри привлекателността на лева и настърчи освобождаването от стокови запаси.

2. Инструменти на паричната политика

Кредитни тавани

В условията на наследената от миналите години висока кредитна задължнялост на икономиката и необходимостта тя да бъде стабилизирана на значително по-ниско равнище с оглед преструктурирането ѝ в средносрочна перспектива БНБ трябваше да провежда през 1991 г. съвместно със съдействието на Националната банка на РСФСР и Банка на България рестриктивна кредитна политика, особено ярко изразена през първото шестмесечие. Основен инструмент за постигането на тази цел бяха кредитните тавани.

За да се ограничи кредитната експанзия на търговските банки, бяха въведени тавани за най-голямо допустимо увеличение на общия дълг по кредитите за стопанска дейност в левове на фирмите и другите организации

към съответната банка. През първото тримесечие на 1991 г. този кредитен таван бе 102% от остатъка на общия дълг по кредитите към края на 1990 г.

За второто тримесечие на 1991 г. кредитните тавани бяха 112% спрямо посочената по-горе база, като на банките бе препоръчано да насочват нови кредити предимно за преодоляване спада на производството и увеличаване на обема и асортимента на потребителските стоки. За да се даде възможност за нормално сезонно разширяване на производството през летните месеци и началото на есента, БНБ увеличи кредитните тавани през третото тримесечие последователно на 125% и 132%, а през четвъртото тримесечие – на 152%.

Основен положителен резултат от прилагането на кредитните тавани е изпълнението на основния показател от съгласуваната с МВФ програма – ръстът на “нетните вътрешни активи” за годината е под тавана, предвиден в програмата.

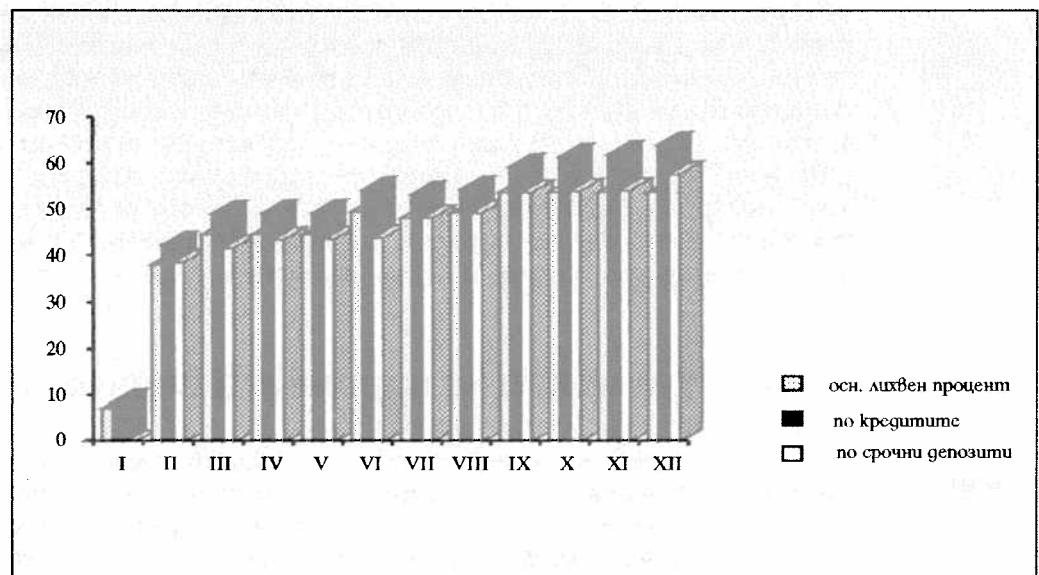
През първите 4 месеца в резултат на провежданата сурова рестриктивна политика общият размер на вътрешния кредит намаля номинално. През следващите месеци той започна да расте, но едва през четвъртото тримесечие неговият обем надвиши равнището от декември 1990 г.

Лихвени проценти

Още през 1990 г. беше назряла необходимостта от промяна на лихвената политика. Поддържането на постоянни и на ниско равнище лихвени проценти (през периода 1988 г. – 1990 г. основният лихвен процент беше неизменно 4.5 на сто годишно) не съответстваше на развитието на инфлационните процеси. Преминаването към активно използване на лихвата като елемент на паричната политика беше неизбежно, с което въщност започна икономическата реформа. На 18 януари Министерският съвет, който тогава бе компетентният орган по този въпрос, определи ново равнище на основния лихвен процент от 15 на сто годишно, като предостави правото за по-нататъшното му определяне на БНБ. Управлението на лихвените проценти от страна на БНБ бе подчинено изцяло на глобалните цели на паричната политика на банката – поддържане на контролирано равнище на инфлацията и стабилността на националната парична единица.

ЛИХВЕНИ ПРОЦЕНТИ ПРЕЗ 1991 г.
(средногодишен размер)

(%)

В началото на февруари правителството либерализира цените на по-голямата част от стоките и услугите, което при натрупания през предходните години огромен скрит инфлационен потенциал доведе до рязък скок на

цените. В тази ситуация на 7 февруари БНБ увеличи основния лихвен процент на 45 на сто. В резултат на това инфлационният удар бе смекчен и постепенно започна да се преодолява острият стоков дефицит. През годината в зависимост от темпа на инфляция и инфлационните очаквания равнището на основния лихвен процент беше променено още три пъти и към 31 декември 1991 г. бе 54 на сто.

Лихвена политика на БНБ

Новата лихвена политика доведе до изменения в номиналния обем и структура на паричната маса. Поддържането на основния лихвен процент на относително високо номинално равнище спомогна за съществено намаляване на кредитната експанзия. От друга страна, високите лихвени проценти по депозитите стимулираха спестовността и акумулирането на "излишните пари" в банките. В резултат на това се повиши делът на по-ниско ликвидните компоненти на парите - срочните и спестовните депозити.

Въпреки високия основен лихвен процент, с изключение на отделни месеци (март, април и септември), неговото равнище остана под инфлационния индекс, което означава, че то реално беше отрицателно. Лихвената политика на банката, в определена степен подкрепена от политиката на ограничаване на заплатите и държавните разходи, при общото забавяне на структурната реформа изигра важна роля за задържането на инфлацията и валутните курсове в сравнително поносими рамки.

Важен момент в лихвената политика на БНБ като централна банка е приетата Временна тарифа за лихвите, които БНБ събира по левовите операции в страната. С нея за първи път се въвежда разнообразие както в лихвените проценти, използвани при рефинансирането на банките, с което се създават условия за развитието на ломбардната и сконтовата политика на банката, така и в лихвените проценти за различните по срочност депозити.

Лихвена политика на търговските банки

Значителни принципни изменения настъпиха и в лихвената политика на търговските банки. До края на 1990 г. лихвеното равнище по кредитите, което формално бе обект на пряко договаряне с кредитополучателите, на практика се оказваше ограничено в съвсем тесни рамки – до два пункта над основния лихвен процент. Лихвените проценти по депозитите се определяха основно от ДСК и бяха фиксираны на много ниско равнище.

С либерализацията на лихвения режим през 1991 г. формирането на лихвените проценти се извършва на пазарен принцип. Несъмнено през цялата година банките бяха твърде зависими от ресурсите, които получаваха по линия на рефинансиране от страна на БНБ. Доколкото тези ресурси се предоставяха при условия, пряко свързани с основния лихвен процент, то и лихвената политика на банките твърде тясно се обвързваше с неговото равнище. Успоредно с това обаче структурата на източниците за кредитиране (малкият относителен дял на собствените средства на банките и на средствата по разплащателните сметки на фирмите, които до октомври бяха безлихвени, а след тази дата са с лихвен процент от около 15 на сто) оказваше все по-голямо влияние върху възможностите на различните банки да предоставят по-евтини кредити. В това отношение предимството бе на страната на търговските банки, бивши клонове на БНБ, намиращи се по-близо до клиентите, в резултат на което формираха по-малка част от кредитните си ресурси чрез рефинансиране от БНБ или от междубанковия пазар. От друга страна, monopolното положение на някои банки (предимно в по-малките градове) им даваше възможност за прилагане на по-ниски лихви по депозитите. Постепенно тези различия в условията създадоха и определена диференциация в лихвените проценти по кредитите и депозитите – на годишна база разликата между най-ниските и най-високите лихвени стойности достигаше до 6-8 пункта.

На диаграмата е показана динамиката на средните величини на основния лихвен процент и лихвените проценти по кредитите и депозитите, изчислени на годишна база чрез средномесечните им величини.

Рефинансиране

Ролята на този инструмент и през 1991 г. остана съществена поради факта, че БНБ продължи да осигурява значителна част от кредитните ресурси на търговските банки. В същото време при неговото прилагане има съществени изменения. Въпреки че продължи възприетата от последните години практика значителна част от свободните средства на ДСК, ДЗИ и БВБ да се държат на депозит в БНБ, като по този начин се централизира преобладаващата част от общите кредитни ресурси, в началото на 1991 г. централната банка се отказа от монополното си положение по разпределението на кредитните ресурси между банките. Значителна част от потребностите на банките от кредитни ресурси вече се осигурява от междубанковия пазар.

Рефинансирането на търговските банки през 1991 г. се осъществява в следните основни направления:

Първо. От февруари допълването на недостига на ресурси на търговските банки започна да се извършва под формата на **краткосрочни депозити** със срок до три месеца, вместо да се предоставят кредити. Депозитите бяха предоставяни по линията на прокото, необезпечено рефинансиране. До 20 август 1991 г. БНБ предоставяше на търговските банки тримесечни депозити в размер на 20% от общата сума на дълга по заемите за производствени нужди и за капитални вложения към 31 декември 1990 г. Сумата на депозитите нарасна от 6254 млн. лв. в началото на годината на 6828 млн. лв. през второто тримесечие.

Второ. БНБ продължи да осигурява кредитни ресурси за **покриване на прехвърлените от нея на търговските банки кредити за капитални вложения**, които съгласно Протокол № 41 от 1987 г. са отсрочени за издължаване след 1 януари 1991 г. Размерът на тези кредити в началото на годината бе 7674 млн. лв. Осигуряването на ресурси за трудносъбирамите и несъбирамите кредити продължи през цялата година, тъй като решение на въпроса за прекомерната задлъжност на фирмите по старите заеми бе намерено в известна степен едва в края на годината, когато 1789 млн. лв. от предоставения ресурс по мораториума бяха преоформени в държавен дълг.

Трето. До 15 октомври 1991 г. БНБ предоставяше на отделни търговски банки депозити за осигуряване на частта от кредитни ресурси, необходими за покриване на остатъка от заеми на фирми и предприятия, в които се извършва преминаване от военно към гражданско производство съгласно **програмата за конверсия**, приета с постановления на МС № 54 и № 119 от 1990 г. Общата сума на предоставения ресурс е 2449 млн. лв. След 15 октомври 1991 г. БНБ премина към постепенно намаляване на обема на тези депозити (ежемесечно с 25%), с цел до 15 февруари 1992 г. да се спре прокото рефинансиране на тези заеми.

Четвърто. Заедно с намаляването на прокото, необезпеченото предоставяне на депозити на банките БНБ пристъпи към постепенно въвеждане на класическите форми на рефинансиране - **заемите срещу залог и сконтови операции**. Но липсата на нормативна база, както и малкият обем и разнообразие на ценните книжа са основната причина преходът от пряко, необезпеченото рефинансиране на банките към новите инструменти на паричната политика да бъде запълнен от друг инструмент за инжектиране на ликвидност в банковата система - търговете за предоставяне на депозити на търговските банки.

Депозитни аукциони

БНБ започна да прилага системата на търгове за предоставяне на краткосрочни депозити на търговските банки от 15 септември 1991 г. Те се организират два пъти месечно, на 1-во и на 16-о число. През 1991 г. са проведени 7 търга, на които са предоставени депозити за 14 718 млн. лв. Към 31 декември 1991 г. дългът на търговските банки по предоставените им чрез търга депозити възлиза на 5984 млн. лв. В Наредбата за провеждане на търгове за междубанкови депозити в лева е предвидена възможността търговските банки както да купуват, така и да продават депозити чрез търг.

На практика обаче втората възможност не беше използвана. От всичко предоставените 14 718 млн. лв. депозити 14 700 млн. лв. бяха осигурени от БНБ и само на първия търг 2 търговски банки предложиха за продажба депозити в размер на 18 млн. лв. Това показва, че търговските банки предпочитат да предоставят свободните си ресурси чрез междубанковия пазар главно поради факта, че при прискока договоряне депозитите се дават за по-кратки срокове (обикновено до поискване), което ги прави по-динамични в сравнение с едномесечните срокове на търга.

Средният месечен лихвен процент, при който бяха предоставени депозитите на проведените търгове, е 4.90 на сто (което е 58.80% проста годишна лихва, или 4.8% надбавка над основния лихвен процент за периода). Най-нисък бе лихвеният процент на първия търг – 4.50 на сто месечна лихва (54% годишна лихва), а най-висок – на последния търг за 1991 г. – 5.26 на сто. Високият лихвен процент на последния търг (63.12 на сто годишна лихва) може да бъде обяснен с влизането в сила от 18 ноември 1991 г. на Временна тарифа за лихвите, които БНБ прилага по операциите си в страната в лева (съгласно която централната банка предоставя на търговските банки депозитите за срок от 3 месеца с 5 пункта надбавка над основния лихвен процент – 59 на сто, а едномесечните депозити с 3 пункта надбавка – 57 на сто), както и с повишеното търсене на ресурси след изтеглянето през ноември и декември на депозити за 3.8 млрд. лв. от прискока рефинансиране на търговските банки.

На търговете през 1991 г. участваха средно по 41 търговски банки с около 75 поръчки, което показва значителен интерес към търговата система на рефинансиране. В края на годината 27% от рефинансирането на търговските банки се извършва чрез предоставени на търгове депозити, чиято лихва се определя на пазарен принцип. Лихвеният процент, достигнат на търговете, влияе и върху повишаването на лихвените проценти на междубанковия пазар, но в същото време принуждава търговските банки да управляват собствените и привлечените ресурси по по-добър начин.

Ломбардни заеми

Рефинансирането на търговските банки чрез ломбардни заеми, във вид на заеми срещу залог на съкровищни бонове, емитирани от Министерството на финансите, започна през втората половина на октомври. От тогава до 31 декември 1991 г. БНБ предостави на 15 търговски банки заеми в размер на 845.1 млн. лв. срещу залог на държавни съкровищни бонове с обща номинална стойност 1273 млн. лв. Ломбардните заеми се очертават като най-перспективна засега форма на рефинансиране на търговските банки. От една страна, така се създават условия значителна част от кредитирането на дефицита на държавния бюджет да се извършва чрез закупуването на държавни ценни книжа от търговските банки и съответно от домакинствата и частния бизнес (след развитие на вторичен пазар), въз основа на което ще се осъществява неинфлационно финансиране на държавния дълг. От друга страна, ориентирането на банките към тази форма на рефинансиране допринася да се подобри качественият състав на техните активни операции, като се увеличава относителният дял на активите с по-висока степен на ликвидност и съответно със значително по-малка степен на кредитния риск.

Сконтови операции

През октомври БНБ постави началото и на сконтовата политика при рефинансирането на търговските банки. До края на годината бяха осъществени няколко операции по сконтирането на менителници и записи на заповед, издадени от търговските банки и авалирани от Министерството на финансите или от други търговски банки. Общата сума на сконтовите заеми, предоставени от БНБ, възлиза на 612 млн. лв.

С цел да се създадат допълнителни улеснения за рефинансиране дейността на търговските банки БНБ започна да извършва суопови операции.

Задължителните минимални резерви, които търговските банки внасят в БНБ върху привлечените от тях средства, бяха използвани през 1991 г. не толкова за осигуряване на надеждност в работата на банковата система, а главно като инструмент на паричната политика. Въпреки че тяхното равнище бе запазено в размер на 7%, някои нови моменти характеризират прилагането на този инструмент. На първо място, това е възможността банките да превеждат във валута задължителните си резерви по привлечените валутни средства. Като важно изменение може да се отбележи и фактът, че от сумата, върху която се определят резервите, бяха изключени привлечените средства, получени от банките на междубанковия пазар.

Общата сума на задължителните минимални резерви нарасна близо 3 пъти и достигна към 31 декември 1991 г. 3497 млн. лв. срещу 1191 млн. лв. към 31 декември 1990 г. Това се дължи на увеличението на обема на привлечените средства във валута, получено в резултат на растежа на курса на долара.

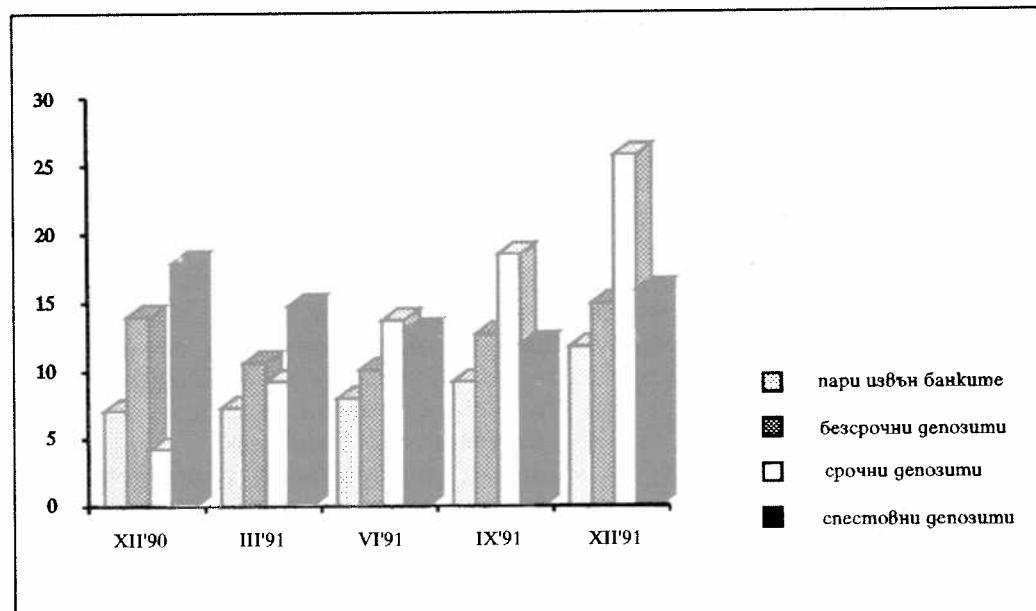
3. Парично предлагане

През 1991 г. се наблюдава рязко повишаване на паричното предлагане (измерено чрез понятието "широки пари") – с почти 62 млрд. лв. (2.25 пъти). По-сериозно е увеличението на валутната компонента (близо 8 пъти) в резултат на изменения курс на лева към основните конвертируеми валути. Ако елиминираме влиянието на валутния курс, увеличението е само с 0.7%. Левовата компонента е нараснала с около 25.5 млрд. лв. (58.9%).

Динамика

Динамиката на паричното предлагане в течение на годината показва някои интересни колебания. През първия месец след либерализацията на цените (февруари) е отбелян чувствителен реален спад спрямо януари – с около 8.3%. Спадът във валутната компонента е по-голям – с 12.6%, докато в левовата компонента е с около 2.1 млрд. лв. (4.9%). Намалението е изцяло за сметка на бързоликвидните пари (M1). Безсрочните депозити в лева (вкл. текущите сметки на фирми и граждани в банките) спадат с над 2.8 млрд. лв., или 20.1%, а на валутните наличности по сметките на фирми – с 12.5% при минимално увеличение на парите извън банките със 184 млн. лв. (2.5%).

ДИНАМИКА НА ЛЕВОВИТЕ КОМПОНЕНТИ НА ПАРИЧНИТЕ АГРЕГАТИ (млрд. лв.)

Обратно, потенциалните [квази] пари имат минимален реален ръст от 2.2%, като спадът на спестовните депозити с над 1.3 млрд. лв. (7.6%) е компенсиран от значително нарасналите в резултат от провежданата лихвенна политика срочни депозити (с над 1.8 млрд. лв., или 43.3%).

Следващият период, продължил до средата на годината, се характеризира със сравнително умерено нарастване на реалната стойност на широките пари в цялост, но с различна интензивност по отделни структурни елементи. Общото нарастване е с около 6.5%, като за валутата то е минимално (2.6%), а за левовата част - с около 3.7 млрд. лв., или 9%. През този период се наблюдава известно стабилизиране на бързоликвидните пари (M1), нараснали само с около 2.3%. Увеличението е от валутната компонента, докато прирастът с близо 584 млн. лв. на парите извън банките се компенсира от спада с близо 1.3 млрд. лв. на масата на безсрочните депозити в лева. Засилва се влиянието на лихвената политика. Със 7.6 млрд. лв. (над 2.2 пъти) нараства масата на срочните депозити, към които се пренасочва част от безсрочните и спестовните депозити (намалели с 3.2 млрд. лв.). Превърнати в лева и насочени към тях са и част от валутните спестявания на граждани (намалели с около една четвърт). В крайна сметка квазипарите нарастват със 17.6%.

Значително динамизиране на паричните процеси настъпва през второто полугодие. В реално изражение широките пари нарастват с над 33.7% (изчислено при постоянен валутен курс 20 лева за 1 щатски долар). По-слабо изразена е динамиката на бързоликвидните пари (M1), нараснали с почти 25%. Най-значителен е прирастът на парите извън банките - с близо 3.8 млрд. лв. (47.4%). В резултат на въведеното олихвяване на текущите сметки на фирмите се наблюдава и нарастване на абсолютната маса на безсрочните депозити в лева (за полугодието с 4.9 млрд. лв., от които само през декември с 2.7 млрд. лв.). По-големи колебания се проявяват в средствата по валутните сметки на фирмите - за периода юни-ноември те нарастват с 20.8%, след което през декември спадат чувствително и в края на годината достигат 11.6% над равнишето за полугодието. Значителните помесечни отклонения във валутните сметки през този период са резултат на влиянието както на сезонни, така и на някои психологически фактори, свързани с обективно или спекулативно пораждани повишени инфлационни очаквания. Изпреварващото нарастване на масата на потенциалните [квази] пари е логичен резултат от антиинфлационната политика на централната банка. Лихвената политика, провеждана от БНБ, макар и бавно, оказа влияние върху структурата на паричната маса. През годината се повиши делът на по-ниско ликвидната компонента на парите - срочните и спестовните депозити. Прирастът от 53.8% е резултат от новото рязко увеличаване масата на срочните депозити (с над 12.1 млрд. лв., или 88.2%) и нарастването на спестовните депозити (с 22.4%) при минимален спад на валутните депозити.

Свръхликвидност

Една от характерните черти на развитието на икономиката на страната през последните години беше непрекъснато увеличаващата се свръхликвидност. Благодарение на водената през 1991 г. твърда парична политика от страна на БНБ тази негативна тенденция беше решително пречумена. Това най-ясно се вижда от съотношението на паричната маса и БВП, изменението на което през последните години е представено в следната таблица:

Показатели	(млн. лв. в края на периода)					
	1986	1987	1988	1989	1990	1991
БВП	34 424	36 531	38 345	39 579	45 390	138 400
Широки пари	33 511	35 473	39 133	43 250	49 648	111 608
Широки пари/БВП	97.4	97.1	102.1	109.3	109.4	80.6

Това съотношение е известно и като величина, характеризираща "скоростта" на движение на парите. Колкото по-малко е то, толкова по-голяма е скоростта, т.е. с по-малко пари може да се обслужва икономиката.

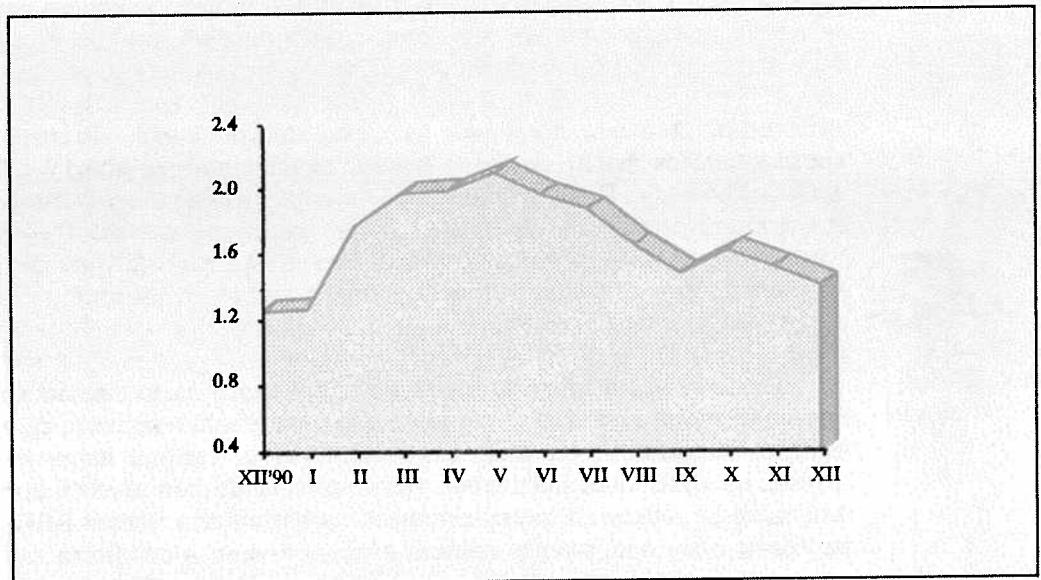
Динамиката на резервните пари (включващи паричната емисия, депозитите на търговските банки при БНБ и взаимните депозити на търговските банки) след реализирания първоначален спад (главно в резултат на изчистване на стари взаимоотношения между банките) бележи тенденция на плавно покачване. По-резкият ръст през последните 3-4 месеца е също резултат от нарастващо на взаимните клирингови операции.

ДИНАМИКА НА РЕЗЕРВНИТЕ ПАРИ ПРЕЗ 1991 г.

Показатели	XII.1990	I	III	V	VII	IX	XII
По текущ валутен курс, лв.	2.84	2.88	15.165	18.247	18.692	18.952	21.811
Широки пари, лв.	49648	49869	69508	75960	83139	88274	111608
Резервни пари, лв.	40055	39611	32398	32872	40977	57857	77312
Паричен мултипликатор (широки пари/ резервни пари)	1.24	1.26	2.15	2.31	2.03	1.53	1.44

Тази динамика предопределя хиперболична крива на паричния мултипликатор. Посочените резултати обаче не могат да служат за надеждна основа за качествена оценка на провежданата парична политика. Практиката показва, че в отделните страни при различни икономически условия за оптимални се приемат различни стойности на мултипликатора.

ДИНАМИКА НА ПАРИЧНИЯ МУЛТИПЛИКАТОР ПРЕЗ 1991 г.

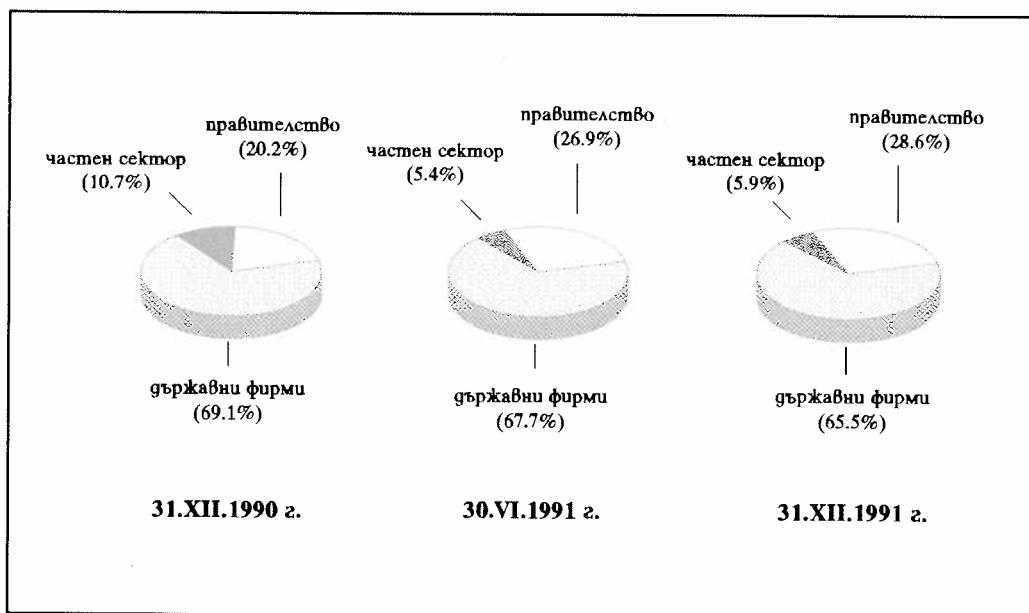

4. Динамика на кредитите

През последните десетилетия кредитът беше един от основните фактори за свръхликийвидност на икономиката, а оттам и на инфлацията. Поради това динамиката на задлъжнялостта на икономиката към банковата система през 1991 г. беше наблюдавана и контролирана много внимателно.

Информацията за кредитната характеристика на отделните фактори на икономиката е обобщена в консолидирания паричен отчет.

СТРУКТУРА НА КРЕДИТНАТА ЗАДЛЪЖНЯЛОСТ НА ИКОНОМИКАТА

Нетни вътрешни активи

Един от най-важните елементи на общия вътрешен кредит са нетните вземания на банковия сектор от правителството. Те нарастват от 13 657 млн. лв. в началото на 1991 г. на 32 425 млн. лв. в края на първото полугодие (137%) и достигат до 46 165 млн. лв. (238%) през второто полугодие, като най-чувствително е увеличението на валутната компонента. Левовите вземания от правителството показват привидна стабилност – 9821 млн. лв. в края на 1990 г., 8556 млн. лв. в средата на 1991 г. и 9403 млн. лв. в края на 1991 г., или общо – намаление с 4.3%. Всъщност намалението е в резултат от погасения дълг със средствата от продажбата на злато от Министерството на финансите на БНБ. Чувствителното увеличение на валутния курс на лева към долара рефлектира при изчисляването на валутните компоненти във всички показатели, характеризиращи националната икономика. Същата картина се наблюдава и при калкулирането на валутните вземания от правителството. Те нарастват от 3836 млн. лв. в началото на предходната година на 36 762 млн. лв. в края на 1991 г., или 9.6 пъти. Ако пренебрегнем влиянието на валутния курс, нарастването на вземанията в конвертируема валута е само с 25% за годината.

Вземанията от неправителствения сектор са втората съществена съставка от нетните вътрешни активи. За 1991 г. тяхното движение е следното – от 53 787 млн. лв. в началото на годината на 87 984 млн. лв. в средата и 115 509 млн. лв. в края на периода. Структурата на вземанията на банките от неправителствения сектор сочи чувствително нарастване на вземанията от нефинансовите държавни предприятия, които от 46 540 млн. лв. в началото на 1991 г. нарастват на 105 976 млн. лв. към 31 декември, или със 127.7%. По-

задълбоченият анализ на тези вземания обаче показва, че в левовата си част те са нараснали само с 51.2%, а чувствителното увеличение на валутните вземания с 603% е всъщност резултат от промяната на валутния курс. Преизчислени в постоянен курс, те реално намаляват с 8.5%.

Сравнително слабото (на фона на инфлацията) нарастване на левовите задължения на държавните нефинансови предприятия към банките е резултат от рестриктивната кредитна политика на БНБ. Стагнацията във валутното кредитиране е следствие най-вече от спада в производството, а също и от либерализацията на валутния режим, при който всяка фирма може да закупи свободно нужната й валута.

Анализът на вземанията на банките от частния сектор показва, че те са нараснали общо само с 31.5%. Всъщност увеличението е само в предоставените кредити за развитието на частния бизнес в страната, който в края на 1991 г. достига 4651 млн. лв., при 767 млн. лв. в края на предходната година. Това обаче се компенсира от намаляването на дълга по кредитите на домакинствата за жилищно строителство (с 28%) и по кредитите за текущи нужди на населението (с 19%), което е резултат от лихвената политика на БНБ, довела не само до ограничаване търсенето на нови кредити, но и до предсрочното издължаване на стари заеми.

5. Взаимоотношения на държавния бюджет с БНБ и търговските банки

Вътрешен дълг

През 1991 г. БНБ предостави на Министерството на финансите осем кредита в размер на 4299.5 млн. лв. за финансиране на годишния дефицит на бюджета, приет със Закона за актуализиране на държавния бюджет за 1991 година.

Дългът на Министерството на финансите към 1 януари 1991 г. бе в размер на 11 279 млн. лв., в т.ч. предоставеният кредит през февруари 1991 г. за покриване на бюджетния дефицит за 1990 г. в размер на 2600 млн. лв. През юли 1991 г. се постигна споразумение за преотстъпване от Министерството на финансите за изкупуване от БНБ на намиращото се при нея на съхранение злато, закупено и със средства на държавния бюджет. С дължимата от БНБ сума в размер на 5720.1 млн. лв. беше погасена равностойна част от предоставените кредити на Министерството на финансите от БНБ. След тази операция дългът на Министерството към БНБ по предоставените кредити до 1 януари 1991 г. остана в размер на 5558.9 млн. лв. В резултат на това дългът на Министерството на финансите към БНБ на 31 декември 1991 г. възлезе на 9795.4 млн. лв.

През 1991 г. в изпълнение на параграф 7 от "Преходните и заключителни разпоредби" на Закона за актуализирания държавен бюджет за 1991 г. Министерството на финансите пое като държавен дълг несъбирами и трудносъбирами задължения на държавни фирми към банките в размер на 4125.3 млн. лв. За поетия дълг на търговските банки са предоставени облигации със срок за погасяване 15 години, считано от 1 януари 1997 г., и лихвен процент, равен на основния за съответния период, увеличен с един пункт.

Касово изпълнение на държав- ния бюджет

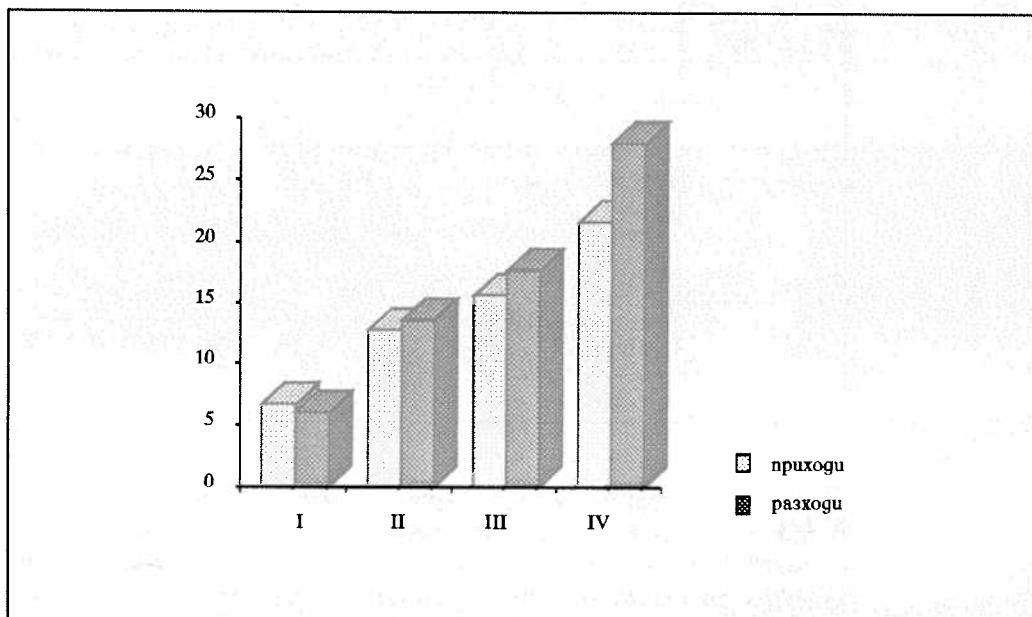
Съгласно раздел III, т. 21 от Закона за съставяне и изпълнение на държавния бюджет и чл.45 от Закона за БНБ, Българската народна банка организира и осъществява касовото изпълнение на държавния бюджет чрез търговските и другите банки. Във връзка с това два пъти месечно, тя получава от банките - кореспонденти по касовото изпълнение на държавния бюджет информация по единната класификация за отчитане на държавния бюджет, утвърдена от Министерството на финансите.

Към 31 декември 1991 г. размерът на приходите по касовото изпълнение на консолидирания държавен бюджет, изчислен на базата на счетоводните данни, получени след годишното приключване на бюджетните сметки от БНБ и търговските банки е 85 258.4 млн. лв., а на разходите - 84 847.9 млн. лв. Посочените суми не включват данните по бюджетните сметки, водени в Българска външнотърговска банка, ДСК и ДЗИ, тъй като тези институции не изпращат информация в БНБ. Превищението на приходите, в размер на 410.4 млн. лв., остава по сметките на бюджетните потребители и ще се използва за финансиране на бюджета през 1992 г.

КАСОВО ИЗПЪЛНЕНИЕ НА ДЪРЖАВНИЯ БЮДЖЕТ ПО ТРИМЕСЕЧИЯ, 1991 г.

(приходи и разходи)

(млрд. лв.)

Размерът на чистите приходи за същия отчетен период е 56 732.6 млн. лв. и представлява 91.8% от приетите за годината приходи със Закона за актуализиран държавен бюджет за 1991 г. Той е изчислен като разлика между приходите и вътрешнобюджетните трансфери (19 553.9 млн. лв.), представения кредит (нето) от БНБ (4236.5 млн. лв.) и постъпленията от емисиите на държавни ценни книжа (4735.4 млн. лв.). Най-голям относителен дял в общата сума на приходите през годината имат тези, получени през четвъртото тримесечие. Това е главно в резултат на по-бързото нарастване на данъчните приходи, в т.ч. на данъка върху печалбата на банките и застрахователните организации.

Размерът на чистите разходи е 65 294 млн. лв. и представлява 92.9% от приетите за годината разходи със Закона за актуализиран държавен бюджет за 1991 г. И при тях най-голям относителен дял в общата сума за годината имат разходите, извършени през четвъртото тримесечие. Размерът на чистите разходи е изчислен като разлика между разходите и вътрешнобюджетните трансфери (19 553.9 млн. лв.). От сумата на нетните разходи не са изключени погашенията по ползваните кредити и държавните ценни книжа, тъй като тези разходи не се отчитаха в отделни параграфи по разходната сметка на републиканския бюджет.

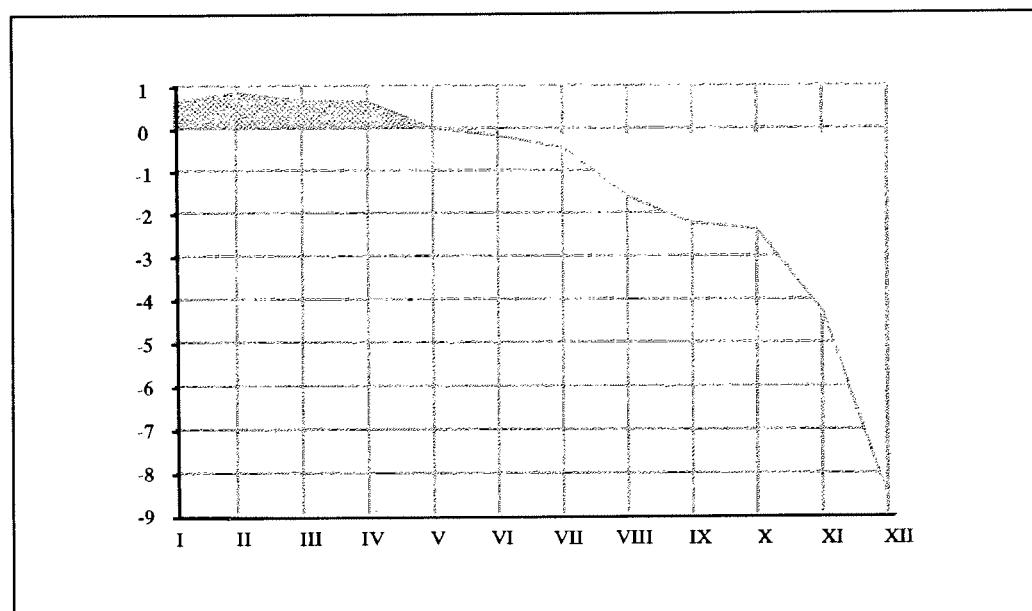
За периода януари-май 1991 г. е отчетено превишение на чистите приходи над чистите разходи (най-голям към 29 февруари - 837 млн. лв.).¹ Той постепенно намалява и към 30 юни 1991 г. е отчетено превишение на

¹ Данные не включват средствата по сметките на бюджета, водени в БВБ.

чистите разходи по касовото изпълнение на бюджета над чистите приходи в размер на 175.1 млн. лв. Към 31 декември 1991 г. това превишение достигна 8561.4 млн. лв.

ИЗМЕНЕНИЕ НА СЪТОНОШЕНИЕТО МЕЖДУ ПРИХОДИТЕ И РАЗХОДИТЕ
ПО КАСОВОТО ИЗПЪЛНЕНИЕ НА ДЪРЖАВНИЯ БЮДЖЕТ, 1991 г.

(млрд. лв.)

Със Закона за актуализиран държавен бюджет за 1991 г. бе гласувано бюджетният дефицит да бъде финансиран с държавни ценни книжа и кредит от националната банка, като делът на кредита не може да надвишава 50% от общото финансиране. Това условие бе спазено, като за периода януари-декември 1991 г. БНБ кредитира бюджета с 4236.5 млн. лв. (нетно).

По данни на Министерството на финансите след окончателното разчитане на държавния бюджет с всички финансови институции размерът на касовия дефицит по консолидирания държавен бюджет е 7638.6 млн. лв. Съгласно отчета на Министерството на финансите за изпълнение на държавния бюджет към 31 декември 1991 г. той е финансиран по следния начин (в млн. лева):

Небанково	4 220.6
издаване на облигации и други ценни книжа	626.8
издаване на съкровищни бонове и други	2 408.6
погашения на съкровищни бонове БНБ	- 514.8
издаване на съкровищни бонове БВБ	1700.0
Банково	3 827.0
кредит от БНБ	4 236.5
погашения на кредити БВБ	- 409.5
Бюджетни наличности	- 409.0

6. Валутни операции

Валутен пазар

На 18 февруари 1991 г. в България започна да функционира валутен пазар, основаващ се на познатия в страните с конвертируеми валути пазарен механизъм на свободно (плаващо) котиране на основните валути към лева от търговските банки и ежедневното определяне на тази база на централен банков курс от БНБ. Това стана възможно след приемането от Министерския съвет на Постановление № 15 на 8 февруари 1991 г., с което се либерализира валутният режим в страната. Подробен регламент на функционирането на пазара се съдържа в приетите от Управителния съвет на БНБ "Основни положения за организиране на междубанков валутен пазар". Характерна черта за българската валута остава нейната затвореност: разплащанията с чуждестранни партньори се извършват в чуждестранни парични единици и в двете посоки, а участници в междубанковия пазар (левове срещу чужда валута) са само местни лица.

Особености

Валутният пазар в страната се характеризира със следните особености:

- висока степен на либерализация на валутните операции за физически и юридически лица, която (за отделни участници и видове операции – обменни бюра, брокерски къщи) се оказа прекалена и поощрява спекулативния елемент и създаването на паралелен пазар;
- максимално неблагоприятна икономическа среда – полупарализирана икономика, огромен външен дълг, пълна кредитна блокада на страната;
- първоначална максимална доларизация и недоверие в националната валута;
- голям брой, но кадрово и капиталово слаби банки (с малки изключения) без опит във валутните операции.

Основни задачи

БНБ, поела ръководството и контрола на един истински пазарен механизъм, откри валутния пазар с нулев валутен резерв, който бе попълван в течение на годината с кредити от МВФ и ЕО. Конкретните задачи, които стояха пред националната банка в голямата си част бяха съгласувани с препоръките на МВФ: поддържане на минимално необходимата валутна ликвидност на банковата система, а оттам и на икономиката. За целта БНБ чрез интервенции пласира над 200 млн. долара – част от авоара, създаден от стенд-бай кредита на МВФ; поддържане на оперативността на валутния пазар с относителна стабилност на обемите; поддържане стабилността на курса на лева в минимално възможен интервал с минимален разход на валута; развитие на нормален валутен пазар и преодоляване на спекулативните очаквания за девалвация на лева към чуждите валути, елиминиране на "черния" и "сив" валутен пазар.

Както личи от оценките на МВФ на политиката на БНБ през 1991 г., тези задачи в основни линии бяха изпълнени.

Развитие на валутния пазар

През 1991 г. валутният пазар постепенно разви своите качествени характеристики. Първоначално той бе предимно пазар между търговските банки и техните клиенти. Междубанковият пазар обхвана сделки между БНБ и търговските банки. За да може декретираният междубанков пазар да се развие действително в съвместно балансиране на валутните приходи и разходи на търговските банки, бе необходим известен период на стабилизация на валутния курс и спреда.

За откриването на пазара, наред със скока на валутния курс, характерна бе и голямата разлика между курсовете на полупките и продажбите – средно около 2-3 лева при щатския долар, или около 10% от валутния курс. След естествените първоначални съществени колебания настъпили както стабилизация на курса, така и стесняване на спреда, който още през първата половина на март слезе под 1 лев, или под 5% от валутния курс. Последва активно

участие на БНБ на валутния пазар. Това спомогна да се придае устойчивост на сближаването на курсовете на продажбите и покупките. От края на април до края на май бе периодът на развитие на особено важния компонент на междубанковия пазар – валутните сделки между търговските банки. След като присъствието на БНБ на пазара доведе до сравнително дълъг период на стабилен валутен курс и на спред под 50 стотинки, или между 1 и 3% от курса на долара, първоначално за кратко време, а след това по-устойчиво се разви пазарът между търговските банки. Следователно резултатът от участието на БНБ на пазара бе двояк – стабилизация на валутния курс и организационно развитие на валутния пазар в посока към превръщането му от формално в реално междубанков.

Без да се отчитат валутните операции през януари и първата половина на февруари, до края на 1991 г. оборотът на пазара "спот" (сделки с валор до 2 дни) в доларова равностойност надхвърли 1 млрд.ш.д. в едната посока и още толкова в другата, като общата тенденция бе нарастване на обема. Средно за годината близо 1/3 от официално регистрираните плащания по външнотърговския стокообмен в конвертируема валута премина през валутния пазар.

През 1991 г. БНБ стана инициатор на суаповия пазар в страната. Той се разви след утвърждаването на 11 ноември от Управителния съвет на БНБ на Тарифа за лихвите по предоставени и привлечени средства в лева. До края на 1991 г. БНБ извърши едноседмични суапови операции в двете посоки общо за 50 млн.ш.д. и 15 млн. germ. марки с цел покриване на краткосрочни нужди от разплащане в национална и чужда валута. В края на годината бе извършена едномесечна операция за 3 млн.ш.д., приключваща през 1992 г. През ноември започнаха и краткосрочни операции на размяна на левове и чужда валута между търговските банки и техни клиенти.

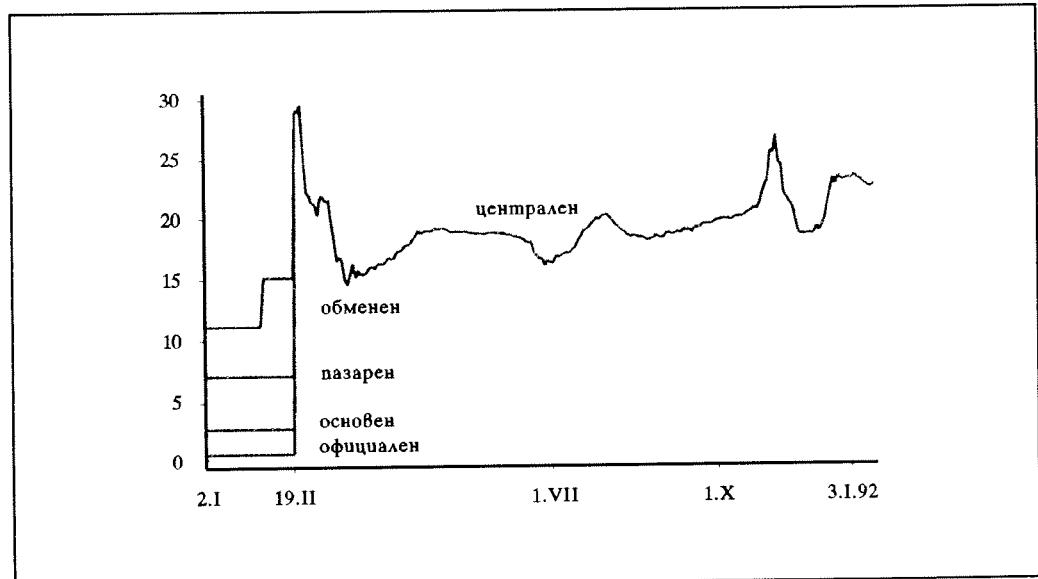
Централен валутен курс на БНБ

Референтен курс (показател, отразяващ състоянието на валутния пазар към всяка отделна дата) стана т. нар. централен банков курс. По него (отразяващ състоянието на пазара на конвертируемите валути) се остойностяват и операциите по клиринговите външнотърговски сделки, които през 1991 г. имаха значителен дял във външния стокообмен – клирингът със СССР възлезе на една трета от външнотърговския стокооборот.

Котирането на централен курс на българския лев към основните конвертируеми валути се извършва от БНБ. Това става посредством изчисляване в края на всеки работен ден на среднопретеглен курс на долларовия еквивалент

ЦЕНТРАЛЕН ВАЛУТЕН КУРС ПРЕЗ 1991 г.

(лева за 1 ш. доллар)

на валутните сделки, извършени срещу левове на вътрешния валутен пазар от банките, лицензиирани за работа в страната и чужбина, т.е. банките, чиито валутни авоари и задължения към чужбина изразяват непосредствено и авоарите и задълженията на българската икономика към чужбина. Централният курс на лева към щатския долар е основа за изчисляването на централния курс към другите валути, като за целта той се умножава по курса на долара към другите валути в един и същ момент на международните пазари в деня на вальора на сделките на българския пазар. Централните курсове са в сила от началото на следващия работен ден.

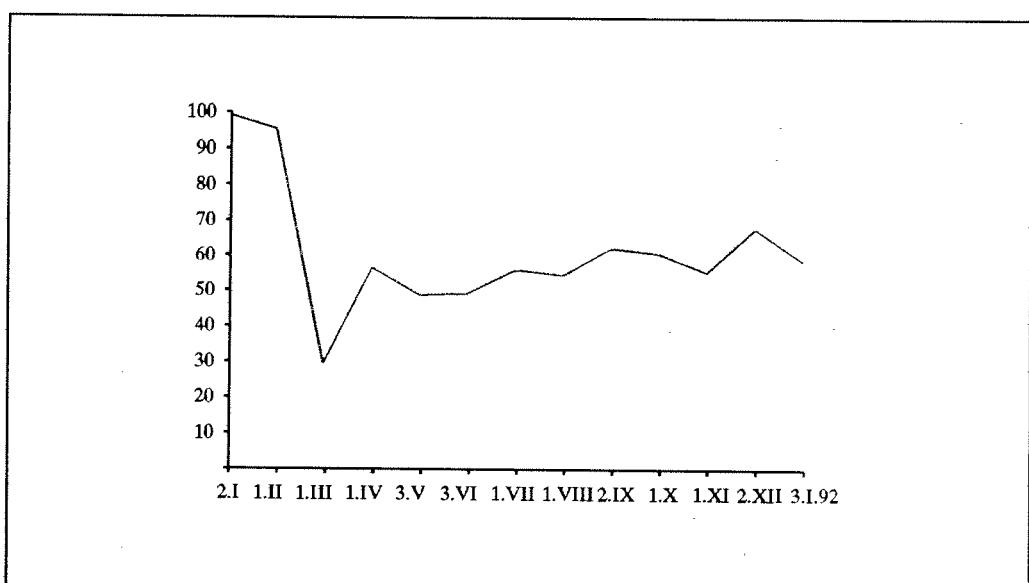
След преминаването към единен централен курс бе прекратено публикуването на дотогавашната система курсове, включваща основен курс, пазарен курс (основаваш се на котировките на валутните търгове) и обменен курс за банкноти. Единственото изключение от схемата на централния валутен курс бе въведеното в края на август дизажио към курса на долара, отнасящо се за операциите по клиринга със СССР.

Общата тенденция на движението на курса на лева след преодоляването на първоначалните резки колебания бе постепенното обезценяване на лева, като към щатския долар курсът се движеше през пролетта между 15.5 и 18.5 лева за долар, през лятото и есента – между 17.5 и 20 лева за долар и през последните месеци на годината – между 20 и 22 лева за долар.

Така движението на номиналния курс (т.е. на цената на валутните сделки) отбелая спад спрямо различните нива на дотогавашните банкови котировки, след което при стабилизацията достигна до нивото на дотогавашния курс за операции в брой (обменния курс), а до края на годината настъпи обезценяване с една трета спрямо най-високия курс от март.

СТОЙНОСТ НА ИНДЕКСА НА РЕАЛНИЯ КУРС НА ЛЕВА КЪМ ЩАТСКИЯ ДОЛАР

(%)

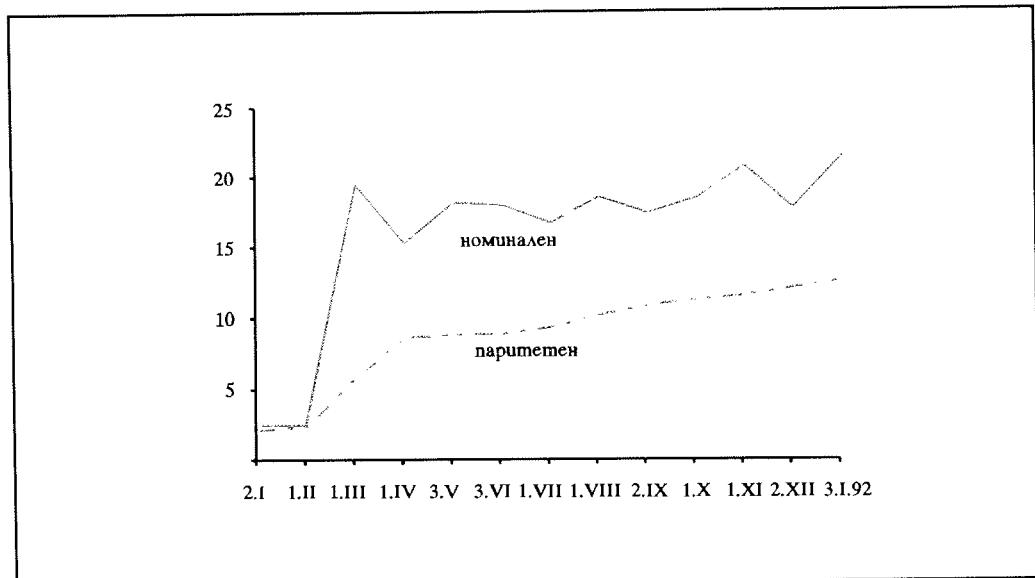
Показател за съотношението между договорното изменение на курса на дадена валута към друга (или към "кошница от валути") и изменението на ценовото ниво в съответните страни е т.нар. "реален" индекс на валутния курс. Изобразеният на диаграмата "Стойност на индекса на реалния курс на лева към щатския долар" двустранен показател за 1991 (лев спрямо щ.долар) е изчислен, като за отправна точка е взет паритетът на покупателната способност на лева към долара през 1990 г., а за ценови индекс – индексите на потребителските цени в България и САЩ. На диаграмата "Курс на лева към щатския долар" са графично представени абсолютните стойности на

номиналния и паритетния курс през 1991 г.

Данните за реалния индекс сочат първоначален спад, а след стабилизация на валутния пазар и валутния курс през второто тримесечие – постепенно покачване. Въпреки че пазарният курс остава подценен спрямо паритета, наблюдава се тенденция на сближаване на номиналния и паритетния курс.

КУРС НА ЛЕВА КЪМ ЩАТСКИЯ ДОЛАР

(лева за 1 ш. долар)

Връзка с реалното обезценяване на лева може да се търси: в инфлационните очаквания след февруарската либерализация на цените, довели до изпреварващо търсене на валута и съответно до изпреварващо номинално обезценяване на лева; в психологическото възприемане на изменението на курса за банкноти през февруари като девалвация, следваща “паралелния” пазар, на превишаването на вноса над износа в конвертируема валута не само през първото, а и през второто тримесечие, което предопределя по-голямото търсене на чужда валута в началото на годината. Очевидно при откриването на пазара бе неизбежен и гореспоменатият скок на номиналния курс, който надхвърли за момент средната инфлация.

По отношение на последвалото намаляване на степента на обезценяване на лева възможна причина в общоикономически план са промените в относителното значение на факторите, определящи затрудненията в производството. Информацията на Националния статистически институт за резултатите от производствената дейност през 1991 г. сочи изменение на относителното значение на двете основни причини за намаление на продукцията: недостига на сировини, материали и окомплектовки и неосигурената с реализация продукция. В началото на годината, когато първият фактор е относително по-силен, се наблюдава и най-голямо намаление на реалния валутен курс. Възможно е това да се дължи на по-усиленото търсене на вносни заместители на недостигащи местни сировини и съответно на изпреварване на ръста на цената на чуждата валута на ръста на цените на местните стоки. По-нататъшната промяна в пропорцията между двета споменати фактора към засилване на значението на втория говори за нова фаза на свиване на икономиката, към която са принудени да се приспособят производителите и съответно да намалят търсенето на сировини. Паралелно с тази относителна промяна се наблюдава и покачването на индекса на реалния курс на лева.

От друга страна, фактор за сближаването на номиналния и паритетния курс бе въздействието на БНБ за укрепване на номиналния курс чрез такива

инструменти, като операции на валутния и паричния пазар, изменение на основния лихвен процент и др. В зависимост от състоянието на икономиката и конюнктурата на валутния пазар тези подходи се редуваха, а понякога и взаимно се допълваха. Покачването на основния лихвен процент обикновено се съпровождаше от посъкзване на номиналния курс, а при намаляване на основния лихвен процент БНБ използваше мерки, противодействащи на обезценяването на лева (напр. интервенции чрез изкупуване на чужда валута от пазара). В случаи на рязко обезценяване на лева затягането на кредитната политика имаше коригиращо въздействие върху движението на валутния курс.

Валутен режим

Високата степен на либерализация на валутния пазар предполага и значителна либерализация на режима на осъществяваните операции. На практика Постановление № 15 на НС от 8 февруари 1991 г. направи свободен достъп до валутния пазар за почти всички операции по т. нар. текуща сметка и въвежде разрешителен режим за операциите по капиталовите сметки (износа на капитал от страната - инвестиции в чужбина, свободни преводи). При наличието на функциониращ валутен пазар след 18 февруари 1991 г. стана възможно:

- свободно купуване на валута за всички текущи плащания срещу представяне на документи, удостоверяващи необходимостта от плащания към чуждестранни лица: при внос на стоки и услуги, транспортни разходи, обучение и квалификация и лечебни цели (случайте са изброени в чл. 3, ал. 2 на ПМС № 15). Към средата на годината, документите, предоставени от вносителите, желаещи да закупят валута (договори, проформи-фактури и др.), бяха заменени от декларация на вносителя за необходимостта от чуждестранна валута;
- премахна се всякакво задължително продаване на валута от износителите. Придобитата валута от износ може да бъде отнасяна по сметки при български търговски банки, използвана свободно за внос, под формата на депозити или продавана свободно на валутния пазар. В края на 1991 г. се разреши свободна покупко-продажба на валута между фирми с регистрация в банката на продавача;
- с Наредба № 2 на БНБ от 28 март 1991 г. се разреши създаване на обменни валутни бюра включително и от еднолични и частни фирми, чийто брой през декември 1991 г. достигна 693 (открити от 336 фирми). За съжаление поради нестриктно регламентиране на тяхната дейност, обменните бюра "излязоха" от помещението и се превърнаха в основен спекулант на валутния пазар към края на годината;
- стана възможно създаването на брокерски къщи вкл. и финансови. Три от тях бяха лицензиирани от БНБ и използвани като нейни агенти на валутния пазар;
- изцяло се либерализира режимът за притежаваната от местни физически лица валута с изключение само на свободни преводи към чужбина. Ниският лимит от 50 щатски долара, закупени за пътувания, бе увеличен на около 500 щатски долара (10 000 лева) годишно.

Либерализацията на валутния режим обаче, бе извършена при наличието на две важни особености, действащи негативно върху стабилизирането на валутния курс и балансирането на валутния пазар:

- Липса на солидна съвременна законова и нормативна база. Действащият от 1966 г. закон в това отношение е безнадеждно остарял (макар и многократно изменян). Новите нормативни документи - ПМС № 15 и Наредба № 2 на БНБ, бяха набързо приети, поради което са с редица пропуски. Почти пълното отсъствие на ефикасен контрол и процедури за налагане на санкции при нарушения на валутния режим правят проблема още по-остър.
- Постоянна, силно изразена дефицитност на валутния пазар през 1991 г. предполагаше постоянен спекултивен елемент у всички участници на

пазара, вкл. и банките.

Тези особености стимулираха през целия отчетен период неадекватни действия на участниците, изразявачи се в стремеж към бързи печалби с помошта на спредове, достигащи понякога до 30% (6-7 лева); поддържане на открити долларови позиции за продължителни срокове срещу скъпи левови кредити; износ на капитал в чужбина.

Въпреки че към средата на годината настъпи промяна в действията на банките-участници на валутния пазар и спекулативният елемент се измести към обменните бюра, брокерските къщи и някои по-малки провинциални банки, основният проблем си остана липсата на ясен и категоричен закон.

Валутни резерви

Българската народна банка започна своята активна дейност по формиране на валутния резерв през февруари 1991 г. с получаването на първия транш от Международния валутен фонд. Характерно за валутните резерви на банката е, че основен източник за тяхното увеличаване са получените траншове от МВФ и заемът в ЕКЮ от Европейската икономическа общност.

Валутните резерви са разпределени предимно в чужди банки поради по-изгодно предлаганите условия при водене на сметките.

Разпределението по видове валути - предимно в щатски долари - се налага от основните нужди на вътрешния междубанков пазар. През 1991 г. като интервенции от страна на централната банка са продадени 240 млн. щ.д. и са купени 72 млн. щ.д. При избора на другите валути - ЕКЮ, герм. марки, брит. лири - определящи са по-изгодните условия за краткосрочно пласиране.

Валутните резерви са пласирани под формата на депозити главно в страната (в началото на годината) и в чужбина. Но характерно за последните няколко месеца на 1991 г. е пласирането на част от валутата в ценни книжа с цел повишаване ликвидността на БНБ в условията на нестабилни валутни цени.

ВАЛУТНИ РЕЗЕРВИ НА БНБ ПРЕЗ 1991 г.

(млн. в края на периода)

Показатели		III	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Вид валута по текущи сметки	USD	157.5	129.3	78.0	61.9	121.6	37.2	27.0	79.0
	DEM	-	1.0	7.6	3.3	4.7	5.9	4.7	6.3
	GBP	-	0.1	0.1	0.1	0.2	0.3	8.0	0.6
	ECU	-	0.2	0.2	98.8	86.7	72.8	48.3	54.5
Депозити	USD	10.0	15.0	10.0	65.0	59.5	70.5	47.5	60.5
	DEM	-	9.0	9.0	19.0	9.0	-	-	-
	GBP	2.8	2.8	7.8	7.7	12.7	12.7	5.0	12.7
	ECU	-	-	-	50.0	50.0	50.0	50.0	50.0
Купени ценни книжа (по номинал)	ECU	-	-	-	-	5.0	20.0	25.0	20.0
	USD	-	-	-	-	-	49.0	5.0	-
	SDR	-	-	-	-	10.0	10.2	5.8	5.8

IV. Дейност на Българската народна банка

1. Годишен баланс на БНБ

През януари 1991 г. бяха създадени пет клона на БНБ в София, Пловдив, Бургас, Варна и Плевен, които започнаха емисионна дейност в края на март. От 29 юни 1991 г. съгласно новоприетия Закон за БНБ изцяло бе променен начинът на формиране и отчитане на печалбата ѝ. БНБ стана официален депозитор на държавните парични средства и от 15 юли 1991 г. обслужва сметките на Министерството на финансите и на първостепенните разпоредители на бюджетни средства по класификацията на това министерство.

Активите, пасивите и резултатните сметки в чужда валута са преведени в лева по действащия курс към 31 декември 1991 г. и валутните разлики са отчетени в печалби или загуби на БНБ.

Преоценката на благородните метали през 1991 г. бе извършена на два пъти на база средна цена на златото за изминалния период, обявена в бюлетина на БНБ. Към 31 декември 1991 г. благородните метали са били за 8494.1 млн. лв. срещу 89.9 млн. лв. към 31 декември 1990 г.

До 31 юни 1991 г. БНБ се облага с 80% върху балансовата печалба. С влизането в сила на Закона за БНБ са променени редът и начинът на данъчното облагане – остатъкът от годишното превишение на приходите над разходите на банката се внася в приход на държавния бюджет.

РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ГОДИШНОТО ПРЕВИШЕНИЕ НА ПРИХОДИТЕ НАД РАЗХОДИТЕ НА БНБ ЗА 1991 г.

(хил. лв.)

I. Приходи на БНБ	15 528 647
II. Разходи на БНБ	6 618 571
III. Остатък (I-II)	8 910 076
IV. Заделени провизии	2 558 000
V. Сума за разпределение	6 352 076
1. 25 на сто фонд "Резервен"	1 558 019
2. 1 на сто фонд "РТО"	63 520
3. Застраховки	6
4. Остатък за внасяне в бюджета	4 700 531
VI. Внесена сума в бюджета до 31.XII.1991 г.	5 232 470
VII. Надвнесена сума в бюджета до 31.XII.1991 г.	531 939

Приходите от лихви за 1991 г. в размер на 11 191 млн. лв. са с 10 169 млн. лв. в повече спрямо 1990 г. Това увеличение се дължи на плаващия основен лихвен процент по кредитите в лева за рефинансиране – от 4.5% в началото до 54% в края на 1991 г.

Разходите за платени лихви по депозити на ДСК и други министерства са в размер на 5776 млн. лв. и са с 5435 млн. лв. повече спрямо 1990 г. От септември 1991 г. БНБ определи 15% годишна лихва за текущите сметки в банката. По текущите сметки на Министерство на финансите БНБ е платила лихва в размер на 75 млн. лв., а на търговските банки – 197 млн. лв.

Годишен баланс на Българска народна банка

МЛН. ЛВ.

АКТИВИ	1990 г.	1991 г.
Наличност в български монети	46	53
Наличност в чуждестранна валута	-	1
Участие в международни институции	1	862
Наличност в чуждестранни ценни книжа	-	1232
Предоставени депозити и кредити на банки	21270	33847
Предоставени кредити на държавата	11279	9795
Ценни книжа	845	833
Други активи	106	12010
Всичко	33547	58633

ПАСИВИ

Основен капитал	150	200
Резерви и други фондове	2382	13544
Банкноти в обращение	7666	13612
Текущи и депозитни сметки	21488	29875
Други пасиви	1861	1402
Всичко	33547	58633

Основният капитал на БНБ от 150 млн. лв. през 1990 г. е увеличен на 200 млн. лв. през 1991 г. съгласно чл.7 от Закона за БНБ. Националната банка образува фонд "Резервен" в размер на 25% от годишното превишение на приходите над разходите на банката съгласно чл.8 и фонд "РТО" в размер на 1% съгласно чл.8, ал.2 от Закона и решение на Управителния съвет на БНБ.

През 1991 г. БНБ е предоставила на правителството, resp. на Министерството на финансите, кредити в размер на 4299.5 млн. лв., от които за Главно управление "Социално осигуряване" 1470 млн. лв. А общото задължение на правителството към БНБ към 31 декември 1991 г. е 9795 млн. лв. срещу 11 279 млн. лв. през 1990 г. Това намаление се дължи на частично погасяване на дълга от Министерството на финансите към БНБ чрез продажба на злато.

Дяловото участие на Република България в Европейската банка за възстановяване и развитие, Международния валутен фонд и Международната финансова корпорация възлиза общо на 862 млн. лв., което е разделено по 50 на сто между БНБ и Министерството на финансите, както следва:

	лева
Европейска банка за възстановяване и развитие	100 166 028
БНБ	50 083 014
МФ	50 083 014
Международен валутен фонд	729 701 547
БНБ	364 850 773
МФ	364 850 773
Международна финансова корпорация	31 497 134
БНБ	15 748 567
МФ	15 748 567

БНБ притежаваще дялово участие в търговските банки и други фирми в размер на 834 млн. лв. С регистрирането на Банковата консолидационна компания-АД, акциите и временните удостоверения за дяловото участие на БНБ в търговските банки с номинална стойност 748.936 млн. лв. бе прехвърлено на името на холдинговото дружество.

БНБ е внесла през 1990 г. в приход на държавния бюджет остатъка от годишното превишение на приходите над разходите в размер на 5 232 470 133 лева.

Дълготрайните материални и нематериални активи са оценени по цена на придобиването, като се амортизират съгласно линейния метод; акциите са оценени по номинална стойност; вземанията в лева са оценени по номинална стойност, а тези във валута - по курса към 31 декември 1991 г.; паричните средства в лева са оценени по номинална стойност, а във валута - по курса към 31 декември 1991 г.; основният капитал на БНБ е оценен по номинална стойност.

2. Банков надзор

В извършващата се банкова реформа в България значително място се отделя на развитието на регулиращите и надзорни функции, характерни за пазарно ориентираните банкови системи. При обсъждането на Закона за банките и кредитното дело възникна въпросът, къде да бъде банковият надзор - при централната банка или обособен в отделна държавна институция. Решено бе за срок от две до три години той да остане при БНБ, като същевременно през периода ще работи група по изработването на законовата

и нормативна основа за формиране на държавна институция по банков надзор.

Забавянето в създаването на законовата основа се отрази неблагоприятно върху развитието на функциите на банковия надзор (Законът за банките и кредитното дело бе приет през март 1992 г.). Това попречи на БНБ да санкционира банките, които нарушаваха макар и малкото съществуващи банкови регулатори и раздаваха големи кредити на държавни и частни предприятия, поемайки неоправдани рискове. При някои банки нарушенията бяха драстични. Особено фрагментарен бе случаите с Ямболската търговска банка, чиято кредитна експанзия далеч надхвърли определените от БНБ кредитни тавани. Възникна опасност от верижни фалити на търговски банки, взаимообвързани с Ямболската банка. Чрез намесата си БНБ не допусна да се развие тази тенденция, гарантира депозитите на граждани и вземанията на предприятията. Създаден бе и комитет на банките - кредитори на Ямболската търговска банка.

Груби нарушения бяха допуснати в резултат на непрофесионалното ръководство и управление на Бобовдолската търговска банка, която също бе изправена пред фалит. БНБ предприе редица мерки за преодоляване на създадата се ситуация.

Текущ контрол

Управление "Банков надзор" при БНБ страда от липсата на квалифицирани специалисти. Наличните кадри не са подгответи за специфичните функции и методи на работа при новите условия на функциониране на банковата система. Ето защо през 1991 г. усилията бяха насочени преди всичко към формиране на подходяща структура, набиране на необходимия състав и подготовка на минимални стандарти за наблюдение и регулиране дейността на търговските банки. В съответствие с препоръките на МВФ и Световната банка започна систематично наблюдение на финансовото състояние на търговските банки чрез показателите ликвидност, достатъчност на капитала, качество на активите и пасивите, рентабилност и др. За целта на база месечните баланси се разработва съкратен агрегиран баланс според степента на ликвидност и изискуемост. Търговските банки са разделени на три групи според размера на основния капитал и предоставения лиценз. Наблюдението на основните показатели се извършва в рамките на групата, като се прави съпоставка с нейното средно равнище. Тримесечно се следят финансовите резултати на търговските банки чрез сметките им печалби и загуби и заделените специални резерви за трудносъбирами и несъбирами вземания. Наблюдава се също така и стриктното изпълнение на нормативите и регуляторите и при установени нарушения се провеждат срещи с ръководствата на банките.

Едновременно с прокото наблюдение дейността на търговските банки се разработват и методологически указания по проблеми, свързани с класификацията на активите, адекватност на капитала, ликвидност, концентрация на кредитите, кредитни тавани и др. В сътрудничество с МВФ и Световната банка след провеждане на конкурси са ангажирани известни международни консултантски фирми за оказване на методологическа и практическа помощ по банковия надзор в България. Направени са разработки по изграждане на система за оценка на кредитоспособността на банковите клиенти.

Лицензии

Неколкократно са актуализирани изискванията за предоставяне на разрешения за банкова дейност. През 1991 г. са издадени 8 разрешения за банкова дейност, като редица други искания са отклонени. Дейността по лицензирането на нови търговски банки е свързана с продължителни проучвания съгласно изискванията и препоръките на МВФ и Световната банка. Разрешения за извършване на валутна дейност в страната и чужбина са издадени на 14 банки, а на 58 банки и 16 клона на ДСК са издадени разрешения за покупко-продажба на валута и влогонабиране.

След приемане на Наредба № 2 на БНБ от 28 март 1991 г. са постъпили 569 молби за разрешение на покупко-продажба на чуждестранна валута. Издадени са общо 388 лицензии, включващи 818 обменни бюра. Отказани са разрешения на 49 фирми и 54 обменни бюра.

През 1991 г. са издадени и три лицензии за брокерска дейност на фирми.

Ревизии

През 1991 г. бяха проверени и заверени годишните отчети на всички търговски банки. Тематични проверки по други поводи са направени в 16 банки, а пълни финансови ревизии - в Ямболската, Пернишката търговска банка - клон Трън, и др.

Във връзка с преструктурите на банковата система екип от консултанти от Световната банка съвместно със специалисти от управление "Банков надзор" работи активно по проблема за изчистване на банковите портфели. Предстои да се усъвършенстват процедурите по осъществяването на проверките на място, одиторската дейност на банките и др.

3. Емисия на банкноти и монети

Парична маса

През 1991 г. нарастването на паричната маса се ускори още повече, като в рамките на годината се увеличи повече от два пъти и достигна 107.1 млрд. лв. С повече от 50% (над 4 млрд. лв.) нараснаха и наличните пари в обращение (без сумите в касите на търговските банки и ДСК), като достигнаха около 11.9 млрд. лв. Това е логична последица от протичащите в страната икономически процеси. Повишената инфлация (близо трикратно нарастване на средномесечните заплати и почти шесткратно на потребителските цени) естествено изисква по-голяма парична маса. Нестабилността на пазара, запазената традиция за изплащане на по-голямата част от доходите на населението и съответстващата структура на плащанията, при търговия на дребно, осъществявана почти изцяло в налични пари, изискваха поддържането на адекватна маса на налични пари. (През 1991 г. в държавната и кооперативната търговия е реализиран стокооборот на дребно по текущи цени за 34.2 млрд. лв. при 20.8 млрд. лв. за 1990 г., което означава нарастване от 64%. Ако се вземе предвид и частният стокооборот, за който няма точна информация, но през 1991 г. отбелязва голямо оживление, то потребностите от налични пари нарастват още повече.)

Допълнителен натиск към повишаване на масата на наличните пари оказващ и подчертаният стремеж на някои фирми - частни, държавни и кооперативни, да обслужват целия си стопански оборот с налични пари под претекст за ускоряване на разплащанията. По този начин обаче се укриват доходи, избягва се данъчното облагане, не се погасяват задълженията към банки и изправни клиенти, което накара БНБ и Министерството на финансите да предприемат редица мерки за въвеждане на ред в разплащанията. В тази връзка се измени и допълни Наредба № 3 за плащанията.

Увеличени са и наличните пари в касите на търговските банки. Ако в края на 1990 г. търговските банки са разполагали в касите си с наличност от 690 млн. лв. в банкноти и монети, то в края на 1991 г. тази наличност е около 2 млрд. лв., или близо 3 пъти повече.

В същото време относителният дял на масата на наличните пари в обращение в общата парична маса намаля от 14.1% към края на 1990 г. на 11.1% към края на 1991 г.

Купюрен строеж

Независимо от общия икономически спад през 1991 г. БНБ беше принудена да обслужва паричния оборот с повече налични пари, като същевременно потърси възможности за адекватни на нуждите промени в купюрния строеж на емисията. Относителният дял на банкнотите от 10 и повече лева се повиши от 76.8% през 1989 г. на 79.4% през 1990 г. и 85.9% през

1991 г. В края на 1990 г. банкнотите от 50 лева представляват 7.1% от общата маса на банкнотите в страната. От 1 ноември 1991 г. БНБ пусна в обращение банкноти от 100 лева. В края на годината банкнотите от 50 и 100 лева представляват вече 36.4%, а в края на първото тримесечие на 1992 г. достигат 38.1%.

Средната банкнота в обращение в края на 1991 г. е близо 12 лева. Независимо от това все още купюрният строеж на банкнотите в обращение не е оптимален, поради което работата по емитирането на нова емисия банкноти от по-високи номинали (200, 500 и 1000 лева) продължава. Отчитайки световния опит за прогнозиране на купюрния строеж на банкнотите в обращение, годишните потребности от банкноти и ръста на налично-паричния оборот, следва да се отбележи, че на сегашния етап номиналният ръст на паричната маса в обращение, породен от инфлацията, е необходимо да се поеме от по-високи купюри банкноти.

НАЛИЧНОСТ ОТ СКЪПОЦЕННИ МЕТАЛИ В ГЛАВНАТА КАСА НА БНБ

(в трой унции)

Показатели	31.12.1990 г.	31.12.1991 г.
Златен резерв на БНБ	1017041	1017041
Оборотна наличност:		
а) Злато	79903	108884
б) Сребро	181156	596018
в) Платина	5063	6301

Забележки:

1. Златният резерв е на кюлчета борсов стандарт.
2. Оборотната наличност се състои от злато, сребро и платина в стандартен вид (кулче, лента и монети държавни емисии).
3. Една трой унция е равна на 31.10348 грама.

Към края на 1991 г. се наблюдава увеличаване на оборотната наличност на скъпоценните метали. Това се дължи, от една страна, на запазения монопол на БНБ да изкупува добиваните в страната благородни метали, а от друга – на намаляването на производственото потребление от производителите и на освобождаването им от налични производствени запаси по икономически причини.

До 1947 г. БНБ разполага със собствен златен резерв. След национализацията на банките и въвеждането на държавен валутен монопол златният резерв на БНБ се одържавява и се въвежда монополен режим. БНБ се овластва единствено да изкупува задължително от всички производители в страната добитото злато. Също само и единствено БНБ по нареждане на Министерството на финансите продава на вътрешни потребители злато за производствени цели. Покупката и продажбата на златото се извършва по цени, определени от Министерския съвет. С паричната реформа от 1 януари 1962 г. се направи преоценка на съхранявания в БНБ златен резерв съобразно определеното златно съдържание на лева (за 1 лев = 0.759548 грама злато). При покупката на златото от Главната каса то се заприходява в баланса на БНБ по цена 1.32 лв. за грам. Когато през следващите години цената се увеличава, разликата до покупната цена се заплаща от бюджета на държавата. Обратно – при продажба на злато БНБ задържа за себе си само балансовата цена 1.32 лв. за 1 грам, а разликата до продажната цена се внася като приход в бюджета. През 1990 г. тази разлика достига 22.21 лв. за грам.

През 1991 г. във връзка с формирането на валутен пазар и въвеждането на плаващ валутен курс на лева към другите валути по договореност между

Министерството на финансите и БНБ бе извършено възстановяване на собствеността на БНБ върху съхранявания в трезорите златен резерв. БНБ изкупи от Министерството на финансите намиращото се при нея на съхранение злато, закупено със средства на държавния бюджет на стойност 5720.1 млн. лв. Стойността на златото е изчислена на базата на централния курс на БНБ, отчетена аритметично за 30 работни дни, предхождащи датата на сключването на договора.

4. Вътрешен контрол

С утвърдената организационна структура на БНБ от юни 1991 г. бе създадена служба "Вътрешен контрол", пряко подчинена на Управителния съвет на банката. Тя извършва независима вътрешнобанкова оценъчна дейност по ревизиране на счетоводните, финансовите и други операции на БНБ с цел подпомагане на ръководството.

Основните функции, задачи и компетенции на служба "Вътрешен контрол" са определени от Закона за БНБ: проверка надеждността на счетоводната и информационната система; извършване на финансови ревизии и проверки по дейността на клоновете и другите звена на банката; разработване на процедурите за вътрешен контрол по управлението, отдели и служби в БНБ. Във връзка с изпълнението на тези функции службата извършва проверки на счетоводните книжа, хранилищата и сейфовете; проверява състоянието на активите и пасивите и изготвя заключение по баланса и бюджета на банката; проверява годишния финансов отчет и периодичните отчети, предоставяни от банката; представя на Управителния съвет докладите за извършените проверки и прави препоръки за отстраняване на констатираните нарушения; организира и ръководи вътрешния контрол в БНБ в съответствие с изискванията на Закона за БНБ и други нормативни документи.

За да се осигури пълна обективност, вътрешният контрол се ръководи от основното изискване - да не се намесва във функциите на другите управлени и служби в банката. Наред с това обаче вътрешният контрол дава препоръки относно съгласуване на проекти за банкови документи преди внасянето им в Управителния съвет и за отстраняване на констатираните при извършените проверки нарушения.

Своята дейност служба "Вътрешен контрол" започна без всякакъв практически опит в контролната дейност, характерен за пазарно ориентирани банкови системи. В повечето европейски банки вътрешният контрол се свежда до наблюдение за правилното и ефективното функциониране на веднъж изградена система за автоматизиран контрол върху всички банкови дейности на всички равнища. В наши условия, разбира се, подобен подход доскоро бе невъзможен. В момента службата работи и трупа опит според принципа "проверка на всяка операция" или контрол на всеки документ, в който тя е отразена.

С помощта на специалисти от МВФ бяха разработени процедури за ревизиране на счетоводните, емисионно-касовите и други операции и дейности на банката. На проверка подлежат следните основни въпроси: организация на работата; състояние на кадрите и тяхното обучение; оформяне на счетоводните документи; срочно изпълнение на конкретните счетоводно-оперативни задачи; организация на вътрешния контрол в управлението; състояние на аналитичната и счетоводната отчетност; изпълнение решенията на Управителния съвет на банката и др. Предварително беше изготовена и утвърдена гъвкава програма за конкретните обекти, подлежащи на проверка. Целта е да се извърши комплексна ревизия на всички важни аспекти на счетоводното и оперативните управлени. За всяка проверка посочените по-горе процедури се детализират.

През 1991 г. самостоятелно и съвместно със специалисти от други управления и служби бяха извършени проверки на: основанията за предоставена през минали периоди от страна на БНБ валута извън определения ред и размер; състоянието и управлението на фондовете "13 века България", ТНТМ и др.; клоновете на БНБ в Пловдив и Плевен; материалните ценности в трезор 1 и в обществения трезор на БНБ; операциите и процедурите по счетоводната работа в БНБ; дейността на почивния дом на БНБ във Велинград; работата на управления "Административно", "Счетоводно", "Кадри и квалификация" и "Секретариат" по конкретни заповеди на ръководството на банката и др.

След всяка проверка служба "Вътрешен контрол" информира писмено ръководството на банката или съответните началници на управления, като дава и конкретни препоръки за отстраняване на констатираните нарушения.

И през 1992 г. ще продължат проверките по предвидената програма, както и по други конкретно поставени от ръководството на банката задачи. Предстои създаването на компютризиран контрол, при който да се използват всички известни техники и пакети приложни програми, вкл. такива за директен контрол на управление "Информационни технологии". Без такава система са ограничени възможностите за извършване на пълноценни проверки на основните счетоводни, валутни и финансови операции и цялостната дейност по вътрешния контрол, защото важни техни аспекти могат да се изпълзнат от контрол. За да може вътрешният контрол да отговори на тези изисквания, се предвижда и съответна подготовка и обучение на кадрите.

5. Връзки със световните финансови институции

С приемането на България в МВФ и Световната банка през септември 1990 г. се създадоха реални предпоставки за бързо нормализиране на взаимоотношенията на страната с международната финансова общност. БНБ бе една от основните институции, участващи в разработването на стабилизационната и структурната програма на правителството, които впоследствие бяха подкрепени с финансови ресурси на МВФ и Световната банка. Наред с това бе даден силен тласък и на връзките и контактите на БНБ и с други международни финансови организации и централни банки.

Международен валутен фонд

През март 1991 г. Изпълнителният съвет на МВФ одобри Писмото за намеренията на българското правителство и даде съгласие на Република България да бъде отпуснат Стенд-бай кредит в размер на 279 млн. СПТ (около 400 млн. щ.д.)¹. Средствата бяха предназначени за нормализиране на платежния баланс на страната в съответствие с икономическата програма, както и за увеличение на валутните резерви, управлявани от БНБ.

В съответствие с клаузите на Стенд-бай споразумението към неговите пет транша България получи и един извънреден транш в размер на 56.9 млн. СПТ по линията на т. нар. "извънредно външно финансиране". По такъв начин общийт размер на кредитите, получени от МВФ през 1991 г. и началото на 1992 г., възлиза на 335.9 млн. СПТ (около 482 млн. щ.д.). Тяхното издължаване ще се извърши през периода 1994-1997 г. Освен това през февруари 1991 г. България получи отделен кредит от МВФ за компенсиране на повишените разходи (при прогнозни разчети) по вноса на енергийни ресурси (нефт и газ). Поради отчетеното фактическо свръхкомпенсиране в началото на март 1992 г. България издължи този кредит. За модернизирането на БНБ от голямо значение бе и оказаната техническа помощ от Отдела за

¹ При курс 1 СПТ = 1.434 щатски долара.

централните банки на МВФ. С активното участие на специалисти от фонда и консултанти от различни централни банки бе постигнат сериозен напредък в следните приоритетни области за развитието на централната ни банка – банково законодателство, парични инструменти, паричен пазар, валутни операции и управление на валутните резерви, паричен анализ, счетоводство и вътрешен контрол, банков надзор, информационни технологии и платежна система.

Световна банка

През юли 1991 г. със Световната банка бе склучен първият Заем за техническа помощ в размер на 17 млн. щ.д. със срок на изплащане 17 години, в т.ч. 5 години гратисен период. Заемът е част от паралелно кофинансиране на един цялостен проект за техническа помощ на стойност 31.5 млн. щ.д. Останалата сума се финансира безвъзмездно от програмата PHARE – 13.2 млн. щ.д., и от Британския “Ноу-хай” фонд – 1.21 млн. щ.д. Проектът осигурява предимно интелектуална техническа помощ и малка екипировка, предназначени за приоритетните сектори и области на структурната реформа. В рамките на Заема за техническа помощ банковият сектор е включен с 1.4 млн. щ.д. за финансиране на консултантски услуги в четири направления: проучване на структурните проблеми на банковата система; създаване на ефективен банков надзор; консултантски услуги по управление на търговски банки; разработване на модерна клирингова и разплащащателна система.

През август 1991 г. със Световната банка бе склучено и споразумение за Заем за структурно преустройство (САЛ) в размер на 250 млн. щ.д. в два транша – първия от 150 млн. щ.д. и втория от 100 млн. щ.д. Срокът на изплащане е 17 години, в т.ч. 4 години гратисен период. Заемът бе предоставен въз основа на подписаното от правителството Писмо за политиката на развитие, в което бяха отразени основните насоки на структурната реформа на страната и условията за предоставяне на кредитните траншове. Средствата от първия транш, получен сравнително бързо, бяха използвани изцяло за внос на нефтопродукти и стабилизиране на енергийния баланс на страната. Но забавянето на структурната реформа и неизпълнението на някои от условията главно в областта на приватизацията и реформата в селското стопанство бе причина за временното отлагане на предоставянето на средствата по втория транш на заема.

През 1991 г. България стана пълноправен член на Международната финансова корпорация и на Многостраницата агенция за гарантиране на инвестициите.

Група на 24-те

България е включена в програмата Г-24 за подпомагане процеса на структурно приспособяване и преход към пазарна икономика в страните от Източна Европа. През август 1991 г. бе склучено заемно споразумение с Европейската икономическа общност, чрез което на страната ни бе предоставен в два транша 7-годишен кредит в размер от 290 млн. ЕКЮ. В края на същата година между правителството на Република България и Комисията на Европейската общност бе подписан финансов меморандум за оказване на техническа помощ по програмата PHARE за развитие на финансовия сектор. Средствата по този проект се предоставят безвъзмездно за срок от 3 години. В рамките на цялостния проект за финансовия сектор за банковата система са предвидени 4.5 млн. ЕКЮ, от които само за БНБ – 1.21 млн. ЕКЮ. От страна на САЩ е отпусната безвъзмездно помощ от 10 млн. щ.д. за подпомагане развитието на частното земеделие в България, а в началото на 1992 г. е създаден Българо-американски приемачески фонд в размер на 55 млн. щ.д. за стимулиране развитието на частни малки и средни предприятия.

ЕБВР

Важен момент в приобщаването ни към международната финансова общност е членството на България в Европейската банка за възстановяване и развитие (ЕБВР). На 25 ноември 1991 г. Съветът на директорите на банката одобри “Стратегия за България” – документ, който фактически открива

възможности за започване на операциите на ЕБВР в страната. Приети бяха следните приоритетни направления: приватизация и преструктуриране на държавните предприятия и банки и оказване на подкрепа на отделни частни предприятия в приоритетни области; модернизиране на финансовия сектор, вкл. и чрез стимулиране възникването и развитието на специализирани институции, като например лизингови фирми и агенции за кредитиране на износа; проекти в областта на инфра-структурата, особено в транспорта, телекомуникациите и енергетиката; инвестиции в селското стопанство. Първият заем с участие на ЕБВР на обща сума от 114 млн. ЕКЮ бе одобрен от Съвета на директорите на банката на 24 март 1992 г. ЕБВР участва в него с 40 млн. ЕКЮ, като в кофинансирането са включени също Европейската инвестиционна банка (45 млн. ЕКЮ) и Националната електрическа компания (29 млн. ЕКЮ). Заемът се отпуска за технологично обновление и разширение на ТЕЦ „Марица-Изток“.

ЕИБ

Активни са и взаимоотношенията на страната с Европейската инвестиционна банка (ЕИБ). През юни бе подписан финансово меморандум, според който ЕИБ изразява готовност да финансира различни проекти в България в рамките на специален общ ресурс от 700 млн. ЕКЮ за България, Чехо-Словакия и Румъния.

МИБ и МБИС

Кръгът на взаимоотношенията на страната ни с международната финансова общност не би бил добре очертан, ако не се отчете и сравнително дългата история на нашето членство във финансовите институции на бившия СИВ - Международната банка за икономическо сътрудничество (МБИС) и Международната инвестиционна банка (МИБ). Реформите в страните - членки на тези две международни финансови организации, коренно измениха финансовите ни взаимоотношения с тях. Основната цел на МБИС бе да обслужва финансово международната търговия в рамките на СИВ чрез многостранен клиринг на базата на преводната рубла. Състоянието на банката силно се влоши с пълния колапс на тази система за международна търговия. Заедно с това пред Управителния съвет на МБИС и съответно пред държавите, членуващи в банката, се изправи предизвикателството МБИС да бъде съхранена, а с това да се облекчи и стимулира търговията между страните членки. Според тях бъдещето на банката е в комерсиализирането на дейността и в увеличаването на броя и качеството на предлаганите банкови услуги. Дейността на МИБ също е затруднена от кризисните условия на развитие на икономиките на страните членки. Обща черта на икономическата политика на тези държави е стремежът им да се откъснат от прекомерната взаимна зависимост, която бе наложена в СИВ, без да се отчитат тенденциите в развитието на световния пазар. Разработването на големи общи инвестиционни проекти на практика е замряло, във всички страни има спад в икономическата и по-специално в инвестиционната активност, а бъдещето също не обещава сериозни перспективи в развитието на общи проекти. Разбира се, характерът на някои от финансираните досега от МИБ проекти, предимно в областта на енергетиката, е толкова мащабен, че тяхното окончателно приключване се очаква след 2000 г.

6. Правно регулиране на икономиката

Изтеклият период, обхващащ 1991 г. и първите месеци на 1992 г., е знаменателен за развитието на българското законодателство. Коренните изменения в нормативната уредба свидетелстват, че страната ни окончателно се разделя с планово-централизирания модел на стопанско управление и преминава върху релсите на пазарната икономика. В това отношение на първо място трябва да се посочи приемането на нова конституция.

Разпоредбите на основния закон установяват, че икономиката на Република България се основава на свободната стопанска инициатива. С изрична конституционна норма се провъзгласява неприкосновеността на частната собственост. Гарантират се еднакви правни условия за стопанска дейност на всички граждани и юридически лица и се закрият техните инвестиции. Предвидена е възможността само със закон и само в сферата на железопътния транспорт, националните пощенски и далекосъобщителни мрежи, използването на ядрената енергия, производството наadioактивни продукти, оръжие, взрывни и със силно биологично действие вещества да се установява държавен монопол.

Изчерпателно са изброени и обектите на изключителна държавна собственост и на суверенни права. Така окончателно отпадна характерната за социалистическото законодателство нормативно-конституционна опора за държавен банков монопол.

С изключително значение за банковата система е приемането на Закона за Българската народна банка и Закона за банките и кредитното дело. Двата нормативни акта се основават на модерните тенденции и разрешения в регулирането на банковата дейност, характерни за страните с развита пазарна икономика.

Закон за БНБ

Законът за БНБ регламентира устройството и дейността на централната банка по принципно нов начин. С него категорично са разграничени двата основни дяла на банковото дело – централното банкерство, от една страна, и търговското банкерство – от друга. Централната банка вече не обслужва пряко националното стопанство. Това се извършва единствено от търговските банки. БНБ има за основна задача поддържането на вътрешната и външната стабилност на българската парична единица. Тя разработва и провежда националната парична и кредитна политика. Регулативните и контролните функции на БНБ са насочени към другите банки с оглед поддържането на стабилността на банковата система.

В Закона за БНБ са уредени сделки и дейности, характерни за централните банки на развитите държави, но непознати и неприлагани доскоро у нас. Такива са например сконтирането от банки и други финансови институции на търговски ценни книжа, сделките на открития пазар, дейността по определянето и регулирането на задължителните минимални резерви.

За пръв път в нашето ново законодателство получиха правна уредба взаимоотношенията на БНБ с държавата. Законът изрично посочва, че кредитирането на държавата може да се извърши само при спазване на предвидените в него ограничителни условия – срок не по-дълъг от три месеца и най-късно до края на календарната година, при максимална сума на неиздължените към всеки момент кредити от пет на сто от годишния приход на държавния бюджет.

Възложените на БНБ функции изискват и коренна промяна в правното положение. От ведомство, подчинено на Министерския съвет (съгласно отменения Устав на БНБ), сега централната банка е институция, подотчетна на Народното събрание. Но това е подотчетност по общи, принципни въпроси и не може да се схваща като възможност парламентът да се намесва в оперативната дейност на банката. В тази си дейност тя е автономна и независима не само от указанията на Народното събрание, но и на правителството и на всички други държавни органи. Автономността и независимостта на централната банка се гарантира и от статута на длъжностните лица, които формират ръководните й органи. Управлятелят и подуправителите на БНБ се избират от Народното събрание за срок от пет години, а останалите членове на Управлятелния съвет се назначават от президента на републиката също за срок от пет години. За времето на своя мандат те могат да бъдат освобождавани от длъжност само на изчерпателно посочени в закона основания (осъждане за умишлено престъпление от общ характер, трайна невъзможност за упражняване на възлаганите функции за повече от една година). Тази

Закон за банките и кредитното дело

практическа несменяемост за времето на мандата осигурява на ръководните органи на БНБ възможност да бъдат действително независими при вземането и осъществяването на своите решения. Така централната банка става относително автономен и независим център на изпълнителната власт. Тя е партньор на правителството при провеждането на държавната икономическа политика, а в определени случаи поради автономното си положение може да изиграе и ролята на ограничител на правителствените действия.

За пръв път от няколко десетилетия законова уредба получи и търговското банково дело. Според Закона за банките и кредитното дело (в сила от 31 март 1992 г.) банка е юридическо лице, учредено като акционерно дружество или кооперация, което е получило право да извършва влогови, кредитни и други банкови сделки. Изчерпателно се изброяват сделките, считани за банкови. Всяко лице, което ги извършва, следва да се подчинява на предвидените в закона регулиране и контрол. Установен е разрешителен режим за извършването на банкови сделки – изисква се писмена лицензия от централната банка. В закона са очертани условията и редът за издаването на банкова лицензия, вкл. и за откриването на клонове на чуждестранни банки. Срокът за издаването на разрешението е шест месеца от получаването на заявлението в БНБ. Разрешителният режим обхваща и участието в банкови дружества на чуждестранни лица, като БНБ разглежда заявлението в тримесечен срок.

При посочените в закона случаи централната банка може да отнеме временно или окончателно издадената лицензия. При отнемането на лицензијата се назначава квестор за упражняването на надзор върху дейността на банката.

Определени действия могат да се извършват само с разрешение на БНБ. Такива са придобиването на акции в местна банка, осигуряващи повече от пет на сто от общия брой на гласовете в общото събрание на акционерите, придобиването от банки в небанково предприятие на повече от десет на сто от капитала, откриването на банкови клонове в чужбина, преобразуването на банки, изменянето на наименованието, обозначено в лицензијата, както и извършването на банкови сделки извън нейния обхват.

За обезпечаване сигурността на поверените на банките ценности, намаляване на риска и гарантиране на ликвидността законът предвижда редица условия и ограничения. Това са изискванията за минимален размер на собствения капитал и съотношението му с балансовите активи и пасиви, поддържането на минимални ликвидни средства, на провизии за покриването на безнадеждни и съмнителни вземания, а също и на определена разлика между активите и пасивите в чуждестранна валута в определен от централната банка процент от собствения капитал. Това са ограниченията в кредитирането и инвестициите, предвиждащи, че общата стойност на кредитите на едно лице не може да надхвърля 25 на сто от собствения капитал на банката, както и че общият размер на банковите вложения в недвижими имоти, оборудване, акции, дялове в небанкови предприятия не трябва да надвишава собствения капитал.

Законът предвижда ограничения и за предоставянето на кредити на акционери и други свързани с банката лица. Такива кредити могат да се дават само с решение на колективния орган за управление и с одобрение на вътрешния контролен орган.

Обща законова уредба получи банковата тайна, както и условията, при които отпада задължението за нейното спазване. Регламентирани са и отсрочването на банкови задължения, както и годишното финансово приключване.

Новото законодателство обръща особено внимание на надзора върху банковата дейност. Предвиждат се задължения за представянето на периодични отчети и доклади в централната банка. За определени обстоятелства (личностни промени в управителните органи, изменение на капитала, спирането да се извършват някои дейности, неочекано възникнала свръхзадължност

или неплатежоспособност) банките задължително информират писмено централната банка. Органите на банковия надзор в БНБ наблюдават работата на банките, извършват проверки и ревизии, оказват въздействие за отстраняване на нарушенията. При нарушаване на нормативните актове и изискванията за ликвидност и стабилност на банковите операции централната банка може да приложи широк спектър от мерки за въздействие. Те включват отправянето на задължителни указания за: отстраняване на нарушенията; изпрашането на представители за участие в управителните органи на контролираната банка; свикването на общо събрание и на заседания на управителните и контролните органи; назначаването на лица с право да дават съвети за излизане от затруднено положение; ограничаването дейността на банката; установяването на особен надзор чрез лица, оправомощени да ръководят и представляват наблюдаваната банка; отстраняването от длъжност на лица с управителни и представителни правомощия; отнемането на издадената лицензия.

Други закони

Нормативната уредба, съдържаща се в двата основни банкови закона, действа в контекста на целия масив от законодателни актове, приети от българския парламент през разглеждания период. Принципно и пряко значение за банковата система имат новият Търговски закон, особено в частта му за акционерните дружества, новият Закон за кооперациите, Законът за стопанска дейност на чуждестранните лица и за закрила на чуждестранните инвестиции. Последният от посочените нормативни актове регулира и инвестициите на чуждестранните лица в банковата дейност.

Народното събрание прие и три важни реституционни закона, с влиянето в сила на които започна процесът на възстановяване на собствеността. Принципни изменения бяха направени в закона за земеделските земи, целящи формирането на истински пазар на земята. През април 1992 г. парламентът прие изключително важния Закон за приватизацията. Предстоящо е приемането на закони за данъчната система. Работи се върху законопроекти за ценните книжа и за фондовите борси, върху нов валутен закон.

През разглеждания период започна и процес на принципни промени в подзаконовата уредба на банковата дейност. Управителният съвет на БНБ упражни неколкократно нормотворческата си компетентност и прие важни наредби, отнасящи се до условията и реда за издаването на разрешения за покупко-продажба на валута, за търгове за междубанкови депозити, за емитирането, продажбата и изкупуването на безналични държавни краткосрочни ценни книжа, за плащанията, за рефинансиране на банките срещу залог и чрез ресконтиране на търговски ценни книжа.

7. Подготовка и квалификация на банковите служители

В края на 1991 г. в банковата система са били заети общо 19 114 служители, от които 10 950 в търговските банки, 7750 в ДСК и 414 в БНБ. В сравнение с предходната година броят на банковите служители е нараснал с 1114 души. В БНБ и в търговските банки от общо 11 364 души 8584 са жени и 2780 мъже. С висше образование са 3708 специалисти, със средно специално и средно общо образование - 7183, а с основно - 473 души. Служителите до 30-годишна възраст са 2724, от 30 до 50-годишна възраст - 7060, а над 50-годишна възраст - 1580.

Успехът на реформата в банковата сфера и динамиката на развитието на финансовите операции изискват постоянно да се повишават знанията и уменията на специалистите в отделните финансово институции. Това бяха мотивите за създаването през 1991 г. на специализирано звено в БНБ - Международен банков институт. Неговата дейност засяга преди всичко

търговските банки, което наложи и обосновяването му впоследствие като самостоятелно търговско дружество. Основната цел на Банковия институт е да осигури възможност на банкерите да постигнат степен на квалификация и професионализъм, отговарящи на международните стандарти и подпомагащи изграждането и функционирането на модерна банкова система в България.

В Банковия институт се провеждат различни по тематика и продължителност курсове, в които служителите придобиват практически знания и умения при извършване на банковите операции. Обучението е свързано с прилагането на нетрадиционни методи, като преподаваната техника на банковите сделки се съчетава с изясняването на основополагащи теоретични концепции в международната практика. Дейността на института започна с три курса, проведени от френски лектори по темите: "Място на търговските банки в пазарната икономика", "Финансов анализ на банковите кредити" и "Банково счетоводство и банков контрол". Поради големия интерес курсовете продължиха и през януари-февруари 1992 г. В два модула бе организиран интегрален семинар по търговско банкерство, в който основните теми на дискусиите бяха паричните и капиталовите пазари, капиталовата структура на банката, нейното управление, ликвидността на банките и анализ на банковите инвестиции. Особено внимание заслужават семинарите, проведени със съдействието на дружество "Карл Дайсберг" от Германия по конкретни банкови операции и банков мениджмънт, като сътрудничеството с тази институция ще продължи и през 1992 г. Организирани са и курсове по компютърна подготовка и обучение на валутни касиери.

В началото на 1992 г. започна и сътрудничеството ни с британския "Ноухау" фонд, като за целта ще се организират три поредни семинара на тема "Финансов анализ на инвестиционни проекти в селското стопанство и преработващата промишленост".

През краткия период, откакто функционира Банковият институт, през отделни курсове на обучение са преминали 329 души. През 1992 г. ще продължи практиката на привличане на чуждестранни лектори, като в същото време стремежът ще бъде по-пълноценно да се използва потенциалът на българските преподаватели и специалистите от практиката. За провежданите курсове ще бъдат отпечатвани каталози с предлаганите теми, брошури, учебни материали и др.

През 1992 г. обучението на български специалисти е включено в програмата PHARE на Европейската общност, което ще даде възможност да се организират редица специализирани семинари в приоритетни области на банкерството. Освен това ще започне и усвояване на техническата помощ от САЩ.

8. Информационни издания

Процесът на изграждане на демократично общество и пазарно стопанство постави пред всички сфери от дейността на БНБ нови предизвикателства. Сред тях е и отварянето на банковата система за широк обществен контрол, т.е. постигането на прозрачност на вземаните в областта на финансите и кредитното дело решения и тяхното изпълнение. Във връзка с това през март 1991 г. бе създадена Пресслужбата на БНБ, чиято основна задача е предоставянето на актуална, точна и навременна информация както на деловите и финансовите институции в страната и чужбина, така и на средствата за масова информация.

Информационният бюллетин на БНБ, излизаш два пъти в месеца от средата на 1991 г., засега е основата на оперативната информация, разпространявана от БНБ, а полугодишният и годишният отчет представят обобщена картина на паричната политика, финансовото състояние и основните макроикономически показатели. От ноември БНБ започна издаването и на

тристимесечно списание *Банков преглед*, което освен материали по чисто банкови и финансови въпроси публикува анализи и теоретични статии, посветени и на други важни за страната стопански проблеми. В помощ на банковите служители регулярно се отпечатват издания с актуална информация по отделни въпроси на практическото осъществяване на банковата реформа. Всички издания се отпечатват на български и английски език. В близко бъдеще ще започне издаването на месечен и тримесечен статистически бюлетин (също на български и на английски език).

За по-пълното информиране на обществеността допринасят и редовното организиране на пресконференции, както и публикуването на статии и интервюта в средствата за масова информация с членове на Управителния съвет на БНБ, началници на управления и други специалисти относно взети решения, предстоящи действия, мисии на международните финансови организации и др. Често това става и чрез изпрашането на пресъобщения до всички интересуващи се институции, включително и чуждестранни информационни агенции и посолства.

V. Развитие на банковата система

1. Организационни промени в банковата система

През 1991 г. организационната структура на банковата система продължи да се формира под въздействието на две взаимнопротивоположни тенденции. От една страна, неизбежната за прехода към пазарно регулиране либерализация на икономическите взаимоотношения провокираше стремежа на много държавни и частни организации за създаване на собствени банки. В течение на годината това се подсилваше още повече от благоприятната за банките конюнктура, която обещаваше значителни печалби. От друга страна, все повече се налагаше мнението (не само на нашите, но и на чуждестранните експерти), че формираната след последната реорганизация структура е твърде разпокъсана и неефективна. Първо, защото банките са прекалено много на брой за размерите на страната ни (в началото на годината 70), и второ, те са твърде малки - повече от половината от тях имат уставен капитал до 10 млн. лв. (преизчислен по курса около 500 хил. щ.д.), със средногодишен обем на кредитните вложения до 250 млн. лв. (12 млн. щ.д.), което значително ограничава възможностите им да участват пълноценно във финансирането на крупни мероприятия.

Ограничения за лицен- зиране

Това предопредели и политиката на БНБ като централна банка при определянето на разрешителния режим за създаване на нови банки. Целта беше да не се спира инициативата, но и да не се даде възможност да се образуват много на брой малки банки, каквито има достатъчно. По отношение на банките с български капитал това се изрази в основното изискване за минимален първоначален уставен капитал от 50 млн. лв., а за чуждестранните банки - равностойността на 20 млн. щ.д.

С цел да улесни появата на частни банки Управителният съвет на БНБ не беше особено взискателен при даването на лицензии за банкова дейност.

През първото полугодие бяха учредени следните нови банки: Централна кооперативна банка (София), Българска пощенска банка (София), Кредитна банка (Драгоман, впоследствие установила се в София), "Агробизнесбанк" (Пловдив), Международна банка за търговия и развитие (София). Лиценз за по-ограничени банкови операции бе издаден и на "Сирбанк" (София), която обслужва основната дейност на международната застрахователна компания "Булстрад".

През второто полугодие бяха учредени "Туристепорт банк" (София), и първата банка със смесен капитал - Международна банка за инвестиции и развитие (София), с равно участие на български и американски капитали, която ще започне да функционира през 1992 г. Дадено бе разрешение на Райфайзен Централбанк (Виена) да закупи 21.3% от акциите на Банката за земеделски кредит.

Липсата на ясна концепция за оптимален размер и капацитет на търговска банка в сегашните условия, както и на категорично решение по въпроса за бъдещата банкова структура принудиха Управителния съвет на БНБ да преустанови временно издаването на нови лицензии за банкова

Консолидация на банките

действие. Изключения се допускат само за създаването на нови банки със значително участие на чужди капитали, както и на такива, които са способни да играят ключова роля в структурното преустройство на икономиката.

Същевременно със съдействието на Световната банка се търсеше възможност за намиране на механизъм за преструктуриране на банковата система. По инициатива на БНБ и Българската външнотърговска банка започна формирането на Банкова консолидационна компания, чиято регистрация е обнародвана на 14 февруари 1992 г.

Първоначалният капитал на компанията възлиза на 933.206 млн. лв., в т.ч. около 750 млн. лв. – от прехвърленото участие на БНБ в капитала на търговските банки, и 180 млн. лв. – от Българската външнотърговска банка. Предстои прехвърлянето във владение на компанията и на дяловия капитал на всички държавни фирми. Очаква се компанията да съсредоточи над 1.8 млрд. лв. капитали, което е около 80% от сумата на продадените акции в банковата система.

Със съдействието на Световната банка Финансовият департамент на САЩ ни оказва ценна консултантска помощ чрез постоянния съветник Г-н Робърт Пери.

Основна функция на консолидационната компания е въз основа на задълбочено проучване, анализ и оценка на активите и пасивите на всяка банка да се подготви и извърши прегрупиране на банките до 8-10 крупни банки. В английския вестник “Файненшъл таймс” бе обявен конкурс за официални консултанти по банковото преустройство. В него участваха много от най-известните консултантски компании в света. Конкурсът бе спечелен от английската фирма “DFC Limited”.

Основни ръководни принципи при бъдещото преструктуриране на банковата система ще бъде съчетаването на доброволното начало при обединяването на банките с изискването за максимална стабилност на бъдещата банкова система чрез равномерно и балансирано разпределение на активите и пасивите на системата между отделните окрупнени банки.

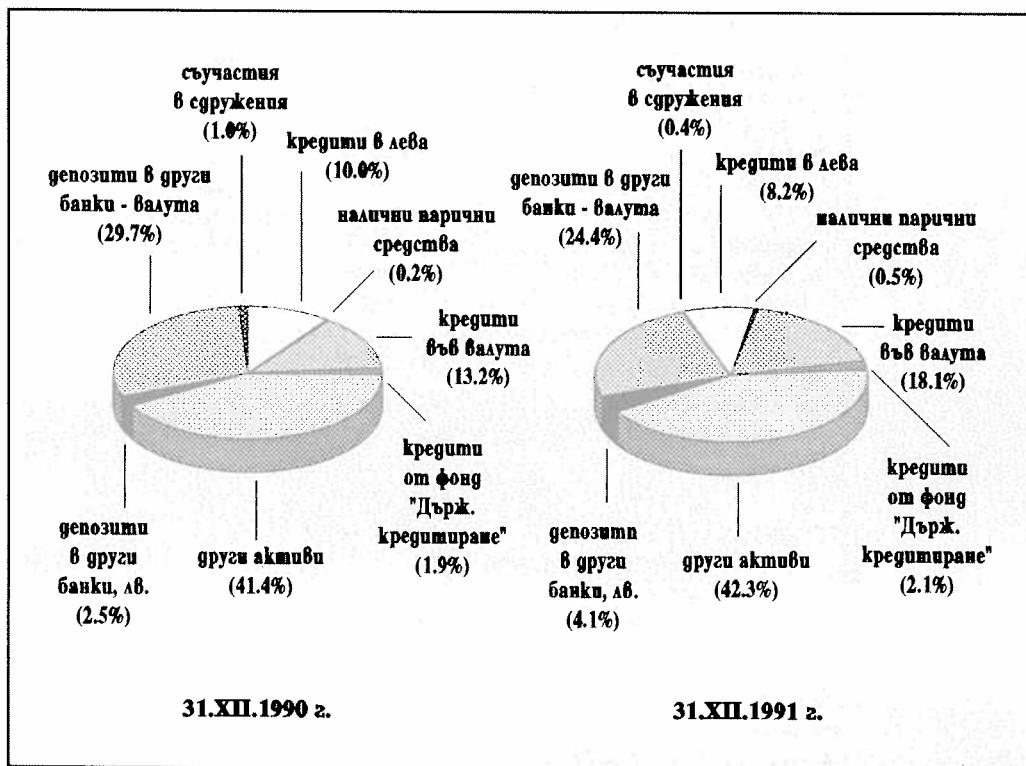
След извършената през 1990 г. банкова реформа единствената чисто държавна банка, непреобразувана на акционерен принцип е Държавната спестовна каса. Засега само тя остава тясно специализирана банка в кредитирането на населението, въпреки че все по-често се включва в конкуренцията при кредитирането на частни и държавни фирми. Главно предимство на ДСК е държавната гаранция върху депозитите на населението. Независимо от затрудненията, свързани с покриването на негативните лихви по старите кредити за покупка на жилища и потребителски нужди (определен със специален закон), ДСК си остава стабилна и търсена от населението банка.

2. Балансови резултати от действието на търговските банки

Анализът на отчетните балансови данни на търговските банки показват някои трайни тенденции. В активните операции на банките изпреварващо нарастване се наблюдава при ценните книжа, наличните парични средства и имуществото на банките, депозитите и текущите сметки в други банки в лева (нараснали съответно 14.5, 2.2, 2.13, 1.80 и 1.51 пъти). От по-значимите елементи най-бързо нарастват кредитите на банките в лева – с 51%, при което относителният им дял нараства от 13.23% в края на 1990 г. на 18.15% в края на 1991 г. Валутните компоненти нарастват номинално, но преизчислени по единен валутен курс, повечето от тях показват спадане – депозитите, текущите сметки и кредитите във валута – с по около 10%, а съучастието на

банките в сдружения намаляват реално повече от два пъти. Единствено отклонение от това правило са другите активи, в които се включват курсовите разлики от преоценките на валутата.

СТРУКТУРА НА АКТИВИТЕ НА ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ
(при постоянен валутен курс - 20 лева за 1 щ. долар)

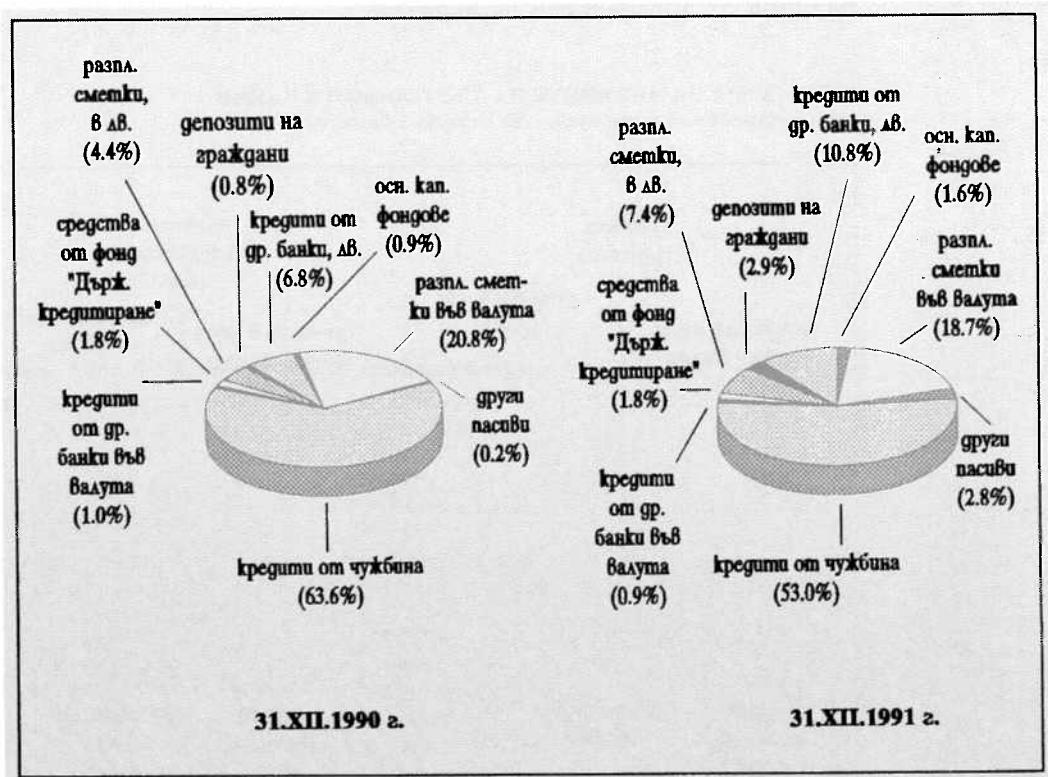
В пасивните операции активизиране се наблюдава при повечето от по-незначителните компоненти – влоговете и депозитите на граждани (3.54 пъти при елиминирано влияние на курса при валутните депозити), основния капитал и фондовете на банките (с 84%), съучастие в сдружения (с 53%) и др. В динамичната група попадат и разплащателните, фондовите, депозитните и други сметки на фирми и организации в лева и получените кредити от други банки – съответно нараснали с 63% и 56%.

Въпреки значителното си номинално нарастване привлеченните кредити от чужбина и разплащателните, фондовите, депозитните и други сметки на фирми и организации във валута в реално изражение (с елиминиране влиянието на валутния курс) намаляват съответно с 12% и 18%.

Като цяло, благодарение на провежданата лихвена политика, както и разнообразените и разширени платени банкови услуги, печалбите на банките рязко нараснаха. Това е в основата и на значителното нарастване на собствените средства на банките. В същото време негативното развитие на икономическите процеси постави сериозни затруднения пред фирмите, рефлектиращи и в забавяне на плащания на погашения и лихви по кредитите. За повишаване стабилността на банките бяха взети мерки за заделяне на значителни средства по запасните фондове. Критериите и нормативите за заделяните провизии за трудносъбирами и несъбирами кредити бяха определени от БНБ, а съгласувано с Министерството на финансите отчисленията се извършваха от печалбата, преди облагането ѝ с данък.

Общийт извод е, че вследствие обявения мораториум върху плащанията по обслужване на външния дълг и последвалата го валутна стагнация значително се намалява ролята на валутните операции в дейността на банките.

СТРУКТУРА НА ПАСИВИТЕ НА ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ
 (при постоянен валутен курс - 20 лева за 1 щ. долар)

В същото време все по-ощезаемо се усещат доскоро считаните за незначителни елементи, като взаимните активни депозитни операции между банките и съхраняваните в банките свободни парични средства на фирми и граждани в пасивните операции. Освен това впечатляващо е и чувствителното увеличение на собствените средства на банките, което е белег за тяхното укрепване.

КОНСОЛИДИРАН БАЛАНС НА ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ КЪМ 31.XII.1991 г.

Активи	Сума в милиони левове
Налични парични средства	1 896
Благородни метали	2 118
Съучастия в сдружения	1 544
Депозити и текущи сметки	
в други банки в лева	12 024
Депозити и текущи сметки	
в други банки във валута	95 329
Кредити за капитални вложения	
и оборотни средства в лева	60 077
Кредити във валута	37 994
Кредити за капитални вложения	
от фонд "Държавно кредитиране"	7 955
Имущество на банките	328
Ценни книжа	5 874
Средства по разплащателна	
сметка в БНБ	1 197
Други активи	179 693
 Общо	 405 529
Пасиви	
Основен капитал и фондове	
на банките	13 725
Влогове и депозити на граждани	12 228
Разплащателни, фондови, депозитни	
и други сметки на фирми	
и организации в лева	25 616
Получени кредити от други банки	34 152
Разплащателни, фондови, депозитни	
и други сметки на фирми и	
организации във валута	50 257
Привлечени кредити от чужбина	250 985
Получени кредити във валута	
от други търговски банки	4 241
Средства на фонд "Държавно	
кредитиране"	7 892
Съучастия в сдружения	725
Други пасиви	5 708
 Общо	 405 529

Забележка: Денните по горните показатели за състоянието на търговските банки, публикувани в предишни издания на БНБ, са изчислявани въз основа на методика, която допуска известни неточности. Този проблем е решен тук с прилагането на нова методика.

VI. Основни насоки на паричната политика и развитие на банковото дело през 1992 г.

През 1991 г. се създадоха законови и организационни предпоставки за провеждане на парична политика в страната.

Въпреки трудната икономическа конюнктура, отразяваща макроикономическите дисбаланси на старта на реформата, както и външните шокове, контролът върху инфлацията беше запазен. Решаващо значение за постигането на този резултат имаше провежданата рестриктивна парична политика.

Цели на паричната политика през 1992 г.

През 1992 г. БНБ ще провежда парична и кредитна политика, съдействаща за поддържане на вътрешната и външната стабилност на лева, така както я задължава Законът за БНБ. Централната банка ще се стреми към по-редовни консултации с правителството по въпросите на икономическата политика.

Прогнозите за 1992 г. предвиждат продължаване спада в производството, макар и в много по-малка степен в сравнение с 1991 г. Същевременно след реалното нарастване на доходите през второто полугодие на 1991 г., претенциите за по-нататъшното им увеличаване и в началото на 1992 г. продължават. Нараства бюджетният дефицит по отношение на brutния вътрешен продукт. Намаляват бюджетните разходи за субсидиране на фиксираните цени на някои стоки. Стеснява се кръгът на стоките с прогнозирани и контролирани цени. Всичко това говори, че през 1992 г. ще се прояви засилващ се инфлационен натиск. БНБ ще се ръководи, както и досега, от разбирането, че паричната политика е важен инструмент за стабилизиране на икономиката като цяло. Паричната политика у нас придобива особено важна роля поради факта, че за разлика от някои други източноевропейски страни ние не разполагаме с така важната номинална "котва" на цените, каквато е фиксираният валутен курс.

Контрол върху инфлацията

Основната задача на паричната и кредитната политика за 1992 г. е запазването, поддържането и засилването на контрола върху инфлацията, като по такъв начин не се допусне отстъпление от основния резултат на икономическата реформа, постигнат през 1991 г. При провеждане на паричната политика БНБ ще се съобразява с обявената в Писмото за намеренията цел за постепенно намаляване месечния темп на инфлация в края на 1992 г. до половината от равнището му, отчетено през януари 1992 година.

Съобразявайки се с общото състояние на икономиката през последното тримесечие на 1991 г. и прогнозите за 1992 г., считаме, че е преждевременно на паричната и кредитната политика да се възлагат функции за стимулиране растежа на реалното производство и намаляването на безработицата. Опитът от 1991 г. показва, че преждевременното отхлабване на кредитните ограничения само подхранва инфлационния натиск, дестабилизира икономическата конюнктура и в крайна сметка подкопава средносрочните перспективи за растеж. Същевременно овладяването на инфлацията се разглежда като най-важен компонент на икономическия климат, благоприятстващ разширяването на

инвестициите, ефективното разпределение на ресурсите и стимулирането на растежа в дългосрочен аспект. Засилването контрола върху инфлацията ще укрепи стабилността на икономическата конюнктура, ще защити интересите на слоевете с фиксирани номинални доходи, ще създаде условия за частният бизнес и държавните предприятия да осъществяват дейността си с по-голяма сигурност и в крайна сметка ще съдейства за социалната и политическата стабилност в страната. БНБ е решена да съдейства за постигане на ценова стабилност в страната като една от най-важните цели на икономическата политика на правителството, но същевременно си дава ясно сметка, че колкото и последователно да се провежда паричната политика, тя не е в състояние сама по себе си да осигури ценова стабилност, ако правителството и останалите икономически агенти следват поведение, несъвместимо с тази цел. Паричната политика не може да бъде успешна без подкрепата на другите клонове на икономическата политика и особено на фискалната. Ако разходите на държавните органи, потреблението на домакинствата, инвестициите и износът заедно надхвърлят производствения потенциал на икономиката, рано или късно неизбежно се поражда криза, която насилиствено налага приспособяване на съвкупното търсене към производствените възможности. Този вид криза се изразява в резки изменения както на общото равнище на цените, така и на относителните цени, в свиване на производството и нарастване на безработицата. Същите последици биха имали и евентуални искания на синдикатите за нарастване доходите на определени категории заети, несъобразени с реалния растеж на икономиката.

Стабилизация на валутния курс

Важна задача на БНБ през 1992 г. ще бъде и стабилизацията на валутния курс. Общите икономически перспективи и недостатъчните валутни резерви на страната не позволяват стабилността на валутния курс да се тълкува като неизменност на номиналния валутен курс. БНБ ще се стреми към общо взето постоянен реален ефективен валутен курс. И през 1992 г. ще се запази системата на плаващ валутен курс на лева спрямо конвертируемите валути. Регулирането на валутния курс ще бъде насочено предимно към неутрализиране на резките промени в обема на търсенето и предлагането на валута и поддържане на временните колебания на валутния курс в тесен коридор.

Валутният режим на страната се базира на един останял и несъвместим с пазарната икономика нормативен акт - Закона за сделките с валутни ценности и валутния контрол. Принципите на либералния валутен режим в България и механизъмът на валутния контрол следва да се определят с нов валутен закон.

Инструменти на паричната политика

Кредитни тавани

И през 1992 г. основен инструмент на паричната политика ще бъдат кредитните тавани, определяни на търговските банки съобразно общоикономическите цели на разширяване на кредита. Това се налага както от не напълно преодоляната инфлационна обстановка, така и от недостатъчната развитост на паричния и капиталовия пазар. Перспективите на икономиката за 1992 г. налагат поддържането на строг контрол върху кредитта. Същевременно БНБ предвижда модификация в начина на определяне индивидуалните кредитни тавани за търговските банки. Смыслът на модификацията е да се отчита диференциацията между банките в привличането на депозити и обслужването на клиенти. По такъв начин ще се смекчи един от най-сериозните недостатъци на кредитните тавани като инструмент на паричната политика - потискането на конкуренцията във финансовия сектор.

Косвени инструменти

БНБ възнамерява постепенно да премине към по-широко използване на косвените инструменти на паричната политика. Тяхното значение ще нараства през 1992 г. Ще продължи въвеждането и утвърждаването на инструментите

и механизмите, присъщи на кредитната система на пазарното стопанство, операциите на открития пазар, рефинансиране на търговските банки чрез сконтови и ломбардни операции и пр. Този труден и продължителен процес ще завърши едва с трайното установяване на принципите на пазарното стопанство в страната.

БНБ ще се изтегли напълно от директното покриване на потребностите на банковата система от ресурси и ще рефинансира икономиката чрез класическите инструменти на една централна банка. Още повече ще се развият възстановените през 1991 г. ломбардни и сконтови операции, както и започнатите през изминалата година търгове на краткосрочни депозити, с които се постави началото на паричен пазар у нас. Ще започне осъществяването на операции с държавни ценни книжа (операции на открития пазар). Предстои да се развие пазар на търговските ценни книжа, без който ликвидността на финансовите вложения е силно ограничена.

Лихвената политика

Лихвената политика на БНБ през 1992 г. ще се стреми към поддържане на нулев или нисък (1 до 3%), но положителен реален основен лихвен процент и стабилност на лихвената структура. В това отношение БНБ се ръководи от разбирането, че положителният лихвен процент е важно условие за избор на рентабилни инвестиции и ефективно разпределение на ресурсите в стопанството. Същевременно БНБ счита, че промяната в основния лихвен процент оказва съществено влияние както върху стабилността на финансата система, така и върху решенията за разходи, инвестиции и спестявания в стопанството като цяло. Имайки предвид това и влиянието на лихвения процент върху инфлационните очаквания, БНБ ще наблюдава много внимателно икономическата конюнктура и ще взема решения за промяна в основния лихвен процент само когато съществува увереност за трайни промени в тенденциите на съвкупното търсене, динамиката на цените и предлагането.

Финансиране на структурните промени в икономиката

През 1992 г. ще се развият на широка и общодостъпна основа операциите на Държавния фонд за реконструкция и развитие, образуван с ресурси от външни кредитори на правителството. От този фонд ще бъдат финансиирани както рентабилни проекти в частния сектор, така и инвестиционни проекти за изграждане на инфраструктурата. Правителството има възможност да осигури преференциално финансиране за перспективните отрасли на икономиката, без да дадените облекчения да засегнат честната конкуренция между предприемачите. Особено спешно и наложително е създаването на система за стимулиране на износа и държавно гарантиране на външнотърговските операции.

Реформа на банковия сектор

Реформата завари България с разпокъсана, нестабилна и неефективна банкова система. В същото време преходитът към пазарна икономика поставя изисквания първо пред банковата система и я подлага на сериозни изпитания. Главна цел на реформата в банковия сектор е консолидирането на съществуващите търговски банки в няколко икономически стабилни банкови вериги, които да са в състояние да предложат на икономиката финансовите услуги, от които тя се нуждае, и да издържат на конкуренцията на чуждите банки, които постепенно ще навлизат в България. Това са задачи, които ще решава новосъздадената Банкова консолидационна компания. Тя ще координира по извънадминистративен път консолидацията на банковия сектор и ще подгответи последващата приватизация на банките.

Банковата система има нужда от стриктен банков надзор, чиито цели са да защитава интересите на вложителите и акционерите и спазването на нормативите и регуляторите на банковите операции. Укрепването на банковия надзор трябва да се основава на Закона за банките и кредитното дело, в сила от март 1992 г.

Институционална и техническа инфраструктура на паричния сектор на икономиката

България не разполага със съвременни технически средства за осъществяване на плащанията и междубанковата телекомуникация. По тази причина платежният процес протича бавно и ангажира значителни парични ресурси на икономическите субекти. В страната действат наложените от централнопланираната икономика форми и практика на плащане. През 1992 г. предстои внедряването на нова уредба на платежната система, с която ще бъдат въведени документи, процедури и форми на плащане, прилагани в развитите европейски страни. За да стане възможно това, в платежната система на страната ще бъдат разработени и осъществени мащабни технологични проекти и ще бъдат инвестиирани значителни ресурси.

През 1992 г. предстои въвеждането на системата на националното счетоводство и в банковия сектор.

Приложения

Съдържание

Брутен вътрешен продукт (текущи цени)	95
Брутен вътрешен продукт (постоянни цени)	95
Брутни капитални вложения	96
Изменение на запасите	96
Запаси в края на годината	97
Заети по отрасли	98
Относителен дял на заетите по отрасли	98
Индекси на цените на евро в отраслите	
на промишлеността	99
Индекси на потребителските цени	100
Търговия с развитите индустриски страни	101
Търговия с развиващите се страни	102
Търговия с източноевропейските страни	103
Платежен баланс в конвертируема валута	104
Платежен баланс в неконвертируема валута	104
Брутни задължения	105
Динамика на кредитната задолжност	
на икономиката	105
Средни лихвени проценти по банковите	
кредити и депозити	105
Парична маса	106
Валутен курс	107
Купорен строеж на емисията	
от банкноти и монети	107
Приходи и разходи на Българската	
народна банка	108
Решения на Управителния съвет на БНБ	109

БРУТЕН ВЪТРЕШЕН ПРОДУКТ

(млн. лв. - текущи цени)

Показатели	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
БВП - произведен	25791	27818	29013	29815	31671	32595	34424	36531	38345	39579	45390	138400
Промишленост и строителство	13869	14448	16802	17894	18988	20382	22035	22454	23379	23507	23273	69208
Селско и горско стопанство	3719	4625	4984	4317	5008	3869	4447	4309	4394	4331	8055	17876
Услуги	8204	8745	7228	7514	7675	8344	7942	9768	10572	11742	14062	51316
БВП - използван	26274	28818	29835	30472	32097	33283	36551	37393	39360	41103	47385	122531
Крайно потребление	17506	18946	19933	20666	21581	22788	24201	25372	36162	27999	33585	104802
Брутно натрупване	8768	9872	9902	9807	10516	10495	12350	12020	13197	13105	13800	17729
Капитални вложения	7289	7690	7973	7975	8112	8613	9291	9817	10260	10328	9652	13870
Прираст на запасите	1479	2182	1929	1832	2404	1882	3059	2203	2937	2776	4148	3859
Външнотърговско салдо, загуби и статистическа необвръзка	-483	-1000	-822	-658	-426	-687	-2128	-861	-1015	-1524	-1995	15869
Външнотърговско салдо	-197	-1166	-779	-1024	-1057	-1596	-2311	-1855	-637	-97	-	-
Други	-286	166	-43	366	631	909	183	994	-377	-1427	-	-

(млн. лв. - постоянни цени)*

Показатели	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
БВП - произведен	27027	28351	29013	30008	31028	31860	33201	35211	36131	35453	39579	35970
Промишленост и строителство	14569	15366	16802	18085	19194	20172	21219	22359	22904	22828	23507	39800
Селско и горско стопанство	4509	4711	4984	4170	4657	3697	4512	3851	3785	3696	4331	20559
Услуги	7949	8275	7228	7754	7177	7992	7470	9000	9443	8929	11742	18217
БВП - използван	26347	27978	29835	29773	30298	29947	31432	35840	32929	28539	41103	14534
Крайно потребление	18271	19221	19933	20492	21480	21791	22520	23523	24050	24461	27999	7049
Брутно натрупване	8076	8757	9902	9281	8819	8156	8911	12316	8879	4078	13105	6775
Капитални вложения	6302	6366	7973	7358	6271	6099	5703	10018	5758	1681	10328	4961
Прираст на запасите	1775	2391	1929	1923	2548	2057	3209	2298	3121	2397	2776	1840
Външнотърговско салдо, загуби и статистическа необвръзка	680	373	-822	235	729	1913	1769	-629	3202	6914	-1524	-2009
Външнотърговско салдо	-1069	-1733	-779	-1062	-1022	-1388	-2163	-2193	-1926	-911	-97	-
Други	1748	2106	-43	1297	1752	3301	3932	1564	5128	7824	-1427	-

* Данните за периода 1980-1989 г. са по цени от 1982 г., за периода 1989-1990 г. - по цени от 1989 г. и за 1991 г. - по ценни от 1990 г.

ВРУТНИ КАПИТАЛНИ ВЛОЖЕНИЯ

(млн. лв.)

Показатели	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Промишленост	3145	3378	3732	3626	3782	4224	4714	5097	5335	5499	5034	6070
Селско и горско стопанство	895	632	627	639	654	708	620	699	875	873	964	696
Строителство	117	210	227	268	261	326	337	347	371	505	443	2946
Услуги	3131	3471	3387	3442	3415	3354	3690	3900	3707	3550	3352	4158
Транспорт	699	860	779	755	735	738	655	1009	763	618	792	526
Търговия	219	232	269	280	248	284	308	231	282	445	376	743
Други услуги	2214	2378	2340	2407	2432	2333	2727	2660	2662	2487	2184	2889
Общо	7289	7690	7973	7975	8112	8613	9361	10043	10288	10427	9793	13870

ИЗМЕНЕНИЕ НА ЗАПАСИТЕ

Показатели	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Промишленост	404	936	1001	-49	1215	631	1289	1168	1239	1501	3275	3631
Селско и горско стопанство	210	387	405	220	263	-62	185	-152	21	-6	524	3120
Строителство	88	52	38	-4	80	52	43	46	63	92	-31	-1014
Услуги	770	810	482	1664	845	1258	1541	1141	1615	1189	380	-1381
Транспорт	20	22	25	18	13	35	40	11	40	36	110	500
Търговия	459	414	242	640	-363	335	173	149	606	629	37	-2114
Други услуги	291	374	215	1007	1195	888	1328	981	969	524	233	233
Общо	1472	2184	1926	1832	2403	1879	3058	2203	2938	2776	4148	2975

(млн. лв. - текущи цени)

ЗАПАСИ В КРАЯ НА ГОДИНАТА

(млн. лв. - текущи цени)

Показатели	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Промишленост	6615	7383	8754	8678	11032	11186	12870	13740	15213	16701	19458	21999
Селско и горско стопанство	4555	4220	5367	5593	6498	6417	6657	6591	6600	6585	7470	9558
Строителство	819	872	921	942	1041	1078	1121	1165	1241	1349	1850	835
Услуги	6230	6862	7108	7798	7629	7946	8004	8118	8759	9376	9681	9674
Транспорт	316	334	383	382	397	436	457	459	503	557	738	1242
Търговия	5562	6174	6331	6979	6662	6963	7019	7118	7759	8370	8391	6095
Други услуги	353	355	394	437	569	548	528	540	497	450	553	2337
Население	58	61	79	86	96	91	102	99	102	128	212	212
Общо	18219	19337	22150	23011	26200	26627	28653	29615	31813	34011	38458	42067

ЗАЕТИ ПО ОТРАСЛИ

(хил.)

Показатели	1970	1980	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Промишленост	1304	1600	1736	1748	1775	1766	1714	1529	1207
Селско и горско стопанство	1484	1057	926	915	885	861	814	672	575
Строителство	349	357	375	375	374	370	361	312	211
Услуги	1014	1350	1422	1436	1453	1471	1475	1310	1195
Транспорт	216	258	255	258	258	257	247	231	246
Търговия	254	352	373	375	381	387	395	311	237
Други услуги	544	741	795	803	814	827	833	768	712
Комунално стопанство	86	93	97	98	99	101	97	58	58
Наука	47	66	81	82	84	89	97	88	66
Образование	177	246	268	272	272	276	277	276	271
Изкуство, култура	30	45	48	48	47	46	46	44	36
Здравеопазване	113	187	203	203	209	213	215	215	205
Финанси, кредит, застраховка	16	20	22	22	23	25	26	25	25
Управление	62	66	59	59	63	61	61	51	45
Други	14	18	18	19	18	16	16	12	6
Общо	4151	4364	4460	4473	4487	4468	4365	3824	3188

ОТНОСИТЕЛЕН ДЯЛ НА ЗАЕТИТЕ ПО ОТРАСЛИ

(%)

Показатели	1970	1980	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Промишленост	31.4	36.7	38.9	39.1	39.6	39.5	39.3	40.0	37.9
Селско и горско стопанство	35.8	24.2	20.8	20.4	19.7	19.3	18.7	17.6	18.0
Строителство	8.4	8.2	8.4	8.4	8.3	8.3	8.3	8.2	6.6
Услуги	24.4	30.9	31.9	32.1	32.4	32.9	33.8	34.3	37.5
Транспорт	5.2	5.9	5.7	5.8	5.7	5.8	5.7	6.0	7.7
Търговия	6.1	8.1	8.4	8.4	8.5	8.7	9.1	8.1	7.4
Други услуги	13.1	17.0	17.8	18.0	18.1	18.5	19.1	20.1	22.3
Комунално стопанство	2.1	2.1	2.2	2.2	2.2	2.3	2.2	1.5	1.8
Наука	1.1	1.5	1.8	1.8	1.9	2.0	2.2	2.3	2.1
Образование	4.3	5.6	6.0	6.1	6.1	6.2	6.3	7.2	8.5
Изкуство, култура	0.7	1.0	1.1	1.1	1.0	1.0	1.0	1.2	1.1
Здравеопазване	2.7	4.3	4.5	4.5	4.7	4.8	4.9	5.6	6.4
Финанси, кредит, застраховка	0.4	0.5	0.5	0.5	0.5	0.6	0.6	0.7	0.8
Управление	1.5	1.5	1.3	1.3	1.4	1.4	1.4	1.3	1.4
Други	0.3	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.3	0.2
Общо	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

ИНДЕКСИ НА ЦЕНИТЕ НА ЕДРО В ОТРАСЛИТЕ
НА ПРОМИШЛЕНОСТТА

(1980 г. = 100)

Показатели	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Всичко	115.2	116.2	116.9	119.9	123.3	141.5
Производство на ел. и топлоенергия	103.4	104.8	105.3	112.3	113.6	115.8
Каменовъглена промишленост	102.6	102.2	102.4	102.5	100.8	100.8
Нефто- и газодобивна промишленост	100.0	100.0	99.8	99.9	99.8	112.4
Черна металургия	104.3	105.0	104.6	108.2	108.9	127.0
Цветна металургия	125.4	124.5	124.2	146.7	146.7	169.3
Машиностроителна и металообработваща промишленост	112.4	114.5	115.2	117.2	122.0	130.8
Електротехническа и електронна промишленост	107.4	108.7	109.7	111.1	113.3	117.8
Химическа и каучукова промишленост	113.6	114.3	115.3	122.3	122.2	138.5
Промишленост за строителни материали	113.5	114.2	114.9	115.5	129.0	167.3
Дърводобивна и дървообработваща промишленост	112.5	115.6	118.6	123.2	134.5	144.7
Целулозно-хартиена промишленост	105.8	105.6	105.2	112.7	116.3	137.6
Стъкларска и порцелано-фаянсова промишленост	105.6	106.0	105.3	123.8	131.0	152.9
Текстилна и трикотажна промишленост	122.9	123.6	124.0	126.4	129.0	157.8
Шивашка промишленост	139.9	146.7	154.6	158.1	160.9	176.5
Кожарска, кожухарска и обувна промишленост	106.8	107.6	109.6	113.4	128.4	139.4
Полиграфическа промишленост	121.9	126.1	126.3	136.8	155.1	174.5
Хранително-вкусова промишленост	124.4	124.0	123.7	129.6	134.2	172.0
Други отрасли на промишлеността	102.9	107.3	111.2	112.7	113.0	143.3

ИНДЕКСИ НА ПОТРЕВИТЕЛСКИТЕ ЦЕНИ ПРЕЗ 1991 Г.

(декември 1990 г. = 100)

Групи стоки (услуги)	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Хранителни стоки	108.7	316.9	440.8	420.9	418.4	422.2	445.8	517.1	535.3	548.8	574.4	602.6
Алкохолни напитки	105.7	131.3	198.0	209.9	212.4	220.0	220.4	215.1	219.1	215.6	221.5	226.6
Пътежовни изделия	105.5	190.0	251.9	254.2	260.3	255.6	253.3	262.9	267.6	272.9	277.5	
Облекло и обувки	113.8	155.2	215.1	231.2	232.1	247.7	254.6	264.8	275.7	294.2	323.0	341.0
Жилища, отопление, осветление	103.9	221.4	557.9	646.0	671.8	778.6	936.7	958.2	1011.9	1018.2	1048.3	1047.7
Домашно обзавеждане	117.6	189.2	286.6	310.1	311.7	348.2	419.9	422.4	452.2	476.9	485.6	518.7
Културен и обществен живот	121.7	230.1	293.4	309.5	297.8	317.2	330.8	359.9	374.7	396.5	405.9	440.4
Хигиена и здравеопазване	162.1	238.6	343.3	352.9	375.8	384.8	429.8	434.1	450.9	482.2	510.4	556.4
Пощенски и транспортни услуги	128.9	363.4	510.6	505.5	516.6	584.3	689.5	681.2	705.8	716.2	752.1	748.1
Данъци и такси	112.2	156.6	207.2	227.5	221.4	237.6	245.2	256.2	261.9	271.6	288.2	330.0
Други	116.6	216.6	346.3	367.4	382.1	418.4	465.3	472.7	493.4	514.8	544.9	567.2
Индекс на потребителските цени	113.6	253.2	381.1	390.6	393.7	416.9	451.9	485.8	504.3	520.9	546.9	573.7

ИНДЕКСИ НА ПОТРЕВИТЕЛСКИТЕ ЦЕНИ ПРЕЗ 1991 Г.

(препходен месец = 100)

Групи стоки (услуги)	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Хранителни стоки	108.7	291.5	139.1	95.5	99.4	100.9	105.6	116.0	103.5	102.5	104.7	104.9
Алкохолни напитки	105.7	124.2	150.8	106.0	101.2	103.6	100.2	97.6	101.9	98.4	102.7	102.3
Пътежовни изделия	105.5	180.1	132.6	100.9	102.4	98.2	99.1	103.8	99.6	102.2	102.0	101.7
Облекло и обувки	113.8	136.4	138.6	107.5	100.4	106.7	102.8	104.0	104.1	106.7	109.8	105.6
Жилища, отопление, осветление	103.9	213.1	252.0	115.8	104.0	115.9	120.3	102.3	105.6	100.6	103.0	100.0
Домашно обзавеждане	117.6	160.9	151.5	108.2	100.5	111.7	120.6	100.6	107.1	105.5	101.8	106.8
Културен и обществен живот	121.7	189.1	127.5	105.5	96.2	106.5	104.3	108.8	104.1	105.8	102.4	108.5
Хигиена и здравеопазване	162.1	147.2	143.9	102.8	106.5	102.4	111.7	101.0	103.9	106.9	105.9	109.0
Пощенски и транспортни услуги	128.9	281.9	140.5	99.0	102.2	113.1	118.0	98.8	103.6	101.5	105.0	99.5
Данъци и такси	112.2	139.6	132.3	109.8	97.3	107.3	103.2	104.5	102.2	103.7	106.1	114.5
Други	116.6	185.8	159.9	106.1	104.0	109.5	111.2	101.6	104.4	104.4	105.8	104.1
Индекс на потребителските цени	113.6	222.9	150.5	102.5	100.8	105.9	108.4	107.5	103.8	103.3	105.0	104.9

ТЪРГОВИЯ С РАЗВИТИТЕ ИНДУСТРИАЛНИ СТРАНИ

(млн. щ.д.)

Показатели	1980	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Износ - общо	1641	1133	981	1079	1110	1301	1161	791
Храни, суровини	139	189	143	211	223	233	27	186
Хранителни продукти	138	72	88	103	107	115	132	98
Горива, минерали, метали	1017	665	503	474	397	575	428	12.4%
Промишлени стоки за широко потребление	62.0%	58.7%	51.3%	43.9%	35.8%	44.2%	36.9%	20.7%
Химикали, торове	106	101	124	142	145	139	141	158
Средства за производство	6.5%	8.9%	12.6%	13.1%	13.1%	10.7%	12.2%	20.0%
Други	98	63	50	70	119	96	85	64
Внос - общо	1663	2077	2344	2479	2582	2597	1932	861
Храни, суровини	297	406	391	341	465	541	208	150
Хранителни продукти	52	17.9%	19.6%	16.7%	13.8%	18.0%	20.8%	17.5%
Горива, минерали, метали	487	429	440	486	452	389	340	214
Промишлени стоки за широко потребление	29.3%	20.6%	18.8%	19.6%	17.5%	15.0%	17.6%	24.8%
Химикали, торове	279	342	333	413	427	356	250	103
Средства за производство	445	669	905	910	853	938	820	296
Други	36	100	103	108	92	71	52	15

ТЪРГОВИЯ С РАЗВИВАЩИТЕ СЕ СТРАНИ

(млн. лв.)

	Показатели	1980	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Износ - общо		1586	2072	1584	1841	1881	1278	1373	594
Храни, сировини		160	133	75	71	133	153	130	57
Хранителни продукти		10.1%	6.4%	4.7%	3.9%	7.1%	12.0%	9.5%	9.6%
Горива, минерали, метали		190	135	107	144	164	117	65	29
Промишлени стоки за широко потребление		12.0%	6.5%	6.8%	7.8%	8.7%	9.2%	4.7%	4.9%
Химикали, торове		283	284	200	225	244	233	146	101
Средства за производство		75	61	65	77	94	57	48	37
Други		4.7%	2.9%	4.1%	4.2%	5.0%	4.5%	3.5%	6.3%
Внос - общо		532	1236	1304	914	1524	1376	1154	429
Храни, сировини		121	278	253	293	371	305	233	107
Хранителни продукти		22.8%	22.5%	19.4%	32.0%	24.3%	22.2%	20.2%	25.1%
Горива, минерали, метали		17	7	20	18	13	30	18	3
Промишлени стоки за широко потребление		3.3%	0.5%	1.5%	2.0%	0.9%	2.2%	1.5%	0.6%
Химикали, торове		264	828	896	400	901	878	684	281
Средства за производство		49.6%	67.0%	68.7%	43.8%	59.1%	63.8%	59.3%	65.5%
Други		41	32	32	69	80	75	108	20

ТЪРГОВИЯ С ИЗТОЧНОЕВРОПЕЙСКИТЕ СТРАНИ

(млн. пр. рубли)

Показатели	1980	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Износ - общо	4718	8022	8405	8668	9171	8844	6591	100.0%
Храни, сировини	246	234	238	241	220	172	112	2.5%
Хранителни продукти	1008	1295	1212	1124	1125	1074	863	19.5%
Горива, минерали, метали	168	307	312	288	367	282	277	4.6%
Промишлени стоки за широко потребление	3.6%	3.8%	3.7%	3.3%	4.0%	3.2%	4.2%	
Химикали, торове	486	896	965	978	1032	1039	718	
Средства за производство	2550	4902	5261	5642	6013	5856	4312	9.5%
Други	121	205	224	208	226	236	169	35.2%
Внос - общо	4925	8191	8562	8555	8082	7267	6070	100.0%
Храни, сировини	255	406	383	405	372	362	235	
Хранителни продукти	40	64	42	45%	47%	46%	5.0%	3.9%
Горива, минерали, метали	2237	4080	4052	3794	3062	2635	2048	7.0%
Промишлени стоки за широко потребление	45.4%	49.8%	47.3%	44.3%	37.9%	36.3%	33.7%	77.7%
Химикали, торове	214	299	328	345	365	336	342	
Средства за производство	4.3%	3.7%	3.8%	4.0%	4.5%	4.6%	5.6%	2.5%
Други	189	207	222	220	247	228	178	

ПЛАТЕЖЕН БАЛАНС В КОНВЕРТИРЕМА ВАЛУТА

104

(млн. ш.п.)

Показатели	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Текущ баланс	907	562	813	292	727	-85	-715	-773	-840	-1306	-860	-906
Търговски баланс	806	286	473	66	288	-387	-832	-955	-972	-1199	-757	-44
Износ (ФОБ)	3338	3360	3103	2719	3299	3307	2656	3277	3539	3138	2615	3737
Внос (ФОБ)	2532	3074	2630	2653	3011	3694	3488	4232	4511	4337	3372	3781
Услуги (нето)	437	434	431	209	387	261	184	346	417	385	185	-86
Транспорт	221	217	197	121	106	44	36	81	120	108	51	-14
Туризъм	154	118	156	141	134	130	110	179	207	169	78	-84
Други	62	99	78	53	147	87	38	86	90	108	56	12
Лихви (нето)	-394	-240	-186	-87	-22	-29	-128	-250	-363	-555	-396	-826
частни трансфери (нето)	58	82	95	104	74	70	61	86	78	63	108	50
Капиталов баланс	-756	-580	-385	-395	-332	-90	228	440	1882	596	-135	-1119
Получени кредити (нето)	-280	-505	-384	-216	-7	495	664	553	2139	712	-414	-1339
Отпуснати кредити (нето)	-129	-66	-36	-38	-327	-305	-436	-442	-445	-167	299	295
Краткосрочен дълг	-347	-9	35	-141	2	-280	0	329	188	51	-20	-131
Чуждестранни инвестиции	84	-343	302	315	22	473	-398	-164	-385	276	127	56
Грешки и пропуски	235	-361	126	212	417	298	-885	-497	657	-434	-868	-2092
Общ баланс	1	2	7	1	2	1	1	1	2	0	-1	0

(млн. пр. руб.)

ПЛАТЕЖЕН БАЛАНС В НЕКОНВЕРТИРУЕМА ВАЛУТА

Показатели	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Текущ баланс	46	-668	-692	-285	-222	-61	-320	64	696	933	-872	596
Търговски баланс	-158	-631	-836	-528	-541	-140	-475	-70	582	879	-897	593
Износ (ФОБ)	4706	4983	5246	6833	7405	8338	8393	8692	9135	8892	6282	1259
Внос (ФОБ)	4864	5614	6082	7371	7946	8478	8868	8762	8553	8013	7179	666
Услуги (нето)	222	177	165	282	355	156	193	186	179	94	7	-8
Транспорт	-46	-96	-104	-82	-83	-114	-106	-114	-145	-143	-113	-27
Туризъм	145	190	229	262	259	275	290	304	323	369	92	-10
Други	123	83	40	102	179	-5	9	-4	1	-139	28	29
Лихви (нето)	-18	-22	-29	-45	-44	-81	-46	-79	-105	-65	-12	7
частни трансфери (нето)	0	8	6	8	4	8	27	40	25	30	5	5
Капиталов баланс	-113	196	360	53	109	-88	248	43	-619	-874	-57	408
Получени кредити (нето)	-112	-46	-125	-102	335	17	531	-205	-293	-327	-306	0
Отпуснати кредити (нето)	-1	-9	-22	-7	-6	-22	-33	-17	-12	-110	-34	133
Краткосрочен дълг	0	251	162	-220	-83	-250	265	-314	-437	283	275	188
Грешки и пропуски	68	274	339	115	150	73	-105	-77	-60	929	929	1193
Общ баланс	1	2	7	1	2	1	1	1	2	0	-1	0

БРУТНИ ЗАДЪЛЖЕНИЯ

Години	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Щатски долари (млн.)	4865.4	4080.9	3500.1	3068.5	2922.9	4119.7	5511.6	7404.0	9125.7	9201.0	10007.0	11375.0

ДИНАМИКА НА КРЕДИТНАТА ЗАДЛЪЖНЯЛОСТ НА ИКОНОМИКАТА (млн. лв.)

Показатели	Декември 1990	Юни	Декември
		1991	1991
Текущ валутен курс	2.84	17.554	21.811
Нетен вътрешен кредит	67444	120409	165795
- лева	57157	60962	83417
- конверт.валута	10287	59447	82388
Нетни вземания от правителството	13657	32425	51725
- лева	9821	8556	14963
- конверт.валута	3836	23869	36762
Държавен бюджет нето	10241	28260	48967
- лева	6405	4391	12205
- конверт.валута	3836	23869	36762
Извънбюджетни сметки (лева)	3416	4165	2758
Вземания от неправителствения сектор	53787	87984	114070
- лева	47336	52406	68454
- конверт.валута	6451	35578	45626
Вземания от нефин. държавни предприятия	46540	81542	105030
- лева	40089	45964	59414
- конверт.валута	6451	35578	45626
Вземания от частния сектор (лева)	7247	6442	9040

СРЕДНИ ЛИХВЕНИ ПРОЦЕНТИ ПО БАНКОВИТЕ КРЕДИТИ¹ И ДЕПОЗИТИ ПРЕЗ 1991 Г.

Показатели	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Среден месечен основен лихвен процент	0.63	3.21	3.75	3.75	3.75	4.16	4.04	4.12	4.5	4.5	4.5	4.5
Средна месечна надбавка над осн.лихвен процент по новите банк. кредити	0.125	0.35	0.37	0.38	0.38	0.385	0.425	0.43	0.46	0.64	0.68	0.85
Среден годишен лихвен процент по новите кредити	9.05	42.77	49.44	49.56	49.56	54.52	53.55	54.64	59.52	61.68	62.16	64.20
Среден годишен лихвен процент по кредитите ²	8.84	41.44	48.03	48.13	48.17	53.18	52.13	53.26	58.07	59.67	60.12	61.46
Среден годишен лихвен процент по депозитите	1.00	31.98	34.80	35.54	36.51	38.06	41.56	42.60	45.89	47.88	48.35	48.96
- безсрочни депозити ³	1.00	30.00	32.00	32.00	32.00	34.67	34.00	34.67	38.00	38.00	38.00	38.00
- срочни депозити	-	39.00	42.00	43.80	44.12	48.45	49.48	53.82	54.12	54.26	57.73	

¹ Данните са на база преобладаващи лихвени проценти, прилагани от банките по кредитите за производствени нужди.

² Със Закона за уреждане на взаимоотношенията по старите кредити лихвените проценти по старите промишл. кредити са определени на 1 пункт над основния.

³ Без текущите сметки на фирмите. До 30.IX.1991 г. те са безлихвени, а след тази дата са олихвявани с около 15% годишна лихва.

ПАРИЧНА МАСА

(МЛН. ЛВ.)

Показатели	1990	1991										XI	XII
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X		
Валутен курс лева/шатски долар	2.84	2.88	20.735	15.165	18.499	18.247	17.554	18.692	17.637	18.952	20.528	18.73	21.811
Бързоликвидни пари (M1)	26606	27117	49646	41935	46361	47228	45904	51053	50248	53073	59745	58146	64954
Пари извън банките	7110	7283	7467	7334	7031	7172	8051	8233	9055	9301	9871	10389	11866
Безсрочни депозити	19496	19834	42179	34601	39330	40056	37853	42820	41193	43772	49874	47757	53088
- в лева	13990	14266	11433	10648	10533	11328	10164	10355	11222	12747	12492	12283	15024
- в конверт.валута	4678	4763	29999	23287	28168	28228	27316	32216	29733	30770	37129	35210	37874
- в неконверт.валута	828	805	747	666	629	500	373	249	238	255	253	264	190
Потенциални (квази) пари	22396	22071	24020	25250	26033	26659	28006	29513	30689	31889	34315	36005	43068
Срочни депозити	4221	4287	6144	9274	10307	11850	13745	15768	17286	18551	20841	22632	25867
Спестовни депозити	17916	17554	16216	14767	13868	13434	13024	12534	12277	12066	12024	12046	15945
Депозити в чужда валута	259	230	1660	1209	1858	1375	1237	1211	1126	1272	1450	1327	1256
Пари (M2)	49002	49188	73666	67185	72394	73887	73910	80566	80937	84962	94060	94151	108022
Ограничителни депозити	646	681	3489	2323	2202	2073	1906	2573	2353	3312	3543	3598	3586
- в конверт.валута	541	576	3385	2219	2194	2065	1899	2566	2346	3305	3536	3592	3583
- в неконверт.валута	105	105	104	8	8	7	7	7	7	7	7	6	3
Широки пари	49648	49869	77155	69508	74596	75960	75816	83139	83290	88274	97603	97749	111608
- в лева	43237	43390	41260	42023	41739	43784	44984	46890	49840	52665	55228	57350	68702
- в конверт.валута	5478	5569	35044	26715	32220	31668	30452	35993	33205	35347	42115	40129	42713
- в неконверт.валута	933	910	851	770	637	508	380	256	245	262	260	270	193

ВАЛУТЕН КУРС

Показатели	1991												
	XII'90	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Средномесечен валутен курс													
(лева за 1 щатски долар)	-	-	23.61	15.90	17.31	18.46	18.07	18.97	18.71	18.28	19.40	20.78	21.99

Валутен курс в края на месеца (лева за единица валута)

щатски долар	2.84	2.88	20.74	15.17	18.50	18.25	17.55	18.69	17.64	18.95	20.53	18.73	21.81
германска марка	-	-	13.61	8.85	10.43	10.66	9.78	10.72	10.17	11.25	12.20	11.60	14.37
швейцарски франк	-	-	15.80	10.40	12.41	12.51	11.33	12.28	11.64	12.92	13.93	13.13	16.15

**КУПЮРЕН СТРОЕЖ НА ЕМИСИЯТА
ОТ ВАНКНОТИ И МОНЕТИ**

(лева)

Показатели	31.12.1989	31.12.1990	30.06.1991	31.12.1991
Банкноти общо	6909381629.00	8758495545.00	9620918962.00	15099969194.00
от 100 лева				3400000000.00
от 50 лева		618999900.00	1307999400.00	2096864400.00
от 20 лева	2621660632.00	3393558442.00	3551769142.00	4018021222.00
от 10 лева	2681566077.00	2938978197.00	2971958547.00	3460076322.00
от 5 лева	1211541029.00	1386351309.00	1386037794.00	1686028279.00
от 2 лева	244718596.00	262369255.00	251106359.00	290031154.00
от 1 лев	149895295.00	158238442.00	152047720.00	148947817.00
Монети общо	222578619.64	228734595.17	231617985.22	238024182.72
от 50 лева	15000000.00	15000000.00	15000000.00	15000000.00
от 20 лева	5999980.00	5999980.00	5999980.00	5999980.00
от 1 лев	6040099.00	6461099.00	7490099.00	13136099.00
от 50 стотинки	30629132.00	30828497.50	30828497.50	30828497.50
от 20 стотинки	37198937.80	37614739.80	38041939.80	38041939.80
от 10 стотинки	26836102.70	27545187.90	28140188.10	28900388.10
от 5 стотинки	11432248.80	11928132.25	12559522.10	12559519.60
от 2 стотинки	10590869.04	10971508.44	10971508.44	10971508.44
от 1 стотинка	8306872.30	8864072.28	9010872.28	8984872.28
Юбилейни	70544378.00	73521378.00	73575378.00	73601378.00

ПРИХОДИ И РАЗХОДИ НА БЪЛГАРСКАТА
НАРОДНА БАНКА ПРЕЗ 1991 Г.

(хил. лв.)

Наименование на разходите	Сума	Наименование на приходите	Сума
I. Финансови разходи	6 590 219	1. Приходи от лихви	13 749 181
1. Лихви:	6 364 729	Лихви:	13 389 073
по сметки на МФ	75 314	от краткосрочни и дългосрочни кредити на МФ	4 870 399
по депозити	5 775 224	от депозити на банки	5 943 050
по валутни операции	302 492	от капитализирани лихви на Стопанска банка	2 558 000
по разпл.сметки	206 265	от несвоевременно преведен минимален безлихвен резерв	17 624
по "Държавен фонд за реконструкция и развитие"	5 434	Лихви от валутни операции	360 108
2. Комисиони и такси	39 881	2. Курсови разлики от валутни операции	1 778 444
в лева	139		
във валута	39 742		
3. Курсови разлики	12 769	3. Комисиони и такси	122
		в лева	53
		във валута	69
4. Разходи за издръжка на паричното обращение:	163 829	4. Други финансови приходи	900
производство на банкноти	161 777		
доставка на банкноти	1 929		
отсичане на монети	-		
стопански материали	46		
проектиране на платежни средства	77		
5. Други финансови разходи	9 011		
II. Разходи по икономически елементи	28 352		
разходи за основни заплати и др. доплащания	11 960		
осигуровки за списъчен състав	3 738		
разходи по граждански договори	201		
осигуровки	4		
канцеларски разходи	4 863		
командировки	2 992		
банкова периодика	1		
облекло	460		
ремонт на инвентар и инсталации	604		
разходи по паричните преводи	962		
други разходи	1 545		
амортизации	1 022		
Всичко разходи	6 618 571	Всичко приходи	15 528 647
Превишение на приходите над разходите	8 910 076		

Решения на Управителния съвет на БНБ през 1991 г.

- 4 февруари** БНБ определя от 7 февруари 1991 г. основен лихвен процент по кредитите в левове за рефинансиране на търговските банки от БНБ в размер на 45 на сто годишно и лихвен процент по кредитите за републиканския бюджет - с един пункт по-нисък от основния лихвен процент.
- 5 февруари** Издава се разрешение за извършване на банкова дейност на Международната банка за търговия и развитие със седалище гр. София.
- 6 февруари** Издава се разрешение за извършване на банкова дейност на "Агробизнес-банк" със седалище гр. Пловдив.
- 7 февруари** С цел да се засили стремежът на търговските банки за увеличаване на собствените средства и за ограничаване обема на капиталните вложения равнището на норматива по чл.6, ал.2, т.1 от Правилника за банките за най-малкия допустим относителен дял, в който кредитните вложения на банките следва да бъдат покрити със собствени средства, се определя в размер на 5 на сто. Новият норматив да се спазва от търговските банки от 30 юни 1991 година.
- 11 февруари** Създава се комисия по валутния курс и покупко-продажбата на валута в състав: Емил Хърсов, к.ик.н., изпълнителен директор, подуправител на БНБ; Стоян Шукеров - началник на управление "Валутни операции", и Любомир Филипов - началник на управление "Левови операции", със следната компетентност: а) да се определя ежедневно в началото на работния ден курсът на лева по предварително утвърдени от УС на БНБ принципи; б) да определя конкретните открити позиции; в) да дава разрешение за временно дневно отклонение от предварително определените открити позиции; г) да взема решения по текущото разпределение на портфейла на активните операции на БНБ в рамките на определените от УС цели и лимити.
- 18 февруари** Издава се разрешение за извършване на всички видове валутни операции в страната и в чужбина на следните търговски банки: Българска външнотърговска банка, Стопанска банка, БСИ "Минералбанк", Балканбанк, Строителна банка, ТБ "Биохим", ТБ "Електроника", Земеделска и кооперативна банка - Пловдив, Транспортна банка - Варна, Банка за земеделски кредит и Първа частна банка.
Издава се разрешение за извършване на валутна дейност в страната на следните търговски банки: "София", "Средец", "Доверие", "Възраждане", "Витоша", "Хемус", "Искър", "Кремиковци", Асеновградска, Благоевградска, Бобовдолска, Ботевградска, Бургаска, Варненска, Великотърновска, Видинска, Врачанска, Габровска, Горнооряховска, Гоцеделчевска, Девинска, "Тракия", Елинпелинска, Елховска, Казанлъшка, Карловска, "Кристалбанк",

Кърджалийска, Кюстендилска, Ловешка, Лясковска, Мездренска, Михайловградска, Новозагорска, Пазарджишкa, Пернишка, Петричка, Пещерска, Плевенска, Пловдивска, Поповска, Провадийска, Първомайска, Разградска, Русенска, Самоковска, Силистренска, Сливенска, Смолянска, Станкедимитровска, Старозагорска, Толбухинска, Троянска, Търговищка, Хасковска, Чепеларска, Червенобрежка, Шуменска, Ямболска.

Изкупуването на валута да се извършва със собствените средства на търговските банки в размер, определен от управителните им съвети, но не по-голям от 10% от тях.

- 18 февруари** От 19 февруари 1991 г. се отменя основният курс на БНБ и пазарният курс на БВБ, утвърдени с Постановление № 32 на МС от 1990 г., както и обменният курс на БНБ, установен с Протокол № 13 от заседание на Министерския съвет на 31 март 1991 г. За счетоводни и статистически цели, митнически оценки и парични преводи да се използва централният курс на БНБ. Търговските банки определят курсовете, по които се купуват и продават чуждестранни валути. БНБ определя ежедневно централни курсове на чуждестранните валути към лева.
- 25 февруари** Издава се разрешение за извършване на банкова дейност на Централната кооперативна банка със седалище гр. София.
- 5 март** Издава се разрешение за извършване на банкова дейност на "Сирбанк" със седалище гр. София.
- 13 март** Внедряването на банкови парични автомати в страната може да става след съгласуване с БНБ.
- 14 март** За банките, които допускат неизпълнение на норматива за задължителни минимални безлихвени резерви (не превеждат в срок или в пълен размер резерви по безлихвена сметка в БНБ), се прилага санкциониращ лихвен процент в размер 5 пункта по-висок от основния лихвен процент. Санкциониращият лихвен процент се прилага за непреведената сума за периода от 6-о число на месеца до превеждането на сумата и влиза в сила от края на първото тримесечие на 1991 г.
- 21 март** Определя се първоначален уставен фонд на новообразуващи се търговски банки в размер на 50 млн. лв., като половината от него се внесе по депозитна сметка в БНБ преди регистрирането на търговската банка в съда. Първоначалният уставен фонд на новообразуващи се чуждестранни банки в България следва да бъде в размер на 20 млн. щ. долара, които се внасят по депозитна сметка в БНБ преди регистрирането в съда.
- 28 март** Приема се Наредба № 2 за издаване на разрешение за извършване на покупко-продажба на чуждестранна валута.
- 5 април** Издава се разрешение за извършване на банкова дейност на ТБ "Съединение" със седалище гр. София.
- 15 април** Издава се разрешение за извършване на банкова дейност на Кредитна банка със седалище гр. Драгоман.
- 23 април** Търговските банки се задължават от 1 май 1991 г. да изчисляват, отчитат и докладват в БНБ лихвения процент по кредити и депозити в ефективния му размер. За целта: а) в случаите на вътрешногодишна капитализация на дължимите лихви ефективният месечен лихвен процент (r) при номинален годишен лихвен процент (R) се изчислява по формулата: $r = \sqrt[12]{1+R} - 1$; б) при договорен номинален месечен лихвен процент (r) годишният ефективен

лихвен процент се изчислява по формулата: $R=(1+r)^{12}$.

- 9 май** Одобрява се създаването на междубанков орган за координация на дейностите от общ интерес по автоматизацията на банковата система и участието на всички банки в националната система за разплащания.
- 9 май** В съответствие със споразуменията, постигнати между Република България, Международния валутен фонд и Световната банка за преструктуриране на българската банкова система, БНБ спира издаването на лицензи за банкова дейност с изключение на следните случаи: а) когато създаването на нова банка води до директни нови инвестиции в нейния уставен фонд в конвертируема валута, но не по-малко от равностойността на 20 млн. щ.д.; б) когато създаването на нова банка решава важни проблеми на структурното преустройство на икономиката (в този случай наличието на поставеното условие може да бъде установено единствено от Министерския съвет, като размерът на платения уставен фонд не може да бъде по-малък от изискванията от Българската народна банка, а именно 50 млн. лв. депозирани по сметка на новосъздаваната банка в БНБ). Даденото до момента съгласие на БНБ за образуване на нови банки е в сила само ако са изпълнени горните условия. Утвърждава се списък на документите, необходими за получаване на лиценз за банкова дейност (без валутни операции в чужбина).
- 30 май** БНБ поема 50% от участието на Република България в МВФ и 50% от участието й в Европейската банка за възстановяване и развитие.
- 4 юни** БНБ определя от 10 юни 1991 г. основен лихвен процент по кредитите в левове за рефинансиране на търговските банки от БНБ в размер на 52 на сто годишно.
- 21 юни** БНБ закупува 50% от дяловия капитал на ДФ "Монетен двор" - София, собственост на държавата и стопанисван от Министерството на финансите, учредявайки съвместно с Министерството на финансите като представител на държавата дружество с ограничена отговорност.
- 5 юли** БНБ определя от 10 юли 1991 г. основен лихвен процент по кредитите в левове за рефинансиране на търговските банки от БНБ в размер на 47 на сто годишно.
- 5 юли** Банките могат да предоставят през третото тримесечие на 1991 г. целево кредити на фирми за изкупуване на селскостопанска продукция над определените кредитни тавани за деветмесечието.
- 5 юли** Всички банки и техните клонове следва по график, но не по-късно от 30 септември 1991 г., да се включат в националната система за автоматизирани плащания. Спрямо банките ще се прилагат мерки по чл.44 от Закона за Българската народна банка, включително до затваряне на банков клон и временно отнемане лиценза на търговска банка, до включването ѝ в националната система за плащания. В бъдеще няма да се издават лицензи на банки и клонове, ако не е осигурено включването им в националната система за плащания.
- 5 юли** Дава се съгласие да се предостави на Главно управление "Социално осигуряване" временен кредит за изплащане на пенсии за юли 1991 г. в размер на 450 млн. лв. и срок на погасяване 3 месеца. Гарант на кредита е Министерството на финансите.
- 19 юли** Съгласно чл.46 от Закона за БНБ се предоставя временен кредит на Министерството на финансите с валюта 22 юли 1991 г. в размер до разполагаемия

резерв, но не повече от 800 млн. лв. и срок на изплащане до 3 месеца, и временен кредит с вальор 26 юли 1991 г. в размер до разполагаемия резерв, но не повече от разликата между разрешения заем на 22 юли 1991 г. и 1 млрд. лв. и срок на изплащане до 3 месеца.

- 19 юли** Управителният съвет на БНБ потвърждава сроковете и условията по предоставения заем на Република България от Европейската общност, както следва: номинален размер - 150 млн. ЕКЮ; срок на заема - 7 години; дата на плащане - приблизително 3 седмици след датата на отпускане на заема; лихвен процент - плаваш, който се определя на 6 месеца, в момента между 9.25 и 9.30 на сто.
- 24 юли** Определя се кредитен таван за най-голямо допустимо увеличение на общия дълг по кредитите в левове, отпуснати от търговските банки към 30 септември 1991 г. в размер на 112 на сто спрямо коригирания дълг към 31 декември 1990 г.
- 24 юли** Лихвите, които БНБ изплаща по приетите от нея депозити, са: а) за депозити със срок 1 месец - 2 пункта под действащия за периода основен лихвен процент; б) за депозити със срок 3 месеца - 1 пункт под действащия за периода основен лихвен процент; в) за депозити със срок 6 и повече месеца - по договореност.
Сумата на предоставения на БНБ депозит не може да бъде по-малка от 1 000 000 лв. При неспазване на срока от страна на депозанта депозитите се олихвяват с лихва, равна на 1/4 от действащия основен лихвен процент в момента на нарушаването на срока.
- 25 юли** Издава се разрешение за извършване на банкова дейност на Международна банка за инвестиции и развитие със седалище гр. София.
- 25 юли** При учредяване на нови банки депозитът, внасян в БНБ, се олихвява като обикновен депозит: в лева - с 2 пункта под действащия за периода основен лихвен процент, и във валута - по договореност между депозанта и управление "Валутни операции" по пазарен курс минус 1 на сто. Депозитът се олихвява до деня на регистрирането на банката в съда.
- 12 август** БНБ определя от 21 август 1991 г. основен лихвен процент по кредитите в левове за рефинансиране на търговските банки от БНБ в размер на 54 на сто годишно.
- 13 август** До края на 1991 г. БНБ ще предостави на Министерството на финансите временни кредити в размер максимум до 800 млн. лв. по реда на чл.46 от Закона за БНБ и по график, приет от Министерството на финансите и БНБ.
- 13 август** БНБ управлява клиринга със СССР и кредитира до края на 1991 г. натрупаното положително салдо от български износители по клиринга със СССР до 1.5 млрд. лв. Непогасеното салдо до края на годината следва да се оформи като цържавен дълг и да се обезпечи от Министерството на финансите с държавни ценни книжа.
- 13 август** БНБ ограничава предоставянето на преки необезпечени депозити на търговските банки и ще развие като основна форма на рефинансиране кредитирането под обезщетение (ломбарден кредит), например срещу залог на еmitирани от Министерството на финансите държавни ценни книжа, чуждестранна валута, търговски ползи и други ценни книжа.
- 15 август** Утвърдени са нови кредитни тавани в размер към 30 септември 1991 г. спрямо края на 1990 г. от 125 на сто. При отчитането на новите тавани да се включват

и начислените, но неплатени лихви по кредитите, както и кредитите за изкупуване на селскостопанска продукция. В бъдеще рефинансирането на търговските банки да се разширява на базата на въвеждане на търг за предоставяне на депозити, както и предоставянето на депозити и кредити срещу залог.

- 15 август** На основание чл.46 от Закона за БНБ и писмо № 17-0023/15 август 1991 г. на Министерство на финансите БНБ предоставя временен кредит на Министерството на финансите в размер на 300 млн. лв.
- 26 август** От 1 септември 1991 г. БНБ заплаща лихва в размер на 15% годишно по текущите сметки на търговските банки в централната банка. Размерът на лихвите, които банките плащат на фирмите по техните текущи и разплащателни сметки, се определя по взаимна договореност.
- 26 август** Разширява се предметът на дейност на Междубанковата комисия по стандартите на националната система за безкасови плащания. На комисията е възложена функцията на консултивативен орган по унифициране на банковите операции и стандартите в българската банкова система. Междубанковата комисия е преименувана на Комисия по унификацията и банковите стандарти. Приема се Наредба № 4 на БНБ за провеждане на търгове за междубанкови депозити в левове.
- 12 септември** Утвърдени са нови кредитни тавани в размер на ръст към 30 септември 1991 г. спрямо края на 1990 г. от 132%. При отчитането на кредитните тавани да се спазва изискването на точка 2.3 от Протокол № 46 от 15 август 1991 г., като се включват и начислените, но неплатени лихви по кредитите, както и кредитите за изкупуване на селскостопанска продукция.
- 16 септември** БНБ предоставя на Министерството на финансите временен кредит по реда на чл.46 от Закона за БНБ в размер на 400 млн. лв. с валюта 16 септември 1991 г. и срок на погасяване до 3 месеца.
- 19 септември** БНБ пуска в обращение банкнота от 100 лв. от 1 ноември 1991 г.
- 26 септември** На търговските банки се предоставя допълнителен таван за кредитиране на разплащането на извършеното строителство на АЕЦ "Козлодуй" и ПАВЕЦ "Чайра", като БНБ осигури рефинансирането чрез сконтиране на полици, издадени в полза на търговските банки на инвеститора.
- 30 септември** Поради непроменящото се активно салдо по клиринга със СССР (България финансира СССР към 1 октомври с над 220 млн. клирингови долара) курсът на клиринговия долар към лева ще продължи да бъде дизажиран (намаляван) до стойности, които да доведат до балансиране на разплащанията ни със СССР чрез активизиране на вноса. Успоредно с това този клиринг ще бъде обслужван от БНБ безлимитно.
- 3 октомври** Издава се разрешение за извършване на банкова дейност на "Туристспорт-банк" със седалище гр. София.
- 24 октомври** БНБ участва като учредител на Банковата консолидационна компания. Във връзка с това прехвърля на компанията притежаваните от БНБ акции в търговски банки.
- 6 ноември** В съответствие с последната ревизия на Писмото за намеренията до МВФ бяха увеличени кредитните тавани на търговските банки, с което се осигурява до края на т. г. ръст на предоставените от тях кредити в народното стопанство от 152% спрямо края на 1990 г. Едновременно с това, като отчете състоянието

на икономиката и най-вече натиска, оказан на пазара върху курса на лева спрямо конвертируемите валути, и увеличената в момента ликвидност на търговските банки, Управителният съвет прие Временна тарифа за лихвите, които банката ще прилага по операциите си в страната в лева.

Лихвите по предоставяните от БНБ средства са диференциирани съобразно вида и срока на предоставяните депозити или заеми. С основен лихвен процент ще се рефинансираят търговските банки при получаването на заеми под обезщетение срещу залог на ценни книжа, търговски полици, злато, сребро и други благородни метали, както и скъпоценни камъни и изделия от благородни метали. Рефинансирането на търговските полици ще се осъществява при сконтов процент, съответстващ на основния лихвен процент. Депозитите, които се предоставят на банките в рамките на 10% от утвърдените им кредитни тавани, ще се предоставят с надбавка над основния лихвен процент. Тази надбавка за депозитите със срок до 1 месец е 1% за първокласни кредитополучатели и 3% за останалите банки. Надбавките за депозитите, които са предоставени със срок до 3 месеца, са съответно 2% и 5%.

Значително се увеличават лихвените проценти, които БНБ ще плаща по привлечения от нея средства. Те варират в съответствие със срока на предоставяне, като започват с 18% по депозитите с двудневно предизвестие и достигат до 48.5% при депозитите със срок 1 година. Завишава се лихвеният процент по дебитните остатъци на разплащателните сметки на търговските банки (овърдрафт) при БНБ до размер, равен на основния лихвен процент плюс 8 процентни пункта за първите 3 дни и 18 пункта за следващите дни.

- 8 ноември** Предоставя се на Министерството на финансите кредит в размер на 1343 млн. лв., представляващ разликата между бюджетния дефицит от 4250 млн. лв., който може да бъде покрит от БНБ, и ползвания досега кредит в размер на 2907 млн. лв. по бюджета за 1991 г. Заемът ще бъде отпуснат на два транша в рамките на месец ноември.
- 11 ноември** Приема се Временна тарифа за лихвите, които БНБ прилага по операциите си в страната. С нея основният лихвен процент се прилага само по кредити за търговските банки, предоставили залог в БНБ (държавни ценни книжа, чуждестранна валута, търговски полици и други), а за необезпечените депозити да се прилагат надбавки над основния лихвен процент. Тези промени в паричната политика на БНБ наложиха инвестициите на търговските банки в държавни ценни книжа да не се включват в определените им тавани за най-голямото допустимо увеличение на общия дълг по кредитите в лева.
- 4 декември** Прието е становище на БНБ за изменение и допълнение на Постановление № 15 на Министерския съвет от 1991 г. за изменение на валутния режим. След съгласуване с Министерството на финансите същото е внесено за обсъждане и прието от Министерския съвет.
- 4 декември** Издава се разрешение за извършване на брокерска дейност на Финансова брокерска къща - 105 с управител Стефан Кръстев и на финансова брокерска къща "Каприкорнус" - София, с ръководител Дамян Балабанов.
- 20 декември** БНБ ще рефинансира търговските банки по предоставените полици от фирмите, на които правителството по Решение № 415 от 4 декември 1991 г. на МС е препоръчало да бъдат предоставени кредити. В писмо до Министерския съвет се възразява срещу прехвърлянето на бюджетни проблеми върху банковата система. БНБ настоява да се направи изменение на Решение № 415 от 4 декември 1991 г. на МС.
- 30 декември** Дава се разрешение на Райфайзен Централбанк, Виена, да придобие 15 000 акции на Банката за земеделски кредит, представляващи 10% от акционерния капитал на банката, в съответствие с действащото законодателство.